

Kulturní studia

Čtrnácté číslo časopisu Kulturní studia, vychází 1. května 2020
Vydává z. s. Kulturní studia, při oboru Hospodářská a kulturní studia, PEF ČZU

K počátkům vinařství v Čechách¹

To the beginnings of viticulture in Bohemia

Jiří Sláma

Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze
Nám. Jana Palacha 2, Praha 1, 116 38

Email: Jiri.Slama@ff.cuni.cz

DOI: <https://dx.doi.org/10.7160/KS.2020.140101>

Prof. PhDr. Jiří Sláma, CSc. je profesorem v Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Jeho specializací je archeologie raného středověku, počátky českého státu a propojení archeologických a písemných pramenů.

Abstract

The expansion of the Roman Empire into Western and Central Europe from the 1st century helped to substantially expand viticulture. Bohemia and Moravia, which lie beyond the former Roman border, only became acquainted with viticulture from the 9th century. We can read the first mentions of vineyards and drinking wine in Bohemia in the legends of St. Wenceslas. The vineyards at that time formed part of the Premyslid princely economy. From the 11th century onwards, princely donations also resulted in vineyards being owned by ecclesiastical institutions (monasteries and chapters), who needed the wine for liturgical purposes. Bretislav's decrees from 1039 indicate that the consumption of wine at that time ceased to be tied to the environment of the power elites, as a result of which wine became a drink consumed even by the non-privileged strata of society.

Keywords

viticulture; paleobotany; Premyslid dynasty; princely economy

Klíčová slova

vinařství; paleobotanika; Přemyslovci; knížecí hospodářství

¹ Tento článek je upravenou verzí autorovy studie Pěstování a konzumace vína v raném středověku, *Praehistorica* 33/1-2, Praha 2016, s. 373-379. Z velmi početné odborné literatury věnované dějinám vinařství jsou zde uvedeny pouze některé studie zaměřené v širších souvislostech na českou problematiku:

VENCL, S. Archeologie žizně. *Archeologické rozhledy*, 1994, 46.2: 283-305.

GALUŠKA, Luděk. *Slované – doteky předků*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2004, s. 32-33.

MEDUNA, Petr. *Vinařské intermezzo*, In: Mělník (ed. Jan Kilián). Praha 2010, ISBN 978-80-7422-029-6, s. 76-78.

HAVLÍKOVÁ, L. In vino veritas... Is there truth in wine? Drinking and intemperance in Graet Moravian and Early Czech legislation (Antique traditions in the Byzantine and Slawonic world). *Byzantinoslavica* 72, 2014, s. 98-121.

HLAVATÁ, J. Archeobotanické nálezy rastlín a ich vypovedacia schopnosť vo vzťahu k poľnohospodárstvu včasného stredoveku. In: BORZOVÁ, Zuzana (ed.) *Interdisciplinárne o poľnohospodárstve včasného stredoveku*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre 2015, s. 16-18.

Nejstarší doklady o výskytu domestikované vinné révy (*Vitis vinifera sativa*) známe z několika oblastí Blízkého východu, kde jsou nálezy peciček této révy datovány do 7. tisíciletí. Ve 4. tisíciletí bylo již pěstování révy a výroba vína praktikovány na vysoké úrovni např. v Mezopotámii a o něco později v Egyptě. Víno se v oné době stávalo luxusním nápojem konzumovaným především soudobými společenskými elitami. Bylo popíjeno z pohárů speciálně k tomu určených. Pití vína hrálo významnou úlohu např. při náboženských obřadech. Víno představovalo též důležitou komoditu v obchodním podnikání a jeho dary různým vládcům často stvrzovaly předchozí dohody a ujednání. Postupné narůstání počtu vinic vedlo časem ke zvětšení produkce vína, což tento nápoj přiblížilo k neprivilegovaným vrstvám společnosti.

Přibližně na počátku 2. tisíciletí došlo k tvorbě prvních právních předpisů, které se zabývaly vinicemi a prodejem vína. Známý zákoník babylonského vládce Chammurapiho (1792–1750 př. Kr.) stanovil tresty pro zloděje přistižené na vinicích a rovněž postihoval nepoctivé prodejce vína, kteří tento nápoj za účelem zisku šidili na kvalitě. Záhy se zmínky o pěstování vinné révy, výrobě vína a o jeho konzumaci dostaly v některých vyspělých východních zemích i do místního písemnictví. Snad nejčastěji je v této souvislosti citována historka ze starozákonní knihy Genesis, která vypráví, jak se vínem opil Noe.

Z vyspělých starověkých civilizací se znalost pěstování domestikované vinné révy a jejího zpracování v opojný nápoj šířila k západu na evropské území. Tam tehdy byla podle paleobotaniků rozšířena pouze odrůda planě rostoucí lesní vinné révy (*Vitis vinifera silvestra*), jejíž malé bobule nedosahovaly chuti a ani cukernatosti révy pěstované.

Výskyt většího množství nálezů peciček právě této plané odrůdy je doložen na několika lokalitách např. v severní Itálii a v Podunají, kde jsou datovány do doby bronzové. Někteří odborníci předpokládají, že patrně již tehdy docházelo k záměrnému sběru těchto bobulí a snad i k pokusům s jejich pěstováním.

Na šíření vyspělého vinařství do Evropy měli zpočátku velký podíl nositelé egejské kultury. Jejich prostřednictvím se s vinařstvím seznámilo blízké Řecko, dále země na Balkánském poloostrově v černomořské oblasti. Víno se v mnoha zemích rodícího se antického světa stávalo velmi oblíbeným nápojem, jehož konzumace zvláště při různých oslavách často překračovala rozumnou míru. Nelze se proto divit, že tento nešvar kritizovali již někteří starověcí řečtí učenci a filozofové. V obavě, aby se pitím vína neoslabovala zdatnost spartských bojovníků, byla např. ve Spartě konzumace vína zakazována. Poprvé se tak v dějinách setkáváme s prohibicí.

Zásluhou Féničanů a později i Řeků se znalost vinařství šířila dále do zemí podél Středozemního moře a odtud i do evropského vnitrozemí. K velkému rozmachu vinařství tam potom napomohla Římská říše. Ta na sklonku starého letopočtu prožívala období velké teritoriální expanze. Během ní vznikly na rozlehlém evropském území římské provincie sahající na západě od dnešní Francie až po Rýn a na jihu od Itálie až k Dunaji a místy i za tuto řeku. Všude tam docházelo k romanizaci místního prostředí. K jeho projevům patřilo i zakládání vinic, výroba vína (i jeho bujaré popíjení), které se stávalo oblíbeným nápojem. Zásluhou římských legionářů a obchodníků se pití vína šířilo i za římskou hranici do nitra neporobené Evropy. Římští vinaři tehdy ovládali již výrobu několika druhů vín. Závody v množství vypitého vína při různých oslavách náležely k častým zábavám rozmařilých Římanů. Opilství žen nebylo však římskou společností tolerováno.

Rozvrat Římské říše se v době stěhování národů nepřivodil zánik vinařství v centrálních oblastech někdejší říše a ani v jejích pohraničních provinciích. Všude tam pokračovalo vinařství v nových podmínkách. V řadě říší vzniklých na bývalém římském území i nadále pracovaly na venkově někdejší římské dvorce i s přilehlými hospodářskými budovami, polnostmi i vinicemi. Tato místa se v nové historické situaci často stávala sídly místních vládců. Ve Franské říši, která se v západní Evropě zformovala na troskách pozdně antické západořímské říše a která byla v roce 800 Karlem Velikým přetvořena na křesťanských základech na tzv. Svatou říši římskou, se vinařství a výroba vína záhy dostalo právní ochrany. Na fungujícím vinařství mělo tehdy zájem o křesťanství, které víno potřebovalo k liturgickým účelům.

Kontakty českých Slovanů se západním karlínským světem výrazně od sklonku 8. století obohacovaly život především u jejich elit, a to přejímáním některých tamějších vymožeností a předmětů. Jednalo se např. o některé zbraně, oděvy, zvláštní ozdoby, skleněné výrobky či o napodobování dvorců sloužících v nových podmínkách jako exkluzivní panovnická či velmožská sídla. Nepochybně i znalost a oblibu pití vína podnítily u našich předků jejich kontakty se západním sousedem. Historikové oprávněně hovoří o tzv. napodobování říše (*Imitatio imperii*). Bavorské Řezno vzpomenuté kontakty ještě obohatilo přínosem křesťanství do života české společnosti. Tehdy se v Čechách objevila ještě jedna nová komodita – mešní víno.

Rovněž Morava byla pod silným franským vlivem (v oblasti náboženské zprostředkované bavorským Pasovem), i když její k jihu otevřené území umožnilo i pronikání silných vlivů z Podunají či až ze vzdáleného byzantského Řecka. Z těchto území známe četné

archeologické nálezy vinařských nožů a dalších památek dokládajících tam vinařství již v době předřímské; to se tam udrželo i v době, kdy se Karpatské kotliny zmocnili kočovní Avaři. Kontakty s evropským jihovýchodem potom na Moravě posílila byzantská misie bratří Konstantina a Metoděje. S jejich působením u našich předků je spojeno několik staroslovanských právních textů zabezpečujících vinice, práce na vinicích i vlastní výrobu vína. Tyto písemné památky vykazují zřejmé ovlivnění byzantským prostředím.²

S ním je spojován i nález zlomku hliněné amfory z jihomoravských Mikulčic použité nejspíše k transportu vína na Moravu z evropského jihovýchodu.³

O počátcích pěstování vinné révy a o konzumaci vína v naší zemi nepodávají písemné prameny žádné věrohodné informace. Podle vyprávění kronikáře Kosmy dávným Čechům při usídlení v naší zemi „nezkalené prameny poskytovaly jim zdravého nápoje“. I Libušino poselstvo vyslané do Stadic za budoucím knížetem Přemyslem Oráčem bylo při snídani „pohoštěno vodou, kterou ze džbánů pili“. Naopak při Přemyslově příjezdu na pražský Vyšehrad obcerstvovali se Libuše s nově ustanoveným knížetem již vínem. Kronikář Kosmas vzdělaný v antickém písemnictví básnicky píše o používání darů Cereřiných a Bakchových.⁴

Více než čtyři století po Kosmovi renesanční kronikář Václav Hájek z Libočan uvedl jinou historku o počátcích pití vína v Čechách. Podle jeho líčení zaslal moravský vládce Svatopluk Bořivojovi k oslavě narozenin jeho syna Spytihněva „sud vína výborného velmi veliký. Všichni ten nápoj chválili a od toho dne nejprv v Čechách se víno píti počalo“.⁵

I když zmíněná vyprávění samozřejmě jsou kronikářskými výmysly, celkem správně však jejich autoři spojili počátky vinařství u nás s vládnoucím knížecím přemyslovským rodem.

Svědectví paleobotanických nálezů peciček pěstované vinné révy z českého území je o počátcích tamního vinařství dosud jenom rámcové. Nejstarší jejich ojedinělý nález pochází z raně středověké osady v Lovosicích u Mělníka, kde je datován již do 8. století. Není považován za doklad pěstování vinné révy kdesi v okolí místa nálezů, ale spíše se uvažuje o importu (např. rozinek). Lokalita totiž leží na důležité říční cestě využívající toku Labe.⁶

² HAVLÍKOVÁ, L. In vino veritas ... Is there truth in wine? Drinking and intemperance in Graet Moravian and Early Czech legislation (Antique traditions in the Byzantine and Slawonic world). *Byzantinoslavica* 72, 2014, s. 111–112.

³ GALUŠKA, Luděk. *Slované – doteky předků*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2004, s. 110.

⁴ KOSMAS. *Kronika Čechů*. Vyd. 8., (v Argu 1.). Přeložil Karel HRDINA, Marie BLÁHOVÁ, Magdalena MORAVOVÁ. Praha: Argo, 2011. Memoria medii aevi. ISBN 978-80-257-0465-3, s. 8, 17, 18.

⁵ HÁJEK Z LIBOČAN, Václav, LINKA, Jan, ed. *Kronika česká*. Praha: Academia, 2013. ISBN 978-80-200-2255-4, s. 166.

⁶ ČULÍKOVÁ, Věra. Rostlinné makrozbytky z pravěkých a raně středověkých antropogenních sedimentů v Lovosicích. *Archeologické rozhledy*, 2008, 60.1: 61–74.

Za doklady pěstování vinné révy v Čechách se potom považují až o něco mladší nálezy těchto peciček z okolí Pražského hradu, ze Žatce, Mělníka či Libice. Ve všech těchto případech se jednalo o významná hradiště.⁷ I tato skutečnost dokládá spojení konzumace vína se soudobými elitami.

Popíjení vína v přemyslovské knížecí rodině a družině barvitě popisují svatováclavské legendy.⁸ Podle jejich vyprávění lákal Boleslav svého staršího bratra a vládnoucího knížete Václava k účasti na večerní hostině konané na hradě Boleslavi příslibem pití dobrého vína. I když Václav byl svými přáteli informován, že mu v Boleslavi hrozí od jeho nepřátel smrt, přesto bratrově žádosti vyhověl a večere se účastnil. Během ní Václav pozvedl číši s vínem a vyslovil přání, aby si s ním přítomní připili k počtě Archanděla Michaela. Vzpomenutý přípitek spolu s políbením přítomných vyjadřoval v oné době usmíření s protivníky.⁹ K tomu však nedošlo a následujícího jitra Boleslavovi družiníci Václava zavraždili. Někteří historikové vyslovili pochybnosti, zda líčení této události nebylo - aspoň v některých detailech - ovlivněno legendistovou znalostí Matoušova evangelia. V něm totiž čteme tato Kristova slova: „Neboť kdo by si chtěl život zachránit, ztratí ho, kdo však ztratí svůj život pro mne, nalezne ho“. Legendistou oslavovaný světec Václav naplnil svým jednáním tuto

⁷ ČULÍKOVÁ, Věra. Rostlinné makrozbytky z pěti středověkých lokalit při obvodu centrální části Pražského hradu [Plant macroremains from five medieval localities around the perimeter of the central part of the Prague castle]. *Mediaevalia archaeologica*, 2001, 3: 303-327.

ČULÍKOVÁ, Věra. Výsledky analýzy rostlinných makrozbytků z lokality Praha 1-Malá Strana, Tržiště čp. 259/III (Hartigovský palác). *Archaeologica Pragensia*, 1998, 14: 291-316 (s. 297).

ČULÍKOVÁ, Věra. Rostlinné makrozbytky z lokality Praha 1-Malá strana. Malostranské nám. čp. 258/III (Lichtenštejnský palác), *Mediaevalia archaeologica*, 2001, 3:137-166 (s. 140, 141).

ČECH, P., KOČÁR, P., KOZÁKOVÁ, R., KOČÁROVÁ, R. *Ekonomika a životní prostředí raně středověké aglomerace v Žatci*. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2013. ISBN 978-80-87365-66-3.

ČULÍKOVÁ, Věra. Rostlinné makrozbytky z objektu č. 126 na předhradí slovanského hradiska v Libici nad Cidlinou. *Památky archeologické* 1999, 90: 166-185 (s. 168, 175).

MEDUNA, Petr. *Vinařské intermezzo*, In: Mělník (ed. Jan Kilián). Praha 2010, s. 77. ISBN 978-80-7422-029-6.

⁸ Texty svatováclavských legend v originálním latinském či staroslověnském znění i s českým překladem lze nalézt v řadě starších edicí: *Prameny dějin českých. Díl I, Životy svatých a některých jiných osob nábožných = Fontes rerum Bohemicarum. Tom I, Vitae sanctorum et aliorum quorundam pietate insignium*. V Praze: Nákladem Musea království Českého, 1873. (ed. J. Emler). xxxiv, 471 s.

PEKAŘ, Josef. *Die Wenzels- und Ludmila Legenden und die Echtheit Christians*. Prag: Alois Wiesner, 1906. 443 s.

Moderní české překlady svatováclavských legend zpravidla i s historickým komentářem lze nalézt např. v knihách: *Na úsvitu křesťanství: z naší literární tvorby doby románské v století IX.-XIII*. V Praze: Evropský literární klub, 1942. 292 stran, 12 nečíslovaných listů obrazových příloh. Knihovna Slavín; 5. svazek. (uspořádal V. Chaloupecký).

KRÁLÍK, Oldřich, ed. *Nejstarší legendy přemyslovských Čech*. Praha: Vyšehrad, 1969. 224 s.

ROGOV, A. I., BLÁHOVÁ, E., KONZAL, V. *Staroslověnské legendy českého původu: nejstarší kapitoly z dějin česko-ruských kulturních vztahů*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 1976. 399 s.

⁹ VELEMÍNSKÝ, T. Rituál usmíření a nejstarší svatováclavské legendy. In: NODL, Martin, ed. a WIHODA, Martin, ed. *Rituál smíření: konflikt a jeho řešení ve středověku: sborník příspěvků z konference konané ve dnech 31. května - 1. června 2007 v Brně*. Vyd. 1. Brno: Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2008. 348 s. Země a kultura ve střední Evropě; sv. 8. ISBN 978-80-86488-48-6., s. 31-34.

křesťanskou zásadu, a nemohl tudíž před nebezpečím smrti zbaběle opustit Boleslavův hrad a odejet do Prahy.

Pití vína bylo tehdy v knížecím prostředí zcela běžné. Podle dobových zvyklostí účastnil se také kníže Václav se svou družinou různých zábav, při kterých se podle slov legendisty Kristiána kníže někdy „hojněji napil“; toho pak následujícího dne hořce litoval.¹⁰

Tohoto Václavova poklesku využili později k malé radosti církevních představitelů mnozí pijani a opilci, kteří prohlašovali knížete Václava za svého patrona. Tyto názory byly natolik rozšířeny, že ve 13. století autor latinské václavské legendy *Oriente iam sole* cítil potřebu na ně reagovat slovy: „Poněvadž sluha Kristův Václav, plný ducha božího, byl povahy mírné a střídme, neměl ve zvyku vyprazdňovat číše nebo jiné zváti k pitkám, kterým se sám vyhýbal. Jistě není pravda to, co někteří jinak v této souvislosti o něm tvrdili k pohoršení posluchačů a na omluvu hříšníků omlouvajících své hříchy.“¹¹

Nelze ani vyloučit, že legendista těmito slovy skrytě kritizoval v době jeho života málo utěšené poměry s nadměrným pitím vína některými přemyslovskými panovníky.

Již více než o dvě století dříve před sepsáním vzpomenuté legendy *Oriente iam sole* snažili se jiní legendisté sejmut z Václava označení opilce a to zmínkou o jeho tvrdých postizích lidí oddaných obžerství a opilství. Ty totiž měl dávat kníže Václav podle Kristiánovy legendy tvrdě trestat důtkami.¹²

Nemírné pití mohlo ovšem v raném středověku (a samozřejmě i později) zavdat příčinu k některým neuváženým činům, které ve svém důsledku ovlivňovaly i běh politických událostí. Kronikář Kosmas se např. rozepsal o tom, jak vínem rozjařená družina Vršovců na dnešním Berounsku v okolí Velízu zajala Přemyslovce Jaromíra, násilím ho svlečeného přivázala k zemi a na jeho potupu ho přeskakovala na koních.¹³

Krátce před velízkou událostí zemřel na počátku roku 1003 kníže Vladivoj, údajný vzdálený příbuzný Přemyslovců. Ten usedl na přemyslovský stolec po sesazení Boleslava III. v době krize přemyslovské říše, kdy ta na počátku 11. století prožívala hluboký mocenský úpadek. Vladivojova vláda trvala však pouze několik málo měsíců. Co bylo příčinou jeho předčasné smrti, není známo, nelze však ani vyloučit, že tou mohlo být nadměrné pití vína.

¹⁰ KRISTIÁN; LUDVÍKOVSKÝ, Jaroslav, ed. *Kristiánova legenda: život a umučení svatého Václava a jeho báby svatě Ludmily* = *Legenda Christiani: vita et passio sancti Wenceslai et sancte Ludmille ave eius*. Překlad Jaroslav Ludvíkovský. Praha: Vyšehrad, 1978. 164 s., s. 58-59.

¹¹ *Legenda Oriente iam sole*, cap. 9. In: PEKAŘ, Josef. *Die Wenzels- und Ludmila Legenden und die Echtheit Christians*. Prag: Alois Wiesner, 1906, s. 416-417.

Na úsvitu křesťanství: z naší literární tvorby doby románské v století IX.-XIII. V Praze: Evropský literární klub, 1942. (uspořádal V. Chaloupecký), s. 228.

¹² KRISTIÁN... c. d., s. 59, 60.

¹³ KOSMAS. *Kronika Čechů*. c. d., s. 70.

Současník těchto událostí merseburský biskup Dětmár ve své kronice o Vladivojovi stručně poznamenal: „Musím o něm říci jednu neuvěřitelnou věc, kterou by snad neměl žádný křesťan následovat, a to že nedokázal vydržet ani hodinu bez dobrého moku.“¹⁴

Do společnosti opilců žijících v Čechách na přelomu 10. a 11. věku býval některými historiky neprávem přiřazován i v pořadí třetí pražský biskup Thiddag, jehož devatenáctiletý episkopát (998–1017) se odehrával v období, kdy se přemyslovské knížectví nalézalo v již výše vzpomenuté krizi. I v této těžké době se Thiddag např. postaral o zvýšení úrovně pražské biskupské školy, dal razit první biskupské denáry a věrně stál na straně Přemyslovců během jejich dočasného vypuzení z Čech. Biskupovi však jeho život ztěžovalo těžké neurologické onemocnění, které léčil v souladu se zásadami starověkého lékaře Hippokrata, ve středověku uznávané lékařské kapacity, popíjením vína. Nebyl tudíž primárně alkoholikem, jak se ho tendenčně snažila charakterizovat starší česká historiografie.¹⁵

Víno jako luxusní a drahý nápoj bylo konzumováno především soudobými elitami. Víno ovšem hrálo důležitou úlohu i v křesťanské bohoslužbě při proměňování. Potřeba mešního vína byla však ve srovnání s vínem vypitým ve světském prostředí mnohem menší. Přesto právě mešního vína se týkají zprávy legendistů o jeho výrobě knížetem Václavem. Tyto údaje čteme již v nejstarších legendách, které byly sepisovány mnichy přicházejícími do Čech z bavorského kláštera sv. Jimrama v Řezně. Tamější konvent přijal zásluhou trevírského mnicha Ramwolda přísné normy mnišského života, které mnichům mimo jiné přikazovaly vlastnoručně hotovit víno a hostie potřebné k mešní oběti. Václavovi legendisté, snažící se tohoto knížete vykreslit jako vzorného mnicha, mu samozřejmě přiřkli i konání těchto prací, i když kníže Václav na vinici jistě nikdy nepracoval.¹⁶ Ovšem představa knížete trhajícího hrozny a lisujícího z nich víno se stala pevnou součástí svatováclavské hagiografie až do moderní doby i námětem pro mnohá umělecká díla. Naopak v Itálii vyrostlý další Václavův hagiograf biskup Gumpold, v jehož otčině existovaly již tehdy oplocené vinice náležející různým majitelům, se o Václavových pracech nezmiňuje. Toleroval však Václavovy krádeže vína na takovýchto ohrazených vinicích (jaké v onom období v Čechách neexistovaly), neboť

¹⁴ THIETMARUS MARSIPOLITANUS (Dětmár z Merseburku). *Kronika*. Překlad Bořek Neškudla a Jakub Žytek. Vyd. 1. Praha: Argo, 2008. 342 s. Memoria medii aevi; sv. 4. ISBN 978-80-257-0088-4.

¹⁵ SLÁMA, Jiří. Třetí pražský biskup Thiddag v době počátků křesťanství v českých zemích. *Posel z Budče* 36/2019, s. 1–6.

¹⁶ TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců: vstup Čechů do dějin (530-935)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106-138-7, s. 380–382.

nesloužily k výrobě vína pro osobní spotřebu, ale byly určeny pro liturgické účely. Byl to tudíž „chvalitebný lup.“¹⁷

I když se svatováclavské legendy zmiňují o Václavově vinici, zatím se tak starobylé vinice v Čechách objevit nepodařilo. O jejich existenci v oné době není nutno pochybovat. Objev jamek na jižních svazích pod Pražským hradem interpretovaný některými odborníky jako pozůstatek po vinici, pochází podle nových zjištění až z vrcholného středověku. Pojmenování vinice na Opyši Pražského hradu jakožto svatováclavské nemá s raným středověkem nic společného. Tamější název je doložen až 17. století a je odrazem rozvíjející se svatováclavské úcty v době barokní. Ani objevy jakýchsi jamek na některých českých hradištích nebylo možné jako pozůstatky po vinicích bezpečně označit.¹⁸

Z písemných pramenů – byť zpočátku nepočetných – lze dobře vyvodit, že vinařství bylo zpočátku výlučnou součástí knížecího hospodářství. Církev v nejstarším období své existence v Čechách vinice nevlastnila a v získávání vína byla zcela závislá na knížeti.¹⁹ Byl to také kníže, který se snažil zvýšit úroveň pěstování vinné révy v Čechách. Měli mu v tom napomoci např. specializovaní vinaři přivádění do Čech ze zemí, kde bylo pěstování vinné révy na vyšší úrovni (především v Uhrách). V tomto ohledu mnoho napovídá přesídlenecká osada Úherce na Lounsku, mezi jejímiž obyvateli jsou v písemných pramenech vzpomínání právě vinaři. S podobnou situací se setkáváme nedaleko někdejšího přemyslovského správního hradu (Mladé) Boleslavi, kde v těsné blízkosti leží u sebe osady Vinařice a Úherce.

Knížecí monopol na vlastnictví vinic začaly postupně narušovat panovníkovy dotace vinařů (a to i s půdou) jednotlivým českým klášterům a kapitulám. Tak se postupně začal vytvářet církevní pozemkový majetek, který potom narůstal zakladatelskou aktivitou těchto církevních institucí. První konkrétní zmínky o zakládání vinic v Čechách se dočítáme až v listinách sepsaných ve druhé polovině 12. století; týkají se vinic založených na pozemcích vyšehradské kapituly.²⁰ Skutečnost byla však jiná, neboť k zakládání nových vinic docházelo v Čechách nepochybně již v 11. století.

¹⁷ Legenda Gumpoldova. Moderní český překlad Z. Kristena. In: KRÁLÍK, Oldřich, ed. *Nejstarší legendy přemyslovských Čech*. Praha: Vyšehrad, 1969, s. 42.

¹⁸ BORKOVSKÝ, Ivan. *O počátcích pražského hradu a o nejstarším kostele v Praze*. Praha: Orbis, 1949, s. 49–50.

ŠOLLE, Miloš. *Stará Kouřim a projevy velkomoravské hmotné kultury v Čechách*. Praha: Academia, 1966, s. 246–247.

¹⁹ PETRÁČEK, T. Církevní velkostatek, nevolníci a evangelium (K vztahu církevních institucí a sociální struktury českých zemí 11.–12. století). *Omnia autem probate*. Sborník Katolické teologické fakulty VII, 2005, s. 340–363 (s. 153).

²⁰ FRIEDRICH, G. (ed.) *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*. Tom I., Praha 1904, nr. 287, s. 252, nr. 308, s. 278.

Výrazný nárůst nových vinic nepřímo dokládají dekrety knížete Břetislava vydané v roce 1039 v polském Hnězdně nad hrobem mučedníka sv. Vojtěcha. Ty zaváděly do života obyvatel Čech některé reformní prvky, o jejichž prosazení se za svého života marně pokoušel biskup Vojtěch. Ty např. zdůrazňovaly křesťanské pojetí manželství, zakazovaly pohřbívání mrtvých v lesích mimo křesťanské hřbitovy, zakazovaly porušování nedělního svátečního klidu aj.

Dějin vinařství se nepřímo dotýká jejich zákaz zřizování krčem, za což jejich majitelům hrozil přísný tělesný trest a navíc jimi prodáváný nápoj byl vylit „...na zem, aby se nikdo prokletým douškem neposkvnil“. Zákaz přesně nespecifikuje, co bylo v krčmách popíjeno, všeobecně se předpokládá, že se jednalo o víno. Přistižení pijani byli potrestáni pokutou tří set peněz.²¹

Břetislavovy dekrety dokazují, že konsumace vína nebyla již vázána na prostředí mocných, ale že víno se díky krčmám stalo dostupným nápojem i v neprivilegovaných vrstvách tehdejší společnosti. První kapitola z dějin vinařství v naší vlasti se tímto konstatováním uzavírá. Novou potom představuje velká kolonizace spojená se zakládáním měst ve 13. století, kdy se početné městské obyvatelstvo stalo velkým konzumentem vína. Jeho zvýšenou potřebu potom zajišťovaly vinice zřizované v zázemí těchto měst. To je však již jiná historie.

²¹ Podrobně k některým ustanovením Dekretů viz HAVLÍKOVÁ, L. In vino veritas... Is there truth in wine? Drinking and intemperance in Great Moravian and Early Czech legislation (Antique traditions in the Byzantine and Slavonic world). *Byzantinoslavica* 72, 2014, s. 118–119.

Seznam použitých zdrojů

- BORKOVSKÝ, Ivan. *O počátcích pražského hradu a o nejstarším kostele v Praze*. Praha: Orbis, 1949, s. 49–50.
- ČECH, P., KOČÁR, P., KOZÁKOVÁ, R., KOČÁROVÁ, R. *Ekonomika a životní prostředí raně středověké aglomerace v Žatci*. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2013. ISBN 978-80-87365-66-3.
- ČULÍKOVÁ, Věra. Rostlinné makrozbytky z lokality Praha 1-Malá strana. Malostranské nám. čp. 258/III (Lichtenštejnský palác), *Mediaevalia archaeologica*, 2001, 3:137–166.
- ČULÍKOVÁ, Věra. Rostlinné makrozbytky z objektu č. 126 na předhradí slovanského hradiska v Libici nad Cidlinou. *Památky archeologické* 1999, 90: 166–185.
- ČULÍKOVÁ, Věra. Rostlinné makrozbytky z pěti středověkých lokalit při obvodu centrální části Pražského hradu [Plant macroremains from five medieval localities around the perimeter of the central part of the Prague castle]. *Mediaevalia archaeologica*, 2001, 3: 303–327.
- ČULÍKOVÁ, Věra. Rostlinné makrozbytky z pravěkých a raně středověkých antropogenních sedimentu v Lovosicích. *Archeologické rozhledy*, 2008, 60.1: 61–74.
- ČULÍKOVÁ, Věra. Výsledky analýzy rostlinných makrozbytků z lokality Praha 1-Malá Strana, Tržiště čp. 259/III (Hartigovský palác). *Archaeologica Pragensia*, 1998, 14: 291–316.
- FRIEDRICH, G. (ed.) *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*. Tom I., Praha 1904, nr. 287, s. 252, nr. 308, s. 278.
- GALUŠKA, Luděk. *Slované – doteky předků*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2004.
- HÁJEK Z LIBOČAN, Václav, LINKA, Jan, ed. *Kronika česká*. Praha: Academia, 2013. ISBN 978-80-200-2255-4, s. 166.
- HAVLÍKOVÁ, L. In vino veritas... Is there truth in wine? Drinking and intemperance in Graet Moravian and Early Czech legislation (Antique traditions in the Byzantine and Slawonic world). *Byzantinoslavica* 72, 2014, s. 98–121.
- HLAVATÁ, J. Archeobotanické nálezy rastlín a ich vypovedacia schopnosť vo vzťahu k poľnohospodárstvu včasného stredoveku. In: BORZOVÁ, Zuzana (ed.) *Interdisciplinárne o poľnohospodárstve včasného stredoveku*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre 2015, s. 16–18.
- KOSMAS. *Kronika Čechů*. Vyd. 8., (v Argu 1.). Přeložil Karel HRDINA, Marie BLÁHOVÁ, Magdalena MORAVOVÁ. Praha: Argo, 2011. Memoria medii aevi. ISBN 978-80-257-0465-3, s. 8, 17, 18.
- KRÁLÍK, Oldřich, ed. *Nejstarší legendy přemyslovských Čech*. Praha: Vyšehrad, 1969. 224 s.
- KRISTIAN; LUDVÍKOVSKÝ, Jaroslav, ed. *Kristiánova legenda: život a umučení svatého Václava a jeho báby svaté Ludmily = Legenda Christiani: vita et passio sancti Wenceslai et sancte Ludmille ave eius*. Překlad Jaroslav Ludvíkovský. Praha: Vyšehrad, 1978. 164 s.
- Legenda Oriente iam sole, cap. 9. In: PEKAŘ, Josef. *Die Wenzels- und Ludmila Legenden und die Echtheit Christians*. Prag: Alois Wiesner, 1906.
- MEDUNA, Petr. *Vinařské intermezzo*, In: Mělník (ed. Jan Kilián). Praha 2010, ISBN 978-80-7422-029-6.
- Na úsvitu křesťanství: z naší literární tvorby doby románské v století IX.-XIII*. V Praze: Evropský literární klub, 1942. 292 stran, 12 nečíslovaných listů obrazových příloh. Knihovna Slavín; 5. svazek. (uspořádal V. Chaloupecký).
- PEKAŘ, Josef. *Die Wenzels- und Ludmila Legenden und die Echtheit Christians*. Prag: Alois Wiesner, 1906. 443 s.

- PETRÁČEK, T. Církevní velkostatek, nevolníci a evangelium (K vztahu církevních institucí a sociální struktury českých zemí 11.–12. století). *Omnia autem probate*. Sborník Katolické teologické fakulty VII, 2005, s. 340–363 (s. 153).
- Prameny dějin českých. Díl I, Životy svatých a některých jiných osob nábožných = Fontes rerum Bohemicarum. Tom I, Vitae sanctorum et aliorum quorundam pietate insignium.* V Praze: Nákladem Musea království Českého, 1873. (ed. J. Emler). xxxiv, 471 s.
- ROGOV, A. I., BLÁHOVÁ, E., KONZAL, V. *Staroslověnské legendy českého původu: nejstarší kapitoly z dějin česko-ruských kulturních vztahů*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 1976. 399 s.
- SLÁMA, Jiří. Třetí pražský biskup Thiddag v době počátků křesťanství v českých zemích. *Posel z Budče* 36/2019, s. 1–6.
- ŠOLLE, Miloš. *Stará Kouřim a projevy velkomoravské hmotné kultury v Čechách*. Praha: Academia, 1966, s. 246–247.
- THIETMARUS MARSIPOLITANUS (Dětmar z Merseburku). *Kronika*. Překlad Bořek Neškudla a Jakub Žytek. Vyd. 1. Praha: Argo, 2008. 342 s. Memoria medii aevi; sv. 4. ISBN 978-80-257-0088-4.
- TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců: vstup Čechů do dějin (530-935)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106-138-7, s. 380–382.
- VELEMÍNSKÝ, T. Rituál usmíření a nejstarší svatováclavské legendy. In: NODL, Martin, ed. a WIHODA, Martin, ed. *Rituál smíření: konflikt a jeho řešení ve středověku: sborník příspěvků z konference konané ve dnech 31. května - 1. června 2007 v Brně*. Vyd. 1. Brno: Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2008. 348 s. Země a kultura ve střední Evropě; sv. 8. ISBN 978-80-86488-48-6.
- VENCL, S. Archeologie žízň. *Archeologické rozhledy*, 1994, 46.2: 283-305.

Уйгуры в Кыргызстане – две разные части одного народа?

The Uyghurs in Kyrgyzstan – two different parts of one nation?

Petr Kokaisl, Temir A. Žorobekov, Tursun T. Subanov /

Петр Кокайсл, Темир А. Жоробеков, Турсун Т. Субанов

Czech University of Life Sciences, Kamýcká 129, Prague, Czech Rep.

Osh state university, 714000 Osh, Lenin street 331, Kyrgyzstan

Osh Humanitarian-Pedagogical Institute named after A. Myrsabekov, 714000 Osh, Isanova 73, Kyrgyzstan

Email: pkokaisl@seznam.cz, temir0010@mail.ru, stursun@inbox.ru

DOI: <https://dx.doi.org/10.7160/KS.2020.140102>

Abstract

The purpose of this article is to demonstrate, using the example of Uyghurs living in several countries and Uyghurs living in two geographically and culturally distinct regions of Kyrgyzstan, how government interventions can influence the formation of ethnic identity. In Kyrgyzstan, changes in policy regarding the Uyghurs are explored along with the reaction to this policy on the part of representatives of the Uyghur ethnic group. The article also explores how completely different forms of expression of the Uyghur nationality occurred within the framework of one country, or more precisely – a union republic. The article draws attention to cases of state intervention in the USSR that led to the unification of several different ethnic groups into one new ethnic group of Uyghurs, as well as how these state interventions either contributed to the process of assimilation or, conversely, acted against it.

Резюме

Цель данной статьи – продемонстрировать на примере уйгуров, живущих в нескольких странах, и уйгуров, проживающих в двух географически и культурно отличающихся областях Кыргызстана, как могут вмешательства государства повлиять на формирование этнической идентичности. На примере Кыргызстана можно показать изменения в политике в отношении уйгуров, реакцию на эту политику со стороны представителей уйгурского этноса, а также то, как в рамках одной страны, или же точнее – союзной республики, имели место абсолютно разные формы выражения уйгурской национальности. Статья обращает внимание на имевшие место в СССР случаи вмешательства государства, которые привели к объединению нескольких разных этнических групп в одну новую этническую группу уйгуров, а также на то, как могли эти вмешательства государства поспособствовать процессу ассимиляции или, наоборот, действовать против неё.

Keywords

Central Asia, Uyghurs, assimilation, Kyrgyzstan, ethnic identity

Ключевые слова

Центральная Азия, уйгуры, ассимиляция, Кыргызстан, этническая идентичность

Введение – происхождение этнонима «уйгур»

Этноним «уйгур» имеет древнее происхождение, однако приблизительно до 19-го века использовалось только для этнических групп, проживавших некогда в прошлом. Информация об уйгурах зачастую отражала только предположения авторов – российский генерал от инфантерии (и туркестанский генерал-губернатор) А. Н. Куропаткин (1877)¹ в своём историческом описании Кашгарии отождествляет средневековых уйгуров и гуннов, другие исследователи ставили знак равенства между уйгурами и венграми (уграми), в результате чего уйгуры стали родственными финно-угорским народам.

Несмотря на то, что в китайских источниках уйгуры упоминаются уже в 4-м веке н. э. (если отождествить гуннов и уйгуров, то можно заглянуть в ещё более далёкое прошлое), а, например, персидским историком Рашид-ад-Дином – на рубеже 13-го и 14-го веков, их содержание ставится многими исследователями, например, В. В. Радловым² под сомнение и считается народной интерпретацией, имеющей в значительной мере характер легенд.

Энциклопедический словарь Брокгауза и Эфрона (1890–1907) описывает уйгуров как восточно-турецкий народ, упоминающийся в китайских летописях в 4-м веке нашей эры. На сегодня (рубеж 19-го и 20-го веков), согласно упомянутой энциклопедии, целый ряд турецких народов используют термин «уйгур» для обозначения отдельных родов. Как название отдельного народа оно употребляется только на границе Тибета – монголоязычными кара-уйгурами и тюркоязычными сарыг-уйгурами.³

Чешский Научный словарь Отто (также рубеж 19-го и 20-го веков) рассматривает уйгуров как исчезнувший народ, ставший предшественником, например, узбеков: *Узбеки – это ветвь турецкого племени уйгуров, полностью распавшегося и слившегося с другими народами. В последнее время название узбеки используется для всех кочевников, тогда как городских жителей называют сартами. Наиболее близкими*

¹ КУРОПАТКИН А.Н. Исторический очерк Кашгарии. *Военный сборник*, № 11. 1877

² РАДЛОВ, В. В. *К вопросу об Уйгурах*. Санктпетербург, 1893, с. 116.

³ *Энциклопедический словарь*. Ф. А. Брокгауз (Лейпциг), И. А. Ефронъ (С.-Петербургъ) 1890–1907.

родственниками узбеков являются кашгарцы, проживающие в китайском Восточном Туркестане.⁴

Латтимор⁵, посетивший Китай в 1927 году, потом после 2-й мировой войны, а затем в 1972 году, утверждает, что российские путешественники называли уйгуров сартами – этим словом они называли всё осевшее тюркское население Средней Азии. Одновременно он отмечает, что ещё после 2-й мировой войны сами жители называли себя не уйгурами, а названием, производным от своего родного оазиса – кашгарцы или турфанцы.

Общее обозначение этнонимом «уйгур» ранее отдельных групп, прежде всего, кашгарцев и таранчинцев (жителей Илийской долины, выселенных сюда китайцами во 2-й половине 18-го века из восточного Туркестана, а позднее переселившихся на российскую территорию, в Семиреченскую область) появляется только в 1921 году, после того как в Ташкенте сформировалась группа народных представителей уйгуров.⁶

Национальный вопрос в СССР

В первые годы после большевистской революции в России ленинской и сталинской модели решения национального вопроса был ближе всего европейский *«триединый» идеал единства языка, народа (этноса) и политического образования.*⁷

Таким образом, на первом этапе решения национального вопроса административные единицы формировались на национальном принципе с разной степенью автономии (начиная с этнических деревень – *сельсоветов*, автономных национальных районов и областей, и вплоть до национальных союзных республик).

Эту ситуацию считал уникальной советский диссидент Александр Солженицын, по мнению которого, возникновение автономных формирований должно было привести не к децентрализации, а, наоборот, при поддержке укрепленной партийной диктатуры было в жесткой форме реализовано, по сути, унитарное государство. Лозунги о самоопределении народов на территории внутри России превращали в союзников все малые народы, а за её пределами своим привлекательным примером пробуждали симпатию у народов Востока.⁸

⁴ Ottův slovník naučný. Vol. XXVI. Praha 1907, с. 149.

⁵ LATTIMORE, Owen. Return to China's Northern Frontier. *The Geographical Journal*, Vol. 139, No. 2 (Jun., 1973), pp. 233–242.

⁶ WIXMAN, R. *The Peoples of the USSR: An Ethnographic Handbook*. New York: M. E. Sharpe, 1984, с. 206.

⁷ ŠATAVA, Leoš. *Evropská etnika bez státu*. Trnava: FF UC, 2015, с. 5.

⁸ SOLŽENICYN, Alexandr. *Rusko v troskách*. Praha: Práh, 1999, с. 115–120.

Несмотря на то, что первый этап решения национального вопроса в СССР принёс, на первый взгляд, даже весьма малочисленным народами возможность культурного развития и политической автономии, реальность была, зачастую, совершенно иной. Стремительные национально-демографические процессы в СССР 20-х и 30-х годов привели, с одной стороны, к консолидации некоторых народов, но, с другой стороны, к агрессивной ассимиляции других. Например, казахи, узбеки и азербайджанцы в 30-е годы интенсивно ассимилировали мусульманские народы, проживающие рядом с ними.⁹

Политика ассимиляции подтверждается статистикой населения. Исторически значимые города Самарканд и Бухара были объявлены узбекскими, несмотря на то, что большинство их жителей считали себя таджиками и разговаривали на таджикском языке. В Самарканде составляли таджики в 1897 году приблизительно 2/3 жителей, тогда как узбеки – только 13%.¹⁰ В 1926 году было соотношение между этими двумя национальностями уже противоположным.¹¹

В этот период огромное значение приобрела официальная национальность, указываемая в документах. Термин был один, однако иметь национальность согласно соответствующей союзной республике было однозначно престижнее, чем национальность групп, не имеющих собственной автономной территории. Эта ситуация продолжала существовать вплоть до распада СССР.

Несмотря на то, что советские конституции декларировали равенство всех народов СССР и гарантировали им возможность пользоваться своим родным языком, реальная ситуация была иной.

Пусть возникновение национальных союзных республик и решало национальный вопрос, но зачастую только для титульной национальности. Однако эта политическая и культурная кампания 20-х и 30-х годов, называемая *коренизацией*, неизбежно привела к тому, что представители определённых народов стали гражданами низшей категории. Эта же участь могла постигнуть и представителей «престижных» народов, если они жили на территории другой союзной республики. Народы, не имевшие на территории СССР никакой автономной единицы, были часто вынуждены терпеть своевольное обращение со стороны представителей конкретной

⁹ МАКСУДОВ, С. Миграции в СССР в 1926–1939 годах. *Cahiers du monde russe*, 40/4, 1999, с. 763–796. DOI 10.4000/monderusse.27

¹⁰ МАСОВ, Р. *История топорного разделения*. Душанбе: Ирфон, 1991, с. 10–11.

¹¹ РАХИМОВ, Р.Р. Иван Иванович Зарубин (1887–1964) *Советская этнография*. 1989, №. 1, с. 117.

союзной республики – и в эпоху СССР появлялись националистические лозунги (например, *Казахстан Казахам*). В конце 80-х годов 20-го века проживало в СССР более 5 миллионов человек, национальность которых не входила в перечень *народов СССР*. Их национальное государство находилось вне СССР, или же большая часть представителей этого народа проживала вне СССР (немцы, поляки, корейцы, болгары, греки, уйгуры, венгры, румыны, курды, турки, финны, дунгане, персы, ассирийцы, белуджи, чехи, словаки и халха-монголы).¹²

Ситуация уйгуров в СССР была в этом плане ещё более сложной, так как уйгуры не имели вообще никакого государства и взгляд на них был очень тесно связан с актуальной политикой СССР в отношении Китая.

В некоторых случаях существовала возможность выбрать желаемую национальность – в Средней Азии предпочитали национальности согласно соответствующим союзным республикам. Поэтому уйгуры нередко, чтобы иметь возможность карьерного роста, записывали себя узбеками, тогда как многие узбекские таджики, наоборот, были записаны узбеками против их воли. Национальность у детей должна была соответствовать национальности одного из родителей, как правило, отца.

Второй этап решения национального вопроса в СССР первый этап не развивал, а полностью его отрицал. То, что сталинская теория решения национального вопроса была полна разногласий и внутреннего противоречия, Сталина не смущало. Пожалуй, лучше всего это выражено в его речи, которую можно вкратце свести к тому, что когда национальный вопрос поднимает и решает буржуазия, то это неправильно, а когда этим занимается советская власть, то проблема решается правильно: *Лозунг национальной культуры был лозунгом буржуазным, пока у власти стояла буржуазия, а консолидация наций происходила под эгидой буржуазных порядков. Лозунг национальной культуры стал лозунгом пролетарским, когда у власти стал пролетариат, а консолидация наций стала протекать под эгидой Советской власти. Кто не понял этого принципиального различия двух различных обстановок, тот никогда не поймёт ни ленинизма, ни существа национального вопроса.*¹³

Дело в том, что после создания автономных единиц по этническому признаку в СССР произошел резкий разворот, и с конца 30-х годов 20-го века любой намёк на национальную специфику начали называть *националистским отклонением*, за которое

¹² ЧЕШКО, С. В. Национальные процессы сегодня. Время стирать «белые пятна». *Советская этнография*. 1988, №. 6, с. 3–15.

¹³ СТАЛИН, И. В. О политических задачах университетов народов Востока. *Правда* № 115, 22 мая 1925 г.

был приговорен к казни ряд высших советских чиновников во главе автономных национальных единиц. Одновременно в 30-е годы имело место упразднение национальных районов и национальных *сельсоветов*.

Тогда как в период до 30-х лет 20-го века в Средней Азии происходило быстрое и часто искусственное формирование новой национальной идентичности, то более поздний период характеризовался подчеркивание идентичности супранациональной – советской. Она была изначально связана с советским гражданством, советской идеологией и советским патриотизмом (формирование советского человека), и только более низкие слои этнической идентичности могли включать в себя идентичность национальную. Советский народ нередко называли особенным *этносом*, потому что в отличие от других народов (*этносов*) он не был сформирован специфическими традициями, языком или историческим сознанием.

Возникновение новых народов в Средней Азии

Статистические данные переписи показывают, что о естественном этногенезе народов Средней Азии в первые дни советской власти речь, однозначно, не шла. В период, когда на территории Среднеазиатского Туркестана существовала Туркестанская автономная республика, предполагалось, что это будет единый народ и единый язык (в конституции СССР 1924 года в *Главе V* его называли турецко-татарским).

Двадцатые годы в СССР проходили под знаком ещё и других административных перемен, таких как исчезновение Туркестана как политической единицы и формирование новых границы между советскими республиками и другими автономными единицами. В период с сентября 1924 по май 1925 произошло абсолютное изменение карты «русского» Туркестана – на его месте появились Туркменская ССР Узбекская ССР с *Таджикской Автономной Социалистической Республикой и автономной областью Каракалпакской* (в рамках Киргизской Советской Социалистической Республикой – на территории не современного Кыргызстана, а Казахстана и *Кара-киргизской* (в рамках России – РСФСР).

Формирование границ должно было подчеркивать национальную специфику, экономические интересы и более простое административное управление. Однако процесс создания границ между советскими республиками в Средней Азии, завершившийся в середине 30-х годов, не соответствовал ни одному из этих трёх пунктов. Но, оглядываясь назад, можно рассматривать это формирование границ как

попытку как можно больше ослабить новые союзные республики: Узбекистан, Кыргызстан и Таджикистан получили в результате определения новых границ очень существенный элемент нестабильности в виде многочисленных этнических меньшинств.

С точки зрения экономических интересов разграничивание однозначно наиболее удачно сложилось для Узбекистана. На его территории проживала наибольшая часть жителей региона (3 900 000 от общего числа 8 000 000; то есть 48 %), располагались здесь и крупнейшие города: Ташкент, Самарканд, Бухара, Коканд, Фергана, Андижан, здесь проходило 43 % железных дорог, в Узбекистане находилось также 83 % хлопкоочистительных заводов. Кроме того, в Ташкенте, как бывшей столице всего Туркестана, находился университет и ряд научно-исследовательских институтов.¹⁴

В ходе формирования узбекского народа при возникновении Узбекской ССР принимались во внимание только узбеки, но уже не сарты, гораздо более многочисленные до того времени. Даже в российских статистиках переписей населения до Октябрьской революции сартов указывали на первом месте. Так как это было оседлое население, то оно не могло похвастаться такими военными успехами (как, например, опора армии Тимура/Тамерлана) как узбеки. Не могли они связать себя и с древними династиями Шейбанидов (ведут своё происхождение от внука Чингисхана, Шейбана) или Тимуридов. При переписи населения в 1926 году от приблизительно 1,5 миллионов сартов (согласно предшествующей переписи) не осталось в статистиках ни одного. Сартам было, наряду с другими туркестанскими этническими группами (включая другие этнические группы, например, курамов), присвоено название *узбек*, и они стали частью нового узбекского народа.

Возникновение новые союзных республик не было инициировано «снизу», как сообщалось в официальных заявлениях: *В 1924 г. все народы Средней Азии по добровольному соглашению создали совершенно новое политико-административное деление Средней Азии, учитывая экономические и политические интересы каждого народа.* (История СССР... 1952: 308) Население Средней Азии было в подавляющем большинстве неграмотным (около 80%) и не имело никакой чётко определённой

¹⁴ LOBANOFF-ROSTOVSKY, Princ. The Soviet Muslim Republics in Central Asia. *Journal of the Royal Institute of International Affairs*, Vol. 7, №. 4 (Jul., 1928), p. 249–250.

национальной позиции или понятия о единой советской стране, о социалистической Родине.¹⁵

Уйгуры

Как и у некоторых других среднеазиатских народов, этноним уйгур появляется впервые только при советской переписи в 1926 году – статистика царской России при переписи населения в 1897 году уйгурскую национальность не указывала, только таранчинский (56 469 человек) и кашгарский (14 938 человек) народы. Представители обеих этих национальностей жили в царской России исключительно на территории Средней Азии.

В область Туркестана прибывало с целью приобретения земли славянское население Европейской части России, привлекала эта область и другие этнические группы, которые искали здесь безопасной жизни. Миграция населения с территории современного Китая (Синьцзян) на территорию современных среднеазиатских республик напрямую связана с многочисленными восстаниями против китайского правления.

Территория уезда Синьцзян не была раньше единой ни культурно, ни политически – северная часть (Джунгария) была населена преимущественно моноязычными кочевниками, и был здесь распространен тибетский буддизм. В южной части, в области Таримской впадины, проживало скорее оседлое тюркоязычное мусульманское население. Эта область носила название Алтышар (шесть городов, список которых не всегда совпадает) или Кашгария.

В середине 18-го века перешли обе области под прямое управление Китая. Куропаткин в данном контексте упоминает резню в Джунгарии, когда было убито около 1 миллиона человек. Одновременно начинается массовое перемещение жителей. Китайцы основывают в области военные гарнизоны из монгольских родов и приглашают в регион бедных китайцев. Одновременно в этот период, согласно Куропаткину, приходят в Джунгарию и китайские мусульмане – дунгане.¹⁶

Против китайской власти проходил ряд восстаний, всегда подавленных, несмотря на отдельные частичные успехи, в связи с чем многие жители были вынуждены покинуть свои дома.

¹⁵ КОКАЙСЛ, Петр, УСМАНОВ, Амирбек. *История Кыргызстана глазами очевидцев*. Прага: Nostalgie, 2012. DOI: 10.13140/RG.2.1.4352.6485, с. 162.

¹⁶ КУРОПАТКИН А.Н. Исторический очерк Кашгарии. *Военный сборник*, № 11. 1877.

В 20-е годы 19-го века, после подавленного восстания Джангир-Ходжи, огромное количество кашгарцев пришло, прежде всего, в Ферганскую область – Валиханов указывает 70 тыс. семей, а с последующей миграцией их число достигло 300 тыс.; они называли себя этнонимом *таглык* – горцы.¹⁷

Восстание мусульманского населения против китайской власти Китая вышло за пределы нынешней области Синьцзян. О ликвидации восстания дунган в Ганьсу в 1862–1869 гг. пишет Пржевальский, посетивший эту область через десять лет:

*Очевидцы рассказывали нам, что когда китайцы устали убивать людей с оружием в руках, они собрали толпу мужчин, женщин и детей, а затем отвели этих бедолаг в горы, где их сбрасывали в пропасть. Говорили, что они убили, по меньшей мере, 10.000 человек. Пощадили только тех повстанцев, которые отвергли ислам и приняли новую религию – буддизм. Много дунган бежало на запад к своим единоверцам.*¹⁸

Основание независимого Илийского султаната (1864–1871) является одновременно подтверждением того, что бои проходили не только между жителями Восточного Туркестана и Китая, но и зачастую между самим местным населением.

Российская армия воспользовалась беспорядками в китайской провинции и в 1871 году заняла её под предлогом защиты султаната от китайцев. На основании соглашения между русским и китайским правительством от 24 февраля 1881 года в Санкт-Петербурге было установлено, что суверенитет над территорией вновь получит Китай, но за это таранчинцы (название оседлого тюркоязычного мусульманского населения китайского происхождения, позднее иногда называемого уйгурами) и дунгане могут в течение года переселиться на территорию России, где станут российскими подданными. Российское правительство планировало экономически укрепить за счёт переселенцев пограничную область и, наоборот, ослабить китайскую сторону. Таранчинцы переселялись целыми сёлами, что привело к их компактному проживанию. Следующая волна иммигрантов из Китая пришла в Среднюю Азию в связи с восстанием в начале 20-го века.

Чем меньше у нас достоверных данных о том, насколько можно используемый в прошлом этноним применить к этнической группе современных уйгуров, тем в большей мере можно использовать разные исторические взгляды политически. Как только в 20-е

¹⁷ ВАЛИХАНОВ, Ч. Ч. *Собрание сочинений в пяти томах*. Том 3. Алма-Ата, 1985, с 11–12.

¹⁸ ПРЖЕВАЛЬСКИЙ, Н. М. *Монголия и страна тангутов*. Москва: ОГИЗ, 1946, с. 232.

годы 20-го века была в СССР признана уйгурская национальность, её начали использовать в идеологических целях.¹⁹

О единой уйгурской национальности было объявлено на конференции, проходившей по инициативе государственных представителей СССР, в которой принимали участие представители Объединенной уйгурской интеллигенции из Туркестанской АССР и из Синьцзяна. Было принято решение официально восстановить правильное название уйгурского народа по всей стране. А в 1923 году была на внеочередном заседании Среднеазиатского бюро ЦК РКП(б) принята особая резолюция об использовании этнонима уйгур.²⁰

Так как презентованная Сталиным²¹ марксистская идеология считала язык основным признаком национальности (*национальная общность немыслима без общего языка, в то время как для государства общий язык необязателен*), то на первом этапе в СССР открывались уйгурские школы и разрабатывались учебные пособия для обучения на уйгурском языке. Такая забота о национальных меньшинствах коснулась не только уйгуров, но и целого ряда других меньшинств – например, белуджи на территории Туркменской ССР были первыми в мире белуджами, которые учились читать и писать на своём языке. Упор на язык имел ещё одну причину – в результате его новой кодификации и повышения грамотности населения имело место также распространение идеологических трудов среди более широких слоев населения.

Отдельные «уйгурские» народы были в Средней Азии разбросаны крайне неравномерно: в 1926 году больше всего кашгарцев (57%) проживало на территории (Кара) Киргизской АССР, больше всего таранчинцев (98%) жило в Казахской (официально называемой Киргизской) АССР, а больше всего уйгуров проживало в Узбекской ССР (75%). Разница между этими народами была также в доле городского и сельского населения – уйгуры жили почти исключительно в сельской местности (93%), как и таранчинцы (80%), тогда как у кашгарцев соотношение было почти равным – 55% в сельской местности и 45% в городах.

На территории современного Кыргызстана самыми многочисленными из трёх «уйгурских» народов были кашгарцы (7467), затем следовали таранчинцы (723), тогда как уйгуров было всего 73 человека. Население Киргизской АССР было на 88%

¹⁹ KAMALOV, Ablet. *Uyghur Studies in Central Asia: A Historical Review*. Toyo Bunko, 2006, с. 4.

²⁰ ХОШАМБЕРДЫ, Кахарман. *Уйгуры*. Алматы: Мир, 2007, с. 355.

²¹ СТАЛИН, И. В. *Сочинения*. Том 2. Москва: ОГИЗ, 1946, с. 293.

неграмотным, у кашгарцев был уровень неграмотности ещё выше: 94%.²² Уже при следующей переписи населения в 1939 году народы таранчинцев и кашгарцев исчезают, вместо них появляется только этноним уйгуры.

В первой половине 20-х годов возникли уйгурские сельсоветы на территории современного Узбекистана, а в 1934 году уйгуры получили два автономных национальных округа на территории современного Казахстана: уйгурский (Чунджа) и чиликский (Чилик) в Алматинской области. На территории современного Кыргызстана уйгурские автономные единицы не возникли.

В связи с продолжающимися восстаниями населения (разных национальностей) на территории Восточного Туркестана против китайского правительства (в 1931–1934 годы и в 1937 году) поддержке уйгурского языка и уйгурской культуры все больше превращалась в политический вопрос. Тем не менее, эти восстания в Китае (позднее называемые народными) и основанная 1-я Восточно-Туркестанская Республика (менее 10% территории современного Синьцзяна) были ликвидированы совместными силами советско-китайских войск. Возможно, стоит отметить, что в название этой республики не попало слово *уйгурская*, несмотря на то, что перевешивали усилия приверженцев пантюркистского движения, направленные на предотвращение фрагментации тюркского населения на новые народы.

Пусть, по мнению многих авторов, это государство во многих отношениях реально не работало (территориальное ограничение только на город Кашгар и его окрестности, международная изоляция из-за ориентации как противокитайской, так противосоветской – не было поддержки и со стороны влиятельных мусульманских стран, слабая экономика в сочетании с инфляцией), упоминание об его существовании позже стало значимой частью уйгурского национального движения, тогда как Китай старался это упоминание игнорировать.²³

Для уйгурских национальных движений часто не так уж важно, что, по сути, это были движения не уйгурские, а скорее пантюркистские и с выразительными элементами экстремистского ислама, в том числе с казнями «неверных» и новообращенных.²⁴

²² *Всесоюзная перепись населения 1926 года*. Киргизская АССР. Москва 1928.

²³ KLIMEŠ, Ondřej. *Struggle by the pen: the Uyghur discourse of nation and national interest, c. 1900–1949*. Boston: Brill, 2015, с. 123–124.

²⁴ Подробнее WINGATE, R.O. *The Steep Ascent: The Story of the Christian Church in Turkestan*. British and Foreign Bible Society, 1950.

В 30-е годы в связи с изменением национальной политики СССР были закрыты все уйгурские культурные и образовательные центры на территории современного Кыргызстана, в том числе уйгурские школы в городах Фрунзе, Пржевальск, Токмок, Джалалабад и Ош. То же произошло и с уйгурами в других среднеазиатских республиках. Причём такое преследование уйгуров не имело прямой связи с созданием 1-й Восточно-Туркестанской Республики, так как они в той или иной степени коснулись всех меньшинств в СССР.

Советский Союз пытался сохранить свое влияние в Синьцзяне и во время провозглашения 1-й Восточно-Туркестанской Республики в 1944 году, на этот раз в китайских префектурах Или, Тарбагатай и Алтай. Сначала СССР предоставлял этой республике не только военную и экономическую помощь, но и идеологическую поддержку. Возникновение Китайской Народной Республики и прекращение существования Восточно-Туркестанской Республики (при значительной поддержке СССР) привело в дальнейшем к определённому снижению поддержки уйгурского образования в СССР, реализовавшейся, прежде всего, в Казахской ССР.

В конце 50-х годов 20-го века в Китае (в Синьцзян) велась политика «большого скачка» и создания сельских «коммун», что имело для населения ужасающие последствия. В сентябре и октябре 1958 года происходило объединение колхозов в коммуны, которые были созданы в виде полувоенных подразделений. Частная собственность почти не существовала, всё, включая посуду, было собственностью коммун. Рабский труд и голод привели к гибели сотен тысяч людей. В это время центральное правительство начало процесс переселения в Синьцзян китайских крестьян из внутреннего Китая, тогда как местных жителей выселяли в пустынные районы. Многие уйгуры были обвинены в национализме, поэтому около 200 тысяч жителей Восточного Туркестана эмигрировали в СССР. Среднегодовой прирост уйгурского населения в Киргизской ССР составлял в 1959–1970 годы 7,35%.

В этот период в СССР имело место интенсивное развитие способов выражения уйгурской культуры не только в Казахской ССР, где проживало наибольшее количество уйгуров, но и в Кыргызстане. По мнению уйгурских респондентов в Кыргызстане эта волна беженцев из Китая была для культуры киргизских уйгуров, живших в СССР уже несколько поколений, весьма положительным фактором – было возобновлено знание уйгурского языка и типичных обычаев. Однако новоприбывшие уйгуры были вынуждены приспособиться к абсолютно другим условиям, при этом они

не владели ни киргизским, ни казахским или русским языком, большинство из них не имело достаточно высокого образования. Различия удалось стереть примерно в течение одного поколения, хотя до сих пор некоторые киргизские уйгуры не считают высшее образование слишком выгодным и отдают предпочтение работе в таких областях, как предпринимательство, торговля и рестораны. Тем не менее, среди уйгуров появился целый ряд ученых и культурных деятелей. Киргизские уйгуры до сих пор остаются преимущественно сельскими жителями – в Чуйской области проживает в деревнях более 80% уйгуров, на юге Кыргызстана эта доля ещё выше.

С приходом уйгуров на территорию современного Кыргызстана в разное время возникали и довольно сильно ориентированные группы, использующие разную письменность. Старшее поколение уйгуров (но и уйгуры, которые пришли в СССР в 50-е и 60-е годы) использовали арабский алфавит, посредством которого они были намного больше связаны с культурной областью Синьцзян, но одновременно оставались изолированными от русской и европейской культуры. Этот и была одна из главных причин, почему, прежде всего, эти уйгуры занимали на территории современного Кыргызстана менее квалифицированные рабочие места (аналогичная ситуация сложилась и в Казахстане). Уйгуры, которые использовали кириллицу (кроме молодого поколения уйгуров это могло быть также старшее поколение, которое получило советское образование после введения кириллицы) были гораздо ближе европейской культуре – письмо поспособствовало одновременно возникновению очень значительного культурного разрыва между советскими и китайскими уйгурами.²⁵

Независимый Кыргызстан

Признаком определённого пробуждения активности у граждан независимого Кыргызстана было количество вновь созданных гражданских объединений, сообществ и политических партий. Функционирование и возникновение таких организаций регулировал закон, утверждённый в феврале 1991 года, который предоставил пространство для свободной общественной деятельности и исключал только регистрацию обществ, ориентированных на продвижение этнической или религиозной нетерпимости, и ассоциаций, которые бы ставили под угрозу или не принимали суверенитет республики. Закон интерпретировался не слишком строго, и в феврале

²⁵ ИБРАГИМОВ, И. М., БАУДИНОВА, Д. Ш. *К проблеме изучения особенностей духовной культуры уйгурского населения СНГ (на примере Кыргызстана)*. Центральная Азия: основные направления и перспективы развития в условиях глобализации. Материалы международной научной конференции. – Тегеран-Бишкек, 2008.

1993 года было зарегистрировано 258 организаций (41 спортивных субъектов, 31 профессиональных объединений, 21 народных культурных центров, 15 политических партий, 11 молодежных объединений, 5 гендерных организаций...).²⁶

В течение двух лет действия этого закона было отклонено лишь несколько заявок на регистрацию, в том числе от уйгурской организации за свободу, программа которой хоть и не вступала в противоречие с данным законом, но требование создания независимого государства уйгуров в Китае было классифицировано как опасное. Тема уйгурского меньшинства поднималась с момента создания суверенного Кыргызстана неоднократно, но из-за экономических и политических связей с могущественным соседом с этим народом часто обращались согласно рекомендациям Пекина, а не согласно законам или решениям суверенного Кыргызстана.²⁷

В Кыргызстане число уйгуров в долгосрочной перспективе увеличивается – в последние годы годовой прирост достиг значения более 2%. Эта тенденция относится и к другим тюркским народам на территории Кыргызстана, которые имеют естественный прирост выше среднего (туркмены, турки, киргизы, узбеки). Из тюркских народов исключением являются только татары, количество которых по сравнению с 1989 годом снизилось более чем наполовину.²⁸

Северный Кыргызстан. В Бишкеке было основано в 1989 году общество уйгуров «Иттипак» («Единство»), а в 1994 году оно начало впервые издавать на территории Кыргызстана одноименную газету (на уйгурском и русском языках). Основной целью общества стало сохранение и развитие основных элементов уйгурской культуры – языка, религии, фольклора, традиций и обычаев. В сфере образования общество развивает деятельность по открытию классов с возможностью выборочного изучения уйгурского языка в школах в деревнях: Лебединовка (Аламединский район) Комсомольск (Сокулук), Кен-Булун, Ала-Тоо и школа №53 в Бишкеке. Одновременно для этих школ обеспечиваются уйгурские учебники.

Упор на языковое образование на уйгурском на севере Кыргызстана виден и по данным статистики – в Чуйской области проживает 15 276 уйгуров (31% от всей

²⁶ ANDERSON, J. *Central Asia's Island of Democracy*. OPA 1999, с. 30–31.

²⁷ KOKAISL, Petr, PARGAČ, Jan. *Pastevecká společnost v proměnách času: Kyrgyzstán a Kazachstán*. Praha: FFUK, 2006, с. 132–133.

²⁸ *Перепись населения и жилищного фонда Киргизской Республики 2009 года*. Бишкек: Национальный статистический комитет КР, 2010.

численности в Кыргызстане, наибольшее число – в Ысык-Атинском и Аламудунском районе). Из них 93% заявили, что уйгурский используется в качестве первого языка.

В столице Бишкек живёт 13 380 уйгуров (28% всех киргизских уйгуров) и 90% из них имеют уйгурский в качестве родного языка.

Такие высокие цифры резко контрастируют с ситуацией в южном Кыргызстане. Вопрос о знании уйгурского языка часто воспринимается респондентами в северном Кыргызстане как нечто неуместное – *разумеется, я говорю на уйгурском, ведь я уйгур!* Ещё одно огромное различие по сравнению с южным Кыргызстаном присутствует у тех уйгуров, которые владеют несколькими языками: 88% из них используют русский язык. Язык не является единственным атрибутом уйгурской культуры, помимо осознания исторического единства уйгуров выразительным элементом является также уйгурская кухня, высоко ценимая и представителями других народов.

Южный Кыргызстан. В южном Кыргызстане большинство уйгуров проживает в Ошской области (11 181 человек, что составляет 23% всех уйгуров на территории Кыргызстана), прежде всего, в районе Кара-Суу (93% всех уйгуров Ошской области). Одной из важных особенностей уйгурского населения является то, что это сельское население – 94% уйгуров Ошской области проживает в деревнях. Одновременно уйгуры в Ошской области принадлежат к этническим группам с образовательной структурой ниже среднего (совместно с узбеками или турками – высшее образование имеет 4,4% уйгуров) – наоборот, структуру образования выразительно выше среднего имеют татары и русские, доля киргизов с высшим образованием – немного выше среднего.²⁹

В Джалалабадской области проживает 3271 уйгуров (6,7% всех уйгуров в Кыргызстане). И в этой области речь идёт преимущественно о сельском населении, но здесь уже почти треть уйгуров проживает в городах. Большая часть уйгурского населения (59%) указывает в качестве своего родного языка уйгурский. В Баткенской области доля уйгуров – меньше 0,1% всех жителей области.³⁰

Несмотря на то, что сегодня этноним уйгур применяется повсеместно как самими уйгурами, так и киргизскими властями, всё ещё можно столкнуться с первоначальным обозначением – кашгарцы. Именно в южном Кыргызстане так до сих пор называют уйгуров представители среднего и старшего поколений.

²⁹ Перепись населения и жилищного фонда Киргизской Республики 2009 года. с. d.

³⁰ Перепись населения и жилищного фонда Киргизской Республики 2009 года. с. d.

Несмотря на то, что основные волны уйгурской миграции на территорию современного Кыргызстана датированы 19-м и 20-м веком, по словам жителей Кашгар-Кишлака, где проживает большая часть уйгурского населения, уйгуры пришли в этот регион ещё 200 или 300 лет тому назад. Однако, даже местные жители соглашались с тем, что доказать это сейчас уже невозможно. Исходя из размышлений о местных названиях в окрестностях (хан Мадин), некоторые уйгуры считают, что уйгурское заселение может быть значительно старше. Однако Кашгар-Кишлак как таковой даже в годы советской власти не был этнически однородным – сами русские попали сюда как переселенцы в 20-е годы 20-го века. Согласно воспоминаниям русских респондентов в 50-е и 60-е годы 20-го века продавцы на базаре высоко ценили у русских знание узбекского языка – тому, кто разговаривал на узбекском, было проще получить скидку.

Узбекизация в южном Кыргызстане

Уйгуры, проживающие в южном Кыргызстане, имеют собственные национальные общества, но и сами представители этих обществ признают, что исчезли их культурные особенности, благодаря которым они существенно отличались от окружающих, и что во многих отношениях они похожи на узбеков – за исключением осознания принадлежности к уйгурскому народу. Южный Кыргызстан был ранее очень специфическим регионом и что касается образования. Несмотря на то, что в советское время это была область, считавшаяся официально киргизской, и самая многочисленная этническая группа узбеков здесь не имела никакой автономии, сложилась парадоксальная ситуация, когда обучение в школах велось не на киргизском, а на русском или узбекском языках. В ситуации, когда своих школ не было даже у представителей титульной национальности (киргизы), не могли на образование на своем родном языке рассчитывать и представители других меньшинств. Таким образом, и уйгуры не изучали в школах уйгурский язык, не имели предметов, во время которых они могли бы познакомиться с национальной историей или уйгурскими особенностями. Целый ряд личностей с уйгурскими предками считают себя узбеками, так как не пользуются уйгурским языком и отождествляют себя с узбекской культурой.

Начало узбекизации уйгуров на юге Кыргызстана восходит уже к 20-м годам 20-го века. По словам уйгурских респондентов, главным событием, связанным с узбекизацией, было основание Узбекской ССР в 1924 году. Большинство тюркоязычных жителей южного Кыргызстана разговаривало на чагатайском диалекте, но очень важной становилась записанная национальность, имевшая совсем другой

престиж. Узбекская национальность считалась престижной не только в Узбекской ССР, но и на юге Кыргызстана, где (кроме славянского населения) большинство образованных людей и руководящих работников были узбеками (зачастую люди, ранее называемые сартами). Однако узбекская группа не была выразительно закрытой. Уйгурские респонденты отмечали, что, наоборот, имели место уговоры и даже давление со стороны административного аппарата на членов национальных меньшинств с целью записать их как узбеков, с чем многие уйгуры соглашались. Тем самым они обеспечивали себе партийную карьеру и продвижение по службе, могли подняться на более высокие партийные и социальные позиции. С другой стороны, паспорт с записанной уйгурской национальностью имел не редко противоположный эффект. В более поздние времена могла быть одной из причин, почему уйгуры указывали узбекскую национальность, также надежда, что это позволит избежать политических репрессий – многие советские уйгуры были в 30-е годы казнены в связи с участием или просто симпатией (реальной или воображаемой) к уйгурскому восстанию на территории Китая (которое СССР помог ликвидировать).

Респонденты из южного Кыргызстана приводили в качестве примера своих родственников, которые, несмотря на преданность Коммунистической партии, симпатизировали с возрождением уйгурского народа или уйгурской государственности. Некоторые из этих активистов, которые вели переписку с уйгурскими активистами в Китае, всё равно поменяли после 1945 года свою национальность с уйгурской на узбекскую. Несмотря на сталинские репрессии и многие годы заключения (стандартным обвинением было: отход от партийных принципов, измена родине, попытка создать туркестанское государство), которым сами подверглись, они часто высоко оценивали Сталина и его политику.

Современные официальные статистики количества уйгуров в Кыргызстане можно считать надёжными, так как в этом отношении Кыргызстан не является страной, которая бы сознательно искажала число представителей национальных групп. Несмотря на это, некоторые представители уйгурских общин иногда не соглашаются с этими цифрами и обращают внимание на трудности с определением точного количества уйгуров. В Ошской области есть много семей, в которых один из родителей является уйгуром, а второй – узбеком. Несмотря на то, что национальность чаще всего

передаётся по линии отца, очень распространены случаи, когда, например, у старшего сына в документах записана уйгурская национальность, а у младшего – узбекская.

Также у смешанных браков имеет место определённая ассимиляция – в случае уйгурских женщин, вступивших в брак с киргизом, очень часто семья мужа оказывает на них давление и требует говорить на киргизском. Эти уйгурские женщины могут гордиться национально-культурными атрибутами уйгуров (история, кухня, традиции), но у них нет возможности их презентовать. Несмотря на это, в повседневной жизни они описывают постоянное сочетание различных киргизских, узбекских и уйгурских культурных элементов. В случае браков уйгурских мужчин с узбекскими или киргизскими женщинами ситуация иная – если отец делает акцент на уйгурской национальности, то дети автоматически считаются уйгурами, несмотря на то, что под влиянием матери они принимают целый ряд других обычаев, включая использование языка.

Но в использовании уйгурского языка и на юге Кыргызстана начинают проследиваться некоторые изменения. Уже данные переписи населения в 2009 году показывают, что хоть большинство уйгуров Ошской области указывает в качестве первого языка узбекский, одновременно большинство это очень тесное (52%). Целых 42% уйгуров указали в этой переписи в качестве родного языка уйгурский язык. У уйгуров в Ошской области, пользующихся другим языком, это чаще всего был язык киргизский (41%), русский (29%) и узбекский (28%).³¹ Однако целый ряд жителей использует до пяти языков, пусть даже не на одинаковом уровне – уйгурский, киргизский, узбекский, русский, турецкий.

Несмотря на то, что здесь нет уйгурских школ, уйгурский язык иногда слышен в публичном пространстве – один раз в неделю транслирует частное телевидение в Оше телесериалы, привезённые из китайского Восточного Туркестана, которые пользуются популярностью не только среди местных уйгуров, но и среди мажоритарного населения.

Заключение

На примере уйгуров видно, что на этногенез этого народа имело вмешательство государства огромное влияние. Сначала СССР принял решение о создании уйгурской национальности, в результате чего исчезли ранее используемые национальности

³¹ *Перепись населения и жилищного фонда Кыргызской Республики 2009 года*. с. d.

кашгарцев и таранчинцев. Однако в областях (прежде всего, на юге Кыргызстана), где жили бок о бок члены новообразованной уйгурской национальности и национальности узбекской, происходила массивная ассимиляция уйгуров путём принятия узбекской национальности, которая считалась более престижной, более «удобной». Модель возникновения единой уйгурской национальности была принята после 2-й мировой войны и в Китае, где также имело место объединение нескольких этнических групп (представители которых часто воевали между собой). Преследование китайских уйгуров (которое было продолжением более ранней пантюркистской традиции борьбы за освобождение от китайского господства) привело к их массовой миграции в СССР. Однако эти эмигранты нередко становились, в результате воздействия советского образа жизни, частью другой культурной традиции, и между ними и китайскими уйгурами стали углубляться культурные различия.

На территории современного Кыргызстана до сих пор присутствуют явные различия в соблюдении традиций уйгурской культуры и в использовании уйгурского языка между уйгурами, проживающими на севере страны (где уйгуры обычно используют уйгурский язык и имеют собственные школы) и на её юге, среди похожих на них узбеков (где, несмотря на сохранившееся уйгурское осознание, ассимиляция происходит в гораздо большей мере).

References / Используемые источники

- ANDERSON, J. *Central Asia's Island of Democracy*. OPA 1999.
- ČEŠKO, S. V. Nacional'nye processy segodnja. Vremja stirat' «belye pjatna». *Sovetskaja etnografija*. 1988, №. 6, s. 3–15. / ЧЕШКО, С. В. Национальные процессы сегодня. Время стирать «белые пятна». *Советская этнография*. 1988, №. 6, с. 3–15.
- Enciklopedičeskij slovar'*. F. A. Brokgauz' (Lejpcig'), I. A. Jefron' (S.-Petěrburg') 1890–1907. / *Энциклопедический словарь*. Ф. А. Брокгауз (Лейпциг), И. А. Ефрон (С.-Петербург) 1890–1907.
- CHOŠAMBERDY, Kacharman. *Ujgury*. Almaty: Mir, 2007. / ХОШАМБЕРДЫ, Кахарман. *Уйгуры*. Алматы: Мир, 2007.
- IBRAGIMOV, I. M., BAUDINOVA, D. Š. K probleme izučenija osobennostěj duchovnoj kultury ujugurskogo naselenija SNG (na primere Kyrgyzstana). Central'naja Azija: osnovnye napravlenija i perspektivy razvitija v uslovijach globalizacii. Matėrialy meždunarodnoj naučnoj konferencii. – Teheran-Biškek, 2008. / ИБРАГИМОВ, И. М., БАУДИНОВА, Д. Ш. К проблеме изучения особенностей духовной культуры уйгурского населения СНГ (на примере Кыргызстана). Центральная Азия: основные направления и перспективы развития в условиях глобализации. Материалы международной научной конференции. – Тегеран-Бишкек, 2008.
- Istorija SSSR. Učebnik dlja 10 klassa srednej školy*. Moskva: UČPEDGIZ, 1952. / *История СССР. Учебник для 10 класса средней школы*. Москва: УЧПЕДГИЗ, 1952.
- KAMALOV, Ablet. *Uyghur Studies in Central Asia: A Historical Review*. Toyo Bunko, 2006.
- KLIMEŠ, Ondřej. *Struggle by the pen: the Uyghur discourse of nation and national interest, c. 1900–1949*. Boston: Brill, 2015.
- KOKAISL, Petr, PARGAČ, Jan. *Pastevecká společnost v proměnách času: Kyrgyzstán a Kazachstán*. Praha: FFUK, 2006. ISBN 80-7308-119-9.
- KOKAISL, Petr, USMANOV, Amirbek. *Istorija Kyrgyzstana glazami očevidec*. Praha: Nostalgie, 2012. / КОКАЙСЛ, Петр, УСМАНОВ, Амирбек. *История Кыргызстана глазами очевидцев*. Прага: Nostalgie, 2012. DOI: 10.13140/RG.2.1.4352.6485 ISBN 978-80-905365-4-8.
- KUROPATKIN A. N. Istoričeskij očerk Kašgarii. *Vojennyj sbornik*, № 11. 1877. / КУРОПАТКИН А. Н. Исторический очерк Кашгарии. *Военный сборник*, № 11. 1877.
- LATTIMORE, Owen. Return to China's Northern Frontier. *The Geographical Journal*, Vol. 139, No. 2 (Jun., 1973), pp. 233–242.
- LOBANOFF-ROSTOVSKY, Princ. The Soviet Muslim Republics in Central Asia. *Journal of the Royal Institute of International Affairs*, Vol. 7, №. 4 (Jul., 1928), p. 249–250.
- MAKSUDOV, S. Migracii v SSSR v 1926–1939 godach. / МАКСУДОВ, С. Миграции в СССР в 1926–1939 годах. *Cahiers du monde russe*, 40/4, 1999, с. 763–796. DOI 10.4000/monderusse.27
- MASOV, R. *Istorija topornogo razdělenija*. Dušanbe: Irfon, 1991. / МАСОВ, Р. *История топорного разделения*. Душанбе: Ирфон, 1991.
- Ottův slovník naučný*. Vol. XXVI. Praha 1907.
- Perepis' naselenija i žiliščnogo fonda Kirgizskoj Respubliki 2009 goda*. Biškek: Nacional'nyj statističeskij komitėt KR, 2010. / *Перепись населения и жилищного фонда Кыргызской Республики 2009 года*. Бишкек: Национальный статистический комитет КР, 2010.

- PRŽEVAL'SKIJ, N. M. *Mongolija i strana tangutov*. Moskva: OGIZ, 1946. / ПРЖЕВАЛЬСКИЙ, Н. М. *Монголия и страна тангутов*. Москва: ОГИЗ, 1946.
- RADLOV, V. V. *K voprosu ob Ujgurach*. Sanktpetěrburg, 1893. / РАДЛОВ, В. В. *К вопросу об Уйгурах*. Санктпетербург, 1893.
- RACHIMOV, R. R. Ivan Ivanovič Zarubin (1887–1964) *Sovetskaja etnografija*. 1989, №. 1, s. 111–121. / РАХИМОВ, Р.Р. Иван Иванович Зарубин (1887–1964) *Советская этнография*. 1989, №. 1, с. 111–121.
- SOLŽENICYN, Alexandr. *Rusko v troskách*. Praha: Práh, 1999.
- STALIN, I. V. O političeskich zadačach universitěta narodov Vostoka. *Pravda* № 115, 22 mája 1925 g. / СТАЛИН, И. В. О политических задачах университета народов Востока. *Правда* № 115, 22 мая 1925 г.
- STALIN, I. V. *Sočiněnja*. Tom 2. Moskva: OGIZ, 1946. / СТАЛИН, И. В. *Сочинения*. Том 2. Москва: ОГИЗ, 1946.
- ŠATAVA, Leoš. *Evropská etnika bez státu*. Trnava: FF UC, 2015.
- VALICHANOV, Č. Č. *Sobranije sočiněnij v pjati tomach*. Tom 3. Alma-Ata, 1985. / ВАЛИХАНОВ, Ч. Ч. *Собрание сочинений в пяти томах*. Том 3. Алма-Ата, 1985.
- Vsesojuznaja perepis' naselenija 1926 goda*. Kirgizskaja ASSR. Moskva 1928. / *Всесоюзная перепись населения 1926 года*. Киргизская АССР. Москва 1928.
- WINGATE, R.O. *The Steep Ascent: The Story of the Christian Church in Turkestan*. British and Foreign Bible Society, 1950.
- WIXMAN R. *The Peoples of the USSR: An Ethnographic Handbook*. New York: M. E. Sharpe, 1984.

Politické ovlivňování Ruskou federací v kontextu Baltských států

Political influence of the Russian Federation in the context of the Baltic States

Michael Řehák

Czech University of Life Sciences, Kamýcká 129, Prague, Czech Rep.
Email: michael747rehak@gmail.com

DOI: <http://dx.doi.org/10.7160/KS.2020.140103>

Abstract

This paper explores the influence of the Russian Federation in three states of the Baltic region in the context of disinformation campaigns. These campaigns are one of the means used to regain the influence lost after the collapse of the Union of Soviet Socialist Republics. The main part of the paper is devoted to discussing the fight against disinformation campaigns conducted by the Russian Federation in individual states. It addresses this from the point of view of the local population, whose opinions were obtained in field research conducted over the last two years (i.e., 2018 to 2020). Also subjected to analysis are the views of corresponding national and supranational authorities.

Keywords

Influence, political influence, economical influence, minority, language minority, propaganda, disinformation, Baltic states

Klíčová slova

ovlivňování, politický vliv, ekonomický vliv, menšina, jazyková menšina, propaganda, dezinformace, Baltské státy

Úvod

Tento článek se zabývá vlivem Ruské federace ve třech státech regionu Pobaltí v kontextu dezinformačních kampaní, které jsou jedním z prostředků snahy o získání ztraceného vlivu po rozpadu Svazu sovětských socialistických republik. Teoretická část představuje základní teoretické koncepty pojící se ke zkoumanému tématu, jako je definice pojmu dezinformace či konceptu malého státu z pohledu Evropské unie, mezi které je možné Litvu, Lotyšsko a Estonsko zařadit. Praktická část práce je věnována otázce boje s dezinformačními kampaněmi šířenými Ruskou federací v jednotlivých státech. Jednak z pohledu místního obyvatelstva, jehož názory byly získány v rámci terénních výzkumů z období let 2018 až 2020, a zároveň i odpovídajících autorit národní i nadnárodní úrovně.

Osud tří malých národů obývajících zemi omývanou Baltským mořem nebyl vždy jednoduchý. Ačkoliv se jedná o geograficky poměrně blízký region, však Vilnius, hlavní město Litvy, je od Prahy zhruba stejně daleko jako oblíbené středomořské oblasti pro letní dovolené Čechů, je tento region vnímán v kontextu České republiky jako vzdálený, a zároveň úzce spjatý s Ruskou federací.

Pouto tamějších národů k různým podobám ruského státu je z historie jasně patrné. Dnešní Lotyšsko a Estonsko bylo součástí carského Ruska téměř 200 let. Tři pobaltské země však po první světové válce docílily osamostatnění, a na čas bylo propojení s Ruskem, v té době v podobě SSSR, přerušeno. Pro východiska této vědecké práce je nejdůležitější období následující, kdy se všechny baltské republiky stávají republikami svazovými, a jsou součástí SSSR. Právě rozpad Sovětského svazu navrátil regionu nezávislost a ve znovuoobnovených státech započaly snahy o změnu orientace z naprosté závislosti na Rusku k začlenění do Evropského společenství. Tyto snahy vyvrcholily v roce 2004, kdy se všechny tři Baltské státy staly součástí Evropské unie a NATO.

Ruská federace má však i po rozpadu SSSR zájem o udržování vlivu v zemích, které se staly nezávislé, a v oficiální terminologii je nazývá jako „blízké sousedy“. Motivy snahy o udržení vlivu v jednotlivých státech jsou různé, vzhledem k malým zásobám nerostných surovin v regionu je možné tento motiv prakticky vyloučit, naopak i v kontextu historie je pro Ruskou federaci důležitý přístup k námořním přístavům Baltského moře, jako je Tallinn či litevská Klaipėda. Pro vliv v Baltských státech je jednou z důležitých složek etnická skladba obyvatelstva jednotlivých států. V Estonsku a Lotyšsku totiž etničtí Rusové tvoří více než čtvrtinu celkového obyvatelstva. Často se jedná o osoby, které používají ruštinu jako primární jazyk. Místní jazyk buď vůbec neovládají či se ho snaží nepoužívat jako jistou formu protestu proti místním autoritám. Tato situace otevírá prostor pro získání vlivu Ruské federace v zemích jako je Lotyšsko či Litva prostřednictvím nenásilných metod v podobě tzv. soft power.

Metodologie

Za základ tvorby tohoto odborného textu je považována práce se sekundárními zdroji dat. Na rozdíl od studia primárních dat se v tomto případě jedná o postup, při kterém nedochází k přímému kontaktu s narátory, a jedná se tedy o neinvazivní techniku sběru dat. K dosažení relevantních výsledků výzkumu je však nutné se zaměřit na triangulaci využívaných metod, tj.

jak triangulace uvnitř metody, tak i triangulace mezi metodami.¹ Vzhledem ke skutečnosti, že každá metoda sběru dat má své kladné, ale i záporné stránky, kombinace použití několika metod výzkumu zajistí jeho vyšší validitu.

V souladu s principem triangulace metod je nutné využít další výzkumné metody k zajištění validity sbíraných dat během výzkumu. V případě tohoto odborného článku se jedná o provádění dvou typů rozhovorů, konkrétně o narativní rozhovor a rozhovor s návodem v rámci terénních výzkumů provedených v období let 2018 až 2020. Celkem bylo za toto období provedeno šestnáct rozhovorů s narátory ze všech tří států Pobaltí.

K uskutečnění výše zmíněných terénních výzkumů v celém regionu Pobaltských států bylo nutné navázat kontakt s odpovídajícími organizacemi, jednou z nich je například Česko-estonský klub, který byl založen již v roce 1991, a slouží jako prostředek ke sdružování přátel nejsevernějšího státu Pobaltí. Klubem založené stránky na sociální síti Facebook pak umožnily získat kontakty na Estonce pobývající jak v Čechách, tak i v Estonsku. Klub aktivně spolupracuje s Velvyslanectvím Estonské republiky v Praze (Eesti Suursaatkond Praha) například při organizaci kulturní akce Estonské dny v Praze. Dále lze zmínit také klubovou publikační činnost, konkrétně knihu *Malé Estonsko v Čechách* z roku 2008, která pojednává o fungování klubu a jeho dalších aktivitách. Prostředníkem pro získání kontaktů s komunitou Lotyšů je Česko-lotyšský spolek. Jeho historie sahá již do roku 1990. Od roku 1993 pak dochází k úzké spolupráci mezi spolkem a Velvyslanectvím Lotyšské republiky v Praze, která vyústila až ke vzniku Lotyšského kulturního centra na půdě velvyslanectví. Podobně jako v případě Česko-estonského klubu, i v rámci Česko-lotyšského spolku dochází k publikační činnosti. Je možné zmínit osobu Mgr. Pavla Štolla, Ph.D., předsedy Česko-lotyšského spolku. S jeho přispěním v roce 2013 vznikla publikace s názvem *Zkušenosti a vztahy. Lotyšská a česká společnost ve 20. století*.

V neposlední řadě je nutné zmínit získávání kontaktů prostřednictvím sociálních sítí. K realizaci tohoto výzkumu nejlépe posloužila sociální síť Reddit, V rámci jejího působení existují zájmové skupiny pro všechny tři Baltské země (Lotyšsko², Litva³ a Estonsko⁴), kde členové odpovídají na širokou škálu témat týkající se dané země a aktuálního dění v ní. Na základě vytvoření diskusního vlákna s popisem zkoumané problematiky byl výzkumník kontaktován několika osobami, které byly ochotné se zapojit do výzkumu prostřednictvím

¹ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*. s. 149–150

² Zájmová skupina Lotyšsko na sociální síti Reddit, dostupné na: <https://www.reddit.com/r/latvia/>

³ Zájmová skupina Litva na sociální síti Reddit, dostupné na: <https://www.reddit.com/r/lithuania/>

⁴ Zájmová skupina Estonsko na sociální síti Reddit, dostupné na: <https://www.reddit.com/r/Eesti/>

absolvování narativních rozhovorů a rozhovorů s návodem. Podobným zdrojem osob ochotných se podílet na výzkumu byly i zájmové skupiny na sociální síti Facebook. Zde je možné jmenovat kupříkladu skupinu s názvem „Laulupidu/Estonia photos and news“, skupinu „Baltica“, jejíž členové sdílí zprávy o aktuálním dění v Baltských státech či skupinu „Latvian interests“ zaměřenou na zájemce o lotyšskou kulturu.

Teoretická východiska

Pro pochopení problematiky vlivu Ruské federace v kontextu Baltských států je nutné definovat několik teoretických pojmů, jako je propaganda, dezinformace či koncept malého státu a koncept moci soft power.

Kořeny slova propaganda sahají k latinskému slovesu *propagare*, jehož původní význam se váže k biologii, a znamená rozmnožovat či rozšiřovat. Latinský původ slova souvisí s jeho užitím v průběhu 17. století, kdy bylo využito církevními hodnostáři, konkrétně papežem Řehořem XV. Ten ustanovil instituci „*Sacra Congregatio de Propaganda Fide*“, jejímž cílem byla výchova misionářů a s ní související šíření katolicismu v zemích s jiným vyznáním.

V tomto období bylo slovo propaganda vnímáno jako konotačně neutrální, a využíváno bylo prakticky pouze v náboženském kontextu. Ke změně došlo až v průběhu 19. století, kdy byl posunut jeho význam, a slovo propaganda bylo poprvé použito v politickém kontextu. Za jeden z možných pramenů používání slova v politickém kontextu lze považovat slova Millarda Fillmoreho na půdě amerického Kongresu z roku 1852 poukazující na skutečnost, že není možné, aby se národ stal propagandistou principů svobody, aniž by se obrátil proti spojeným silám Evropy.⁵

Heslo propaganda podle Velkého sociologického slovníku odkazuje na pojem používaný primárně ve smyslu záměrného, institucionalizovaného šíření politicky zaměřených idejí, postupů, celých ideologií, politických doktrín a teorií v širší nebo užší veřejnosti. Zároveň i jejich tendenčního vysvětlování a modifikace do podoby přizpůsobené aktuální situaci.

Na tomto základě můžeme vytyčit pět základních vlastností propagandy. První z vlastností je ta, že propaganda informuje o nejaktuálnějších jevech s politickým a ideologickým obsahem a dosahem a interpretuje je v duchu příslušné ideologie a politické linie. Propagandu lze taktéž označit jako nositele mobilizace masy k vystoupení na podporu

⁵ FELLOWS, Erwin W. 'Propaganda': History of a Word. *American Speech*, 1959, 34.3: 182–183.

určité politiky. Další vlastností propagandy je šíření základních ideologických postulátů, hodnot či stereotypů, které charakterizují různé společenské cíle určité strany, státu, politické instituce či jiné společenské skupiny. Zároveň je dává explicitně i implicitně do souvislostí s určitým světonázorem. Propaganda taktéž vytváří obecná schémata reakcí na společenské jevy přesahující rámec naučených postojů a stereotypů, z nich lze jmenovat například schéma pasivity, nevšímavosti, hektického vzrušení a očekávání. Nelze opomenout skutečnost, že propaganda paralyzuje a rozrušuje cizí ideologická schémata, což vede k demobilizaci a zastrasování jejích odpůrců. Společným znakem propagandy vyplývajícím z výše uvedeného je pak povšechná ideologizace a politizace skutečnosti.⁶

Současná propaganda v kontextu Ruské federace do jisté míry reflektuje aspekty komunikace z období Sovětského svazu, vzhledem k rozvoji komunikačních technologií a globalizace však došlo k jejich evoluci.

Sovětskou propagandu je možno označit za organizovanou akci, zatímco pro současnou propagandu využívanou Ruskou federací je vhodnější označení koordinovaná kampaň, které lépe definuje dynamičnost konstrukce narativů současné propagandy. Výše uvedené v praxi odpovídá situaci, kdy mluvčí Ministerstva zahraniční Ruské federace Marija Zacharovová během pravidelné týdenní tiskové konference opakuje narativy použité Vladimírem Putinem, nebo situaci, kdy ministr zahraničních věcí Sergej Lavrov cituje Rusko Dnes (RT) během tiskové konference týkající se války v Sýrii.

Mezi nejčastější témata využívaná pro šíření ruských narativů je možné zařadit následující.

Případ „rusofobie“ zdůrazňuje spojitost mezi historickým diskurzem a současnými narativy ruské propagandy. Koncept rusofobie není výmyslem režimu Vladimíra Putina, ani předcházejícího sovětského státu. Poprvé je tento koncept použit v 19. století carským diplomatem k reflexi klasického narativu využívaného Ruskem, který hlásá, že „Západ“ využije jakoukoliv příležitost k marginalizaci a exkluzi Ruska.

Koncept rusofobie umožňuje Putinovi zpochybnit prakticky jakékoliv obvinění ze strany západních mocností pod záminkou využití stereotypu rusofobie.

Užití slovního spojení „velmi pravděpodobně“ je naopak demonstrací flexibility Ruska při vytváření narativů. Jako příklad je možné uvést sarkastické užití hashtagu *highly likely* na sociální síti Twitter v rámci oficiálních účtů Ruské federace. V oficiální komunikaci jej

⁶ PETRUSEK, Miloslav, Hana MAŘÍKOVÁ a Alena VODÁKOVÁ. *Velký sociologický slovník*. s. 865–866

Rusové začali používat po vyjádření britské premiérky Theresy Mayové odkazující na skutečnost, že Rusko velmi pravděpodobně stojí za otravou bývalého ruského agenta Sergeje Skripala.

Rusové prezentují „velmi pravděpodobně“ jako jeden z přirozených příznaků rusofobie. Oba koncepty slouží k tvorbě pochybností o lídrech západních mocností, a přiživují narativ boje Ruska proti zbytku světa.⁷

Podle výzkumu Oxfordského slovníku angličtiny se slovo dezinformace v anglickém textu poprvé objevuje 3. června 1955 v deníku The Times. Jeho lingvistický původ s největší pravděpodobností odvozujeme od ruského „дезинформация“ (transliterováno jako dezinformacija).⁸

Podle terminologie Ministerstva vnitra České republiky (MVČR) je pojmem dezinformace myšleno šíření záměrně nepravdivé informace, obzvláště pak státními aktéry nebo jejich odnožemi vůči cizímu státu nebo vůči médiím, s cílem ovlivnit rozhodování a názory.

Podobný pojem jako je dezinformace je i pojem *misinformace*. V případě misinformace se taktéž jedná o informaci, která je nesprávná nebo zavádějící. Na rozdíl od dezinformace však jde i takový druh zprávy, který není šířen systematicky, ani nemá záměr ovlivnit rozhodování nebo názory jeho příjemců. I přes skutečnost, že jde o jev neutrální, v případech, kde dochází k masovému šíření těchto zpráv, aniž by byly, jakkoliv opravovány či uváděny na pravou míru, může misinformace působit stejným způsobem jako dezinformace.

V současné době pokročilých technik manipulace je však nutné počítat s tím, že mezi dezinformacemi a misinformacemi existuje celá řada přechodů či společných výskytů, kdy nejsme schopni rozlišit mezi uvedeným rozdílem.⁹

Sousloví *soft power* se ve vědeckém diskurzu poprvé objevuje na počátku devadesátých let po konci studené války. Pojem je definovaný jako schopnost jednoho aktéra ovlivnit chování ostatních. Na rozdíl od jiných teorií se zde pracuje s přitažlivostí, nikoliv nátlakem, který je typický pro tzv. *hard power*. Na příkladu si lze uvést situaci z oblasti

⁷ OATES, Sarah a Sean STEINER. *Projecting Power*.

⁸ *Disinformation*. [online] OED online. December 2019 [cit. 1. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.oed.com/view/Entry/54579?redirectedFrom=disinformation>

⁹ *Definice dezinformací a propagandy*. [online] Ministerstvo vnitra České republiky, 2019 [cit. 1. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/cthh/clanek/definice-dezinformaci-a-propagandy.aspx>

mezinárodních vztahů, kdy se stát A snaží o ovlivnění státu B působením tzv. *soft power*. Tím docílí toho, že stát B dobrovolně jedná tak, aby měnil své chování ve prospěch státu A.¹⁰

Koncept *soft power* je postaven na třech základních pilířích: kultuře, politických hodnotách a zahraniční politice.

V otázce kultury je nutné rozlišit více podob tohoto pojmu. Kulturu můžeme vnímat jako vysokou kulturu, do které řadíme literaturu, umění a vzdělávání, která je cílem elit, a zároveň i populární kulturu, která se soustředí na masovou zábavu. Jako příklad populární kultury, která je mezinárodně šířená je možné uvést americkou kulturu zobrazovanou ve filmové a hudební produkci. K tomu, aby se dala kultura využívat jako *soft power* je však nutné zajistit chování státu v souladu s prezentovanými ideály zevnitř i zvenku.

Politické hodnoty domácí i zahraniční jsou dalším potenciálním zdrojem *soft power*. Jako příklad může sloužit politika rasové segregace v padesátých letech 20. století v USA. Tato politika značně podryla pozici USA v Africe. Podobnou ukázkou může být postoj USA k legislativě týkající se zbraní, který podrývá *soft power* v Evropě.

Třetím pilířem *soft power* je pak zahraniční politika, u které je nutné, aby byla vnímána jako morální autorita se zajištěnou legitimitou. Jako příklad je možné uvést zahraniční politiku v podobě invaze USA do Iráku v roce 2003. Tento krok se ukázal jako neúspěšný a značně ovlivnil vnímání země a její zahraniční politiky.¹¹

Dezinformace v kontextu Evropské Unie a Severoatlantické aliance (NATO)

V závěrech o zasedání Evropské rady z data 19. a 20. března 2015 je v oblasti věnující se Rusku/Ukrajíně zaznamenáno následující: „*Evropská rada zdůraznila potřebu čelit probíhajícím dezinformačním kampaním Ruska a vyzvala vysokou představitelku, aby ve spolupráci s členskými státy a orgány EU do června připravila akční plán pro strategickou komunikaci. V této souvislosti je prvním krokem zřízení komunikačního týmu.*“¹²

Tento závěr Evropské rady vedl k ustanovení krizového štábu East Stratcom Task Force v rámci Evropské služby pro vnější činnost. Mezi cíle této organizace patří následující:

- Efektivní komunikace a propagace politiky EU k zemím východního sousedství
- Posílení mediálního prostoru v rámci Evropské unie a východních sousedství

¹⁰ FLANDEROVÁ, Linda. *Soft power: mít či nemít. Mezinárodní politika*, 2013. [online] Ústav mezinárodních vztahů Praha. [cit. 19. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.iir.cz/article/soft-power-mit-ci-nemit>

¹¹ NYE, Joseph S. *Soft Power the Means to Success in World Politics*. s. 10–15

¹² *Zasedání Evropské rady (19. a 20. března 2015) – závěry* [online]. [cit. 26. 2. 2020]. s. 5. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/media/21868/st00011cs15.pdf>

- Zlepšení schopností předpovídat, hodnotit a reagovat na dezinformační aktivity externích aktérů

V rámci jeho existence vzniká například projekt EUvsDisinfo, která se snaží zvýšit povědomí o rizicích dezinformací a pochopení fungování prokremelské dezinformační politiky. Tyto akce by měly vést ke zlepšení odolnosti obyvatel vůči dezinformacím a manipulaci médií. Kromě výše zmíněné iniciativy pak spravuje ruskojazyčnou verzi webu Evropské služby pro vnější činnost, která poskytuje informace o činnosti EU a její politice relevantní, jak pro její členy, tak i východní sousedy.¹³

Usnesení Evropského parlamentu ze dne 23. listopadu 2016 o strategické komunikaci EU s cílem bojovat proti propagandě, kterou proti ní vedou třetí strany, pojednává o následujícím. Ruská federace využívá kontakty a setkání s protějšky EU spíše k propagandě a veřejnému oslabení společné pozice EU než navázání skutečného dialogu. Ruská vláda používá širokou škálu nástrojů a prostředků, jako jsou mnohojazyčné televizní stanice (například RT) či domnělé tiskové agentury a multimediální služby (například Sputnik).¹⁴

Snahy EU v boji proti dezinformacím vyústily v roce 2018 ve vznik Akčního plánu proti dezinformacím vydaného Evropskou komisí. Samotný akční plán se skládá ze čtyř základních pilířů:

- Zlepšení schopnosti orgánů Unie dezinformace odhalovat, analyzovat a upozorňovat na ně
- Posílení koordinovaných a společných reakcí na dezinformace
- Mobilizace soukromého sektoru k boji s dezinformacemi
- Zvyšování povědomí a zlepšování odolnosti společnosti

Z dlouhodobého hlediska by EU měla usilovat o vybudování větší odolnosti proti dezinformacím, a za tím účelem podporovat vzdělávání a mediální gramotnost společnosti, nezávislou žurnalistiku, projekty ověřující fakta, pracovníky ve výzkumu a občanskou společnost.¹⁵

¹³ *Questions and Answers about the East StratCom Task Force*. [online] EEAS. [cit. 26. 2. 2020]. Dostupné z: <https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/2116/-questions-and-answers-about-the-east->

¹⁴ *EVROPSKÝ PARLAMENT. Zpráva o strategické komunikaci EU s cílem bojovat proti propagandě, kterou proti ní vedou třetí strany (2016/2030(INI))* [online]. [cit. 8. 3. 2020]. Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2016-0290_CS.pdf

¹⁵ *Action Plan against Disinformation*. [online] : European Commission. [cit. 26. 2. 2020]. Dostupné z: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/action_plan_against_disinformation.pdf

Dezinformace v Litvě

Dle závěrečné zprávy litevského Státního odboru bezpečnosti z roku 2018 čelí Litva a její obyvatelstvo řadě bezpečnostních rizik. Jedním z rizik nejvýznamnějších je snaha Ruské federace o získání geopolitického vlivu v celém regionu Pobaltí.

Ruská federace se snaží o diskreditaci Litvy například pomocí ohýbání významu protizákonných incidentů extrémně pravicových skupin v zemi, tak aby byly prezentovány jako rusofobní útoky na ruskou minoritu. Jednotlivé případy porušení zákona však nebyly klasifikovány jako rusofobní a nezavdávaly k podezření o vzestupu politického extremismu v zemi. Osoby, které se účastní daných incidentů, jsou litevským autoritám dobře známé jako recesisté, kteří se zapojují do událostí s velkým zájmem médií. Slouží tak zájmům Ruské federace k šíření narativu o ohrožení ruskojazyčné menšiny v zemi.¹⁶

Zprávu litevských bezpečnostních složek potvrzuje i narátor z Vilnius: „*Když je v zemi významný svátek spojený se státností, hlavně myslím 11. března, tak do ulic kromě lidí oslavujících obnovu samostatné Litvy vycházejí i různé extremistické skupiny, které se chovají velmi nacionalisticky, což samozřejmě vede k tomu, že o nás Rusko vykládá, jak jsme zásadně proti menšinám v zemi, a utlačujeme Rusy a Poláky.*“

Obvyklým nástrojem propagandy Ruské federace je zapojení ruských vysoce postavených politiků v šíření dezinformací o Litvě. Jako příklad lze zmínit zprávu ze září 2019, kdy mluvčí ruského Ministerstva zahraničních věcí, Marija Zacharovová, ve svých prohlášeních zásadně odmítá označit dobu, kdy byly státy Pobaltí součástí Sovětského svazu jako období okupace.¹⁷

Cílem propagandy šířené Ruskou federací v Litvě je snaha uvést obyvatele v omyl a rozdělovat společnost, přičemž hlavní skupinou, na kterou mají dezinformace působit, jsou osoby využívající ruskojazyčné informační zdroje působící v zemi. Na základě šířených dezinformací je Litva zobrazována jako nespolehlivá a na vnější pomoci závislá země bez jasného původu své státnosti. Za podstatný rys šířených dezinformací v zemi lze označit snahu vykreslovat Litvu jako nepřítel a hrozbu pro Ruskou federaci, tento narativ je z velké části vnesen do kontextu litevského členství v Severoatlantické alianci. Dalším z témat

¹⁶ *Lithuania National Threat Assessment 2019*. Vilnius: Lithuanian Ministry of Defence, 2019 ISBN 978-609-412-162-3. Další dostupnost: <https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2019/02/2019-Gresmes-internetui-EN.pdf>

¹⁷ *Russia does not accept the concept of 'Soviet occupation', after Estonia mulls claiming damages*. [online] LRT English, 23. 9. 2019. [cit. 28. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/1099996/russia-does-not-accept-the-concept-of-soviet-occupation-after-estonia-mulls-claiming-damages>

dezinformací v zemi je pak snaha prezentovat ruskojazyčnou menšinu jako perzekuovanou litevskými autoritami, rovněž jako snaha o prosazení narativu o vzestupu nacismu v zemi.¹⁸

V současnosti v Litvě existuje několik iniciativ pro boj s dezinformacemi, jak na úrovni státní, tak i na úrovni soukromého sektoru či dobrovolnických snah.

Ačkoliv má Litva nejnižší podíl etnické menšiny Rusů na celkovém počtu obyvatel ze všech států Pobaltí, rozhodně se nedá říct, že by problematice dezinformačních kampaní nebyla v zemi věnována pozornost.

Bývalá prezidentka Litvy Dalia Grybauskaitė se v roce 2018 vyjádřila k přijetí akčního plánu EU pro boj s dezinformacemi následovně: *„Litevské zkušenosti se spoluprací veřejného se soukromým sektorem a iniciativy médií, jenž společně bojují na informačních polích proti dezinformacím, mohou být velmi cenné v kontextu celé Unie.“*¹⁹

Svým výrokem upozorňovala na litevský nevládní projekt Demaskuok.lt (v anglické jazykové mutaci Debunk.eu). Projekt tohoto typu jev boji proti dezinformacím do jisté míry unikátní, jelikož spojuje čtyři složky:

- Sedm největší mediálních hráčů v Litvě (televizní a rádiové stanice, noviny a internetové zpravodajství)
- Tři skupiny strategické komunikace (ozbrojené síly, ministerstvo obrany a ministerstvo zahraničních věcí)
- Dobrovolníky z řad komunity elfů, výzkumníků (experti v oblasti ověřování zdrojů)
- Zkušené odborníky z oblasti IT (vývoj mechanismů umělé inteligence)

Debunk.eu využívá pokročilých algoritmů a analytických nástrojů, které umožňují identifikovat dezinformace do dvou minut od okamžiku publikování. Identifikované zdroje pak prověřují lidské síly v podobě dobrovolníků a novinářů z řad zapojených médií. Mezi organizace podílející se na projektu patří například zpravodajský server Delfi, televizní stanice LRT, rozhlasová stanice Žinių radijas či deník Lietuvos rytas.²⁰

O svém pohledu na existenci Debunk.eu informuje učitelka z Šauliai: *„Jsem velmi hrdá, že u nás něco takového vzniklo. Forma a prezentace je velmi uchopitelná pro veřejnost,*

¹⁸ National Threat Assessment 2019, s. 44

¹⁹ *The EU approved action plan against disinformation.* [online] President of The Republic of Lithuania 14. 12. 2018. [cit. 28. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.lrp.lt/en/press-centre/press-releases/the-eu-approved-action-plan-against-disinformation/31559>

²⁰ *About Debunk: Debunking disinformation together* [online]. [cit. 28. 2. 2020]. Dostupné z: <https://debunk.eu/about-debunk/>

protože to nejsou jen experti sedící za monitory někde na ministerstvu, ale i lidi, se kterými se dá spojit prostřednictvím sociálních sítí. Myslím, že velká motivace ke vzniku takových iniciativ je Kaliningrad. Nikdo z nás pořádně neví, co tam Rusko schovává²¹. Částečně žijeme v permanentním strachu, a snažíme se bojovat s problémy, které západ zatím neřeší, protože je to pro něj daleko.“

Debunk.eu však není jediná iniciativa zaměřující se na ověřování faktů v Litvě. Před litevskými parlamentními volbami v roce 2016 zprovoznil populární internetový zpravodajský server 15min.lt službu Patikrinta 15min (přeloženo jako „zkontrolováno do 15 minut“). Jejím hlavním cílem je kontrolovat výroky publikované v litevském mediálním prostoru, a to ať jde o výroky litevských politiků či dezinformace šířené z iniciativy Kremlu.²²

Kromě iniciativ zaměřujících se na ověřování faktů existuje v Litvě i snaha o zvýšení mediální gramotnosti obyvatelstva. Jako příklad je možné uvést projekt s názvem „Media and information literacy education project in Lithuania“, který vznikl za podpory Litevského ministerstva školství. Jeho cílem bylo vytvoření jednotného systému výuky mediální gramotnosti na litevských základních školách a následné zakomponování do školních osnov.²³

Narátorka z Litvy vyzdvihuje nutnost implementace podobných projektů do výuky: „Pokud se na školách bude pokračovat s rozšiřováním výuky kritického myšlení, používání více než jednoho informačního zdroje, ale i tázání sebe sama na význam prezentovaných informací, tak si myslím, že se minimálně sníží pravděpodobnost ovlivňování obyvatel vnějšími vlivy.“

Důležitý prvek v boji proti dezinformacím je zapojení občanské společnosti. V rámci Litvy k němu dochází v podobě neformální organizace, která sama sebe nazývá jako Litevští elfové.

Litevští elfové jsou dobrovolníci z řad veřejnosti, kteří fungují jako protiváha k trollům šířícím prokremelskou propagandu. Na počátku se do iniciativy zapojilo dvacet až třicet lidí, kteří se vzájemně upozorňují například na komentáře pod články litevských médií na sociálních sítích. Následně nabízí alternativní názory ke zveřejňovaným komentářům

²¹ Narátorka naráží vojenskou přítomnost Ruska v Kaliningradské oblasti

²² Patikrinta 15min: Apie projektą. [online] 15min.lt. [cit. 29. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.15min.lt/patikrinta-15min/apie>

²³ Media and information literacy education project in Lithuania. [online] Nordic Council of Ministers Office in Lithuania. [cit. 29. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.norden.lt/en/projects/media-and-information-literacy-education-project-in-lithuania-2/>

prokremelských trollů. Členové skupiny se však při zveřejňování daných komentářů snaží vyhnout dogmatickému tónu, který by z nich vytvořil tvůrce obrácené propagandy. V současné době se jejich působnost rozšířila do celého regionu i blízkých zemí Skandinávie. To následně vede i k zapojení lidí, kteří se k Litevským elfům nehlásí, ale snaží se o zajištění vyváženosti mediálního prostoru. Někteří z řad Litevských elfů se i aktivně zapojují do pouličních protestů, aby vyvraceli proruské narativy podobně jako na internetu. Podobné jednání však pro ně přináší celou řadu rizik, zejména ztrátu anonymity i možnost fyzického napadení.²⁴

Jedním z Litevských elfů je i narátor Liamas: „V současnosti žiji v Dublinu, ale velmi často trávím čas v Kaunasu, dalo by se říct, že jsem Litevský elf v exilu. Určitě je pro vás snadné pochopit mou situaci, proč jsem tak opatrný. Často jsem obětí kybernetických útoků ze strany Glavsetu²⁵, hlavně jejich pobočky v Petrohradu. Před dvěma lety jsem pracoval nezávisle na komunitě, ale došlo k tomu, že mi byl napaden počítač odněkud z Ruska. Na základě toho jsem se připojil do pomyslné organizace a snažím se proti nim chránit používáním silného šifrování a antiviru.“

Bankéř z Vilniusu je však k hnutí Litevských elfů kritický: „Je to takový hezký námět na zprávu pro západní média, abyste si mysleli, že tohle něco vyřeší, ale jaký může mít dopad, když se někdo s někým hádá na internetu? Mluvil jsem s pár zástupci z jejich řad, a působí to na mě tak, že Putinovu propagandu nahrazují svou propagandou.“

Boj s dezinformačními kampaněmi v Litvě má přesah i na půdu EU. V únoru 2018 rozhodla Litevská radiová a televizní rada (LRTK) o pozastavení vysílání ve Švédsku registrované ruskojazyčné televizní stanice RTR Planeta na základě tří identifikovaných incidentů, kdy byly v rámci vysílání vzneseny výhrůžky o zničení Spojených států amerických, znovuoobnovení SSSR či obsazení Pobaltských států.²⁶

Kauzu zmiňuje i student Vasillis z Vilniusu: „RTR Planeta je proruské zpravodajství, které je tu vysíláno už minimálně deset, patnáct let. Po tom, co se stalo na Ukrajině, mi přišlo, že celá kampaň nabrala na intenzitě, což vedlo k tomu, že je vláda chtěla zakázat už v roce

²⁴ Around the Bloc: Lithuanian Elves Do Battle With Russian Trolls. *Transitions Online*, 2016, 03/29: 41-42.

²⁵ Slangové označení pro ruskou společnost „Agentstvo intěrnět-issledovanij“ (v originále: Агентство интернет-исследований)

²⁶ *RTR Planeta suspended in Lithuania for a year over incitement to war and hatred*. [online] Delfi.lt 14. 2. 2018. [cit. 3. 3. 2020]. Dostupné z: <https://en.delfi.lt/culture/rtr-planeta-suspended-in-lithuania-for-a-year-over-incitement-to-war-and-hatred.d?id=77174217>

2015, ale nepovedlo se. Povedlo se to až později, myslím, že to bylo v roce 2018, ale musela se do toho vložit EU.“

Rozhodnutí o roční suspendaci vysílání RTR Planeta v Litvě se dostalo až k Evropské komisi, která následně v květnu 2018 rozhodla o tom, že výrok litevských autorit je v souladu s právem EU, zákaz vysílání tedy platí.²⁷

Častá témata dezinformačních kampaní v Litvě

Variace témat dezinformací šířených Ruskou federací je velmi široká, jak informuje Koncept litevské národní bezpečnosti na počátku kapitoly. Narátoři v rámci rozhovorů jako dezinformační média působící v Litvě nejčastěji jmenovali internetové zpravodajské servery RT.com, Sputniknews.lt a Rubaltic.ru.

Názornou ukázkou manipulace s veřejným míněním představuje článek z 16. ledna 2016 publikovaný na serveru Rubaltic.ru s nadpisem „The Americans are Considering Excluding the Baltics from NATO“.²⁸

Obsahem článku je úvaha rozebírající pozici Spojených států amerických v rámci NATO, a její domnělou nevýhodnost. Autor článku, Alexandr Nosovič, odkazuje na skutečnost, že názory publikované v článku jsou pohledem prestižního amerického magazínu Forbes, což v článku doplňuje i zdrojem. Zdroj skutečně odkazuje na článek publikovaný na webové stránce magazínu Forbes, avšak jedná se pouze o úvahu příspěvovatele Douga Bandowa v rámci sekce blogových příspěvků. Příspěvky v této sekci jsou označeny upozorněním, že za jejich obsah magazín neodpovídá, a nemusí vyjadřovat postoje magazínu Forbes. Tón článku se čtenáře snaží manipulovat použitím zdánlivě důvěryhodného zdroje, a zejména vytvořením strachu z ničím nepodloženého ohrožení.

Informační zdroje obsahující manipulativní obsah však nemusí být nutně jen dezinformační weby, jako je Rubaltic.ru či Sputniknews.lt. Jedním z příkladů může být internetových server RIA Novosti, patřící mezi nejpoblíbenější ruskojazyčné zdroje v zemi.

24. října 2019 byla na stránkách RIA Novosti publikována zpráva s titulkem „Největší přesun vojsk. Co dělají americké tanky poblíž hranic s Běloruskem?“ (v originálním znění:

²⁷ Lithuania's decision to suspend broadcast of the Russian language channel "RTR Planeta" complies with EU rules. [online] European Commission 8. 5. 2018. [cit. 3. 3. 2020]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/lithuanias-decision-suspend-broadcast-russian-language-channel-rtr-planeta-complies-eu-rules>

²⁸ NOSOVIČ, Alexander. *The Americans are Considering Excluding the Baltics from NATO* [online] 12. 1. 2016. [cit. 29. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.rubaltic.ru/articles/baltics-go-home-12012016/>

Крупнейшая переброска войск. Что делают у границ Белоруссии танки США)²⁹ jejímž autorem je Anton Lysicin. Obsahem článku je pak úvaha o přítomnosti vojsk NATO v Litvě, kde dle domněnek autora čekají vojenské jednotky na rozkaz k zahájení akce proti Bělorusku a následně i Ruské federaci. Podobný narativ je v dezinformačních kampaních Ruské federace velmi častý. Severoatlantická aliance na podobné snahy reaguje několika prostředky. Jedním z nich je zveřejnění půlročních plánů vojenských cvičení NATO s popisem jejich obsahu, datem konání a místem daného cvičení.³⁰

Jak je uvedeno v předchozích odstavcích, jedním z nejčastějších témat dezinformačních kampaní Ruské federace je otázka členství země v Severoatlantické alianci. Ruská propaganda se však soustředí i na vnitřní politiku Litvy.

Prominentním tématem dezinformačních snah Ruské federace jsou útoky na litevskou státnost. 6. ledna 2019 publikoval server Sputniknews.lt článek s titulkem „Média: Američtí vojáci strhli z budovy státního zastupitelství v Kaunasu litevskou vlajku“ (v originálním znění: Žiniasklaida: JAV kariai nuplėšė Lietuvos vėliavą nuo Kauno prokuratūros pastato).³¹ Článek upozorňuje na incident z dubna 2018, kdy měli američtí vojáci strhnout vlajku Litvy z budovy státního zastupitelství v Kaunasu, a následně ji roztrhat. V článku je několik odkazů na zdroje, jmenovitě stránky baltnews.lt a RIA Novosti, ani jeden z nich však čtenáře k původnímu zdroji zprávy nedovede. Oddělení strategické komunikace Ministerstva vnitra Litevské republiky v reakci na tuto zprávu publikovalo na sociální síti Twitter příspěvek, který vyvrací danou zprávu s vysvětlením, že se na území Litvy od konce roku 2017 žádní američtí vojáci nenachází.³²

Narátory z Litvy reagují na předložené články poté, co vytipovali zmíněné zdroje jako šířitele dezinformací.

Litevský elf Liamas: „Sputnik je naprosto zjevný, přijde mi těžko pochopitelné, že tomu vůbec někdo věří, jsou to nejspíš lidé mimo mou sociální bublinu. Kdyby někdo strhnul vlajku z vládní budovy, tak by ho jistě zavřeli do vězení bez ohledu na to, kdo to je. O tomhle případu jsem neslyšel, ani nikdo z mých známých. Ta zpráva od RIA Novosti je však na první pohled

²⁹ LYSICIN, Anton. "Kрупнейшая переброска войск." Čto dělajut u granic Belorussii tanki SŠA. [online]. RIA Novosti, 24. 10. 2019 [cit. 1. 3. 2020]. Dostupné z: <https://ria.ru/20191024/1560131856.html>

³⁰ NATO Exercises. Supreme Headquarters Allied Powers Europe [online]. 19. 2. 2020 [cit. 1. 3. 2020]. Dostupné z: <https://shape.nato.int/nato-exercises>

³¹ Žiniasklaida: JAV kariai nuplėšė Lietuvos vėliavą nuo Kauno prokuratūros pastato. [online] Sputniknews.lt, 6. 1. 2019 [cit. 1. 3. 2020]. Dostupné z: https://sputniknews.lt/society/20190106/8002357/ziniasklaida-usa-kariai-nuplese-lithuania-veliava-nuo-kauno-prokuraturos-pastato.html?fbclid=IwAR2rbEE5NjTaXCCZRsSja_2DH80UEumoD-_AHWT8_cbjbboXvvgO2VFxeU

³² LT MFA. New year, same old pro-#Kremlin fakes:. In: Twitter [online]. 7. 1. 2019 [cit. 1. 3. 2020]. Dostupné z: https://twitter.com/LT_MFA_Stratcom/status/1082255481761087489?s=20

uvěřitelná. Pro člověka, který se nezajímá o dění ve světě a rozumí jen ruštině, je tento zdroj určitě velmi věrohodný. Pro mě však v žádném případě ne.“

Narátor z Vilnius: *„Když vidím, že je tam napsáno Forbes, vyvolává to ve mně pocit důvěryhodnosti. Stránka, na které je to publikované, už však vzbuzuje pochybnosti, Rubaltic není tak známý jako třeba Sputnik, o to nebezpečnější podle mě je. Na stránkách se nazývají jako analytický server. Pravda je, kdyby to publikovala média jako je LRT, tak jsem si jist, že by tomu někteří lidé věřili.“*

Dezinformace v Lotyšsku

Stejně jako jižní soused, Litva, sdílí Lotyšsko hranice s Běloruskem a Ruskou federací. V kontrastu s Litvou však stojí podíl etnické minority Rusů na celkovém počtu obyvatel. Podle údajů z roku 2017 tvořila etnická minorita Rusů 25,4 % celkového obyvatelstva. V témž roce ruštinu za svůj mateřský jazyk považovala více než třetina obyvatel Lotyšska.³³

Významnost tohoto faktoru zmiňuje Litevský elf Liamas: „U nás v Litvě nejsou dezinformace takovým problémem, jako právě v Lotyšsku. Mnohem víc lidí tam mluví rusky, mnohem víc lidí tam konzumuje ruskojazyčný obsah, mnohem víc lidí má jako hlavní zdroje informací prokremelské weby.“

Etnická skladba země je jedním z nejdůležitějších faktorů. V rámci rodin se používají různé jazyky. Používání ruštiny není jen výsadou starší generace obyvatel, ale v rámci rodiny dochází k jejímu přenosu na nejmladší generace. Efektivitu vlivu Ruské federace na informační prostor v zemi zvyšuje skutečnost, že dostupnost ruskojazyčných informačních zdrojů v zemi je na vysoké úrovni, což vede ke skutečnosti, kdy je velká část populace používá jako primární zdroj informací. Část populace země je rovněž navyklá sledovat ruskojazyčné televizní programy, protože jsou obsaženy v rámci balíčků televizních kanálů od lotyšských poskytovatelů satelitního vysílání.³⁴

Mohlo by se zdát, že Rusku geograficky blízké regiony s vysokým podílem etnických Rusů jako je Latgalsko, kde leží i výše zmíněné město Daugavpils, budou pod vlivem informační kampaně Ruské federace usilovat o podobný osud jako východ Ukrajiny, tj.

³³ *Indicators characterising languages used by the population of Latvia.* [online] Centralas statistikas parvaldes datubazes. [cit. 1. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.csb.gov.lv/en/statistics/statistics-by-theme/population/characteristics/key-indicator/indicators-characterising-languages-used>

³⁴ *National Security Concept of the Republic of Latvia (2016 -).* [online] Aizsardzības ministrija, s. 17-18 [cit. 2. 3. 2020]. Dostupné z: https://www.mod.gov.lv/sites/mod/files/document/NDK_ENG_final.pdf

připojení území k Rusku. Průzkumy v oblasti však odhalují, že ačkoliv je společnost nakloněna prokremelským narativům, masové protesty a podpora provokací vedoucích ke snahám o separatismus je nepravděpodobná. Většina ruskojazyčné minority nechce vystupovat z davu a nevěří tomu, že by jejich případné protesty měly vliv na změnu poměrů v zemi.³⁵

Etnická skupina Rusů v Lotyšsku by se ve vztahu k informačním kampaním Ruské federace po událostech na Krymském poloostrově dala rozdělit do tří dílčích skupin. Existuje skupina proevropských Rusů v zemi, která je loajální k lotyšskému státu a jeho existenci, další skupinou jsou pak Rusové, kteří nejsou zcela integrováni do lotyšské společnosti, ale na druhou stranu nejsou nakloněni prokremelským aktivitám. Zbývající skupinou jsou pak ruští krajané, kteří podporují narativ šířený proruskými médii v zemi.

Nejčastějším cílem prokremelských médií je skupina „neutrálních“ Rusů nesouhlasících se současnou ekonomickou situací v zemi a zároveň i domácí politikou Lotyšska. Je však nutné zdůraznit, že ani tato skupina není zcela homogenní, a různá témata informačních kampaní jsou relevantní pro různé sociální skupiny. Tato skutečnost jde do rozporu s tónem informací, které jsou šířené Ruskem. To se snaží ruskojazyčnou minoritu v zemi prezentovat jako jednolitý útvar, který bez výhrady podporuje zahraniční politiku Ruské federace.³⁶

Narátor Rudolfs z Rígy mluví o jeho vztazích na pracovišti: *„U nás ve firmě pracuje velké množství lidí, co se považuje za Rusy, ale nikdy byste od nich neslyšel nenávistné projevy proti Lotyšsku jako státu, a to ani když se opijí na firemním večírku. Myslím, že úplně ignorují veřejné dění.“*

Narátor Artūras dodává: *„Nemám důvod nevěřit tomu, co mi říká televize.“*

Narátor Krisalps komentuje: *„To, čemu kdo věří, poznáš, když s nimi jdeš do hospody. V práci se o veřejném dění bavíme, ale když dojde na neshody, tak jdeme od toho rychle pryč, protože je to z jistého úhlu pohledu citlivé téma. Jak se napijeme³⁷, tak se teprve dozvím, že Lotyšsko je v krizi, protože mu EU už nebude dávat peníze, a jak strašně jsou lotyšské úřady proti Rusům. Když se pak zeptám, jaký k tomu mají zdroj, tak odseknou, že televizi.“*

³⁵ ROSTOKS, Toms a Nora VANAGA. *Latvia's Security and Defence Post-2014*. s. 89

³⁶ KUDORS, Andis. *Latvia*. In: *Disinformation Resilience in Central and Eastern Europe*. [online] [cit. 22. 3. 2020]. Dostupné z: http://prismua.org/wp-content/uploads/2018/06/DRI_CEE_2018.pdf

³⁷ Krisalps označuje podobné situace jako udržování kultury vodky.

Příklady šířených dezinformací v Lotyšsku

Na otázku, co je podle vašeho názoru nejčastějším předmětem dezinformačních kampaní v Lotyšsku odpovídá překladatel narátor následovně: „*Rusko se snaží prezentovat svoje názory jako prorodinnou politiku třeba prostřednictvím organizace Russkij Mir, ale ve skutečnosti jim jde o zisk vlivu nad diasporami Rusů, co žijí v zahraničí.*“

Jedním z nejpoblárnějších ruskojazyčných médií v Lotyšsku je server bb.lv (Baltický hlas). Častou technikou manipulace tohoto zdroje používanou v rámci titulků je dramatizace zpráv z věrohodných zdrojů.

Jako příklad nám může posloužit článek pojednávající o výrobě lotyšských státních vyznamenání v Litvě. O této skutečnosti informuje 5. února 2020 na svých internetových stránkách zpravodajský server Latvijas Avīze s nadpisem „*Vietējie nevar konkurēt ar Lietuvas milžiem: ordeņus joprojām izgatavos kaimiņos*“³⁸ (v překladu: Místní firmy nemohou konkurovat litevským gigantům, státní vyznamenání budou i nadále vyráběna v sousední zemi). Dne 4. března 2020 vychází článek s identickým obsahem i na serveru Baltijas Balss. Nadpis článku je však následující „*Latvijas Avīze печалится: гордость Латвии производят в Литве*“ (v překladu: „*Latvijas Avīze truchlí: Lotyšská pýcha se vyrábí v Litvě*“).³⁹ Rozhodnutí založené na ekonomických důvodech je v ruskojazyčném médiu interpretováno jako zásah pro lotyšskou identitu. Baltijas Balss disponuje i lotyšskou jazykovou mutací, tento článek však v lotyštině není prostřednictvím bb.lv publikován.

Případ komentuje lotyšská studentka z Daugavpilsu: „*Taková rétorika je běžná. Pak si to přečte můj táta, a začne říkat, že je samostatné Lotyšsko neschopné, a za SSSR by se to nestalo.*“

Výše zmíněný případ není ojedinělý. Těsně po konci voleb do Evropského parlamentu v roce 2019 přináší web Baltijas Balss článek s titulkem „*Выборы в Европарламент бойкотировал 1 миллион граждан Латвии*“ (v překladu: Volby do Evropského parlamentu bojkotoval 1 milion obyvatel Lotyšska). Obsahově článek kopíruje nastavený tón v titulku, kdy otevřeně tvrdí, že osoby, které nešly k volbám, je bojkotovaly, ačkoliv k tomuto tvrzení není doložen žádný důkaz. Závěrem je pak uvedena zmínka o tom, že nízká volební účast

³⁸ ĒVALDE, Ieva. *Vietējie nevar konkurēt ar Lietuvas milžiem: ordeņus joprojām izgatavos kaimiņos*. [online]. LA.lv 5. 2. 2020 [cit. 5. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.la.lv/ordenus-joprojam-izgatavos-lietuva>

³⁹ *Latvijas Avīze pechalitsja: gordost' Latvii proizvodjat v Litve*. [Latvijas Avīze печалится: гордость Латвии производят в Литве]. [online]. Baltijas Balss, 4. 3. 2020 [cit. 5. 3. 2020]. Dostupné z: <https://bb.lv/statja/nasha-latvija/2020/03/04/latvijas-avze-pechalitsya-gordost-latvii-proizvodyat-v-litve>

potvrzuje, jak jsou evropské problémy vzdálené problémům Lotyšska. V těchto tezích článek naprosto ignoruje skutečnost, že Lotyšsko je plnohodnotným členem EU.

Oba příklady publicistické činnosti nejpobornějšího ruskojazyčného internetového média ukazují na snahu o podrytí důvěry v samostatné Lotyšsko a jeho příslušnosti k Evropskému společenství.

Kromě témat zaměřených čistě politickým směrem je možné sledovat i dezinformace s kulturním podtextem. Jako příklad může posloužit zpráva „Hitler 'outreads' Harry Potter in Latvia“ z 2. dubna 2018 publikovaná mezinárodní verzí dezinformačního webu Sputnik.⁴⁰ Článek v úvodu odkazuje na zdroj Baltnews.lv, který je však nedohledatelný. Hlavním tématem článku je upozornění na statistiku čtenosti knih webu ibook.lv, který funguje jako prostředník pro obchodování s knihami v Lotyšsku. Ve zmíněné statistice figuruje dílo Adolfa Hitlera *Mein Kampf* před populární fantasy knihou Harry Potter a Kámen mudrců. Článek skutečnost vysvětluje nacistickými tendencemi lotyšského obyvatelstva. Zpráva obsahující výroky tohoto typu si získala pozornost západních médií vedoucí až k reportáži britské BBC.⁴¹ V reportáži majitelka webu ibook.lv, Rita Riskova, vysvětluje, že většina kliknutí na knihu *Mein Kampf* pochází od anonymních uživatelů, zatímco v případě Harryho Pottera se jedná o uživatele registrované na webu ibook.lv. Tato skutečnost zavdává podezření, že pozice v žebříčku je způsobená falešnými uživateli či internetovými trolly. Na základě šetření, jako je to provedené britskou BBC, Sputnik upravil titulek článku z původní zavádějící verze na „Hitler's 'Mein Kampf' More Popular Than Harry Potter on Latvian Book Site“.

Uvedený příklad opět ukazuje na časté téma vlivu Ruské federace, kdy se snaží vykreslit obyvatelstvo země jako radikalizující se skupinu tíhnoucí k nacismu.

Narátorka z lotyšského Daugavpilsu komentuje výše uvedenou kauzu: „*Když se tato zpráva dostala do médií, tak mě to upřímně pobavilo, Harryho Pottera četlo snad každé dítě v našem věku, ale Mein Kampf jsem nikdy ani neviděla v knihovně nebo knihkupectví. Ale jak sám víš, jsou lidé, kteří tomu věří, a to už k smíchu není.*“

⁴⁰ *Hitler's 'Mein Kampf' More Popular Than Harry Potter on Latvian Book Site*. [online] Sputnik International, 2. 4. 2018 [cit. 5. 3. 2020]. Dostupné z: <https://sputniknews.com/viral/201804021063142332-hitler-book-popular-harry-potter-latvia/>

⁴¹ *Do Latvians really read more Hitler than Harry Potter?* [online]. BBC News 9. 10. 2019 [cit. 5. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/av/world-europe-49973668/do-latvians-really-read-more-hitler-than-harry-potter>

Dezinformace v Estonsku

Otázka dezinformací je aktuální i v nejsevernější zemi regionu Pobaltí, zejména z pohledu rozvinuté infrastruktury země v oblasti informačních a komunikačních technologií.

Podle kvantitativního šetření pro Evropskou komisi z února 2018 považuje dezinformaci či misinterpretaci reality v zemi za problém 73 % dotázaných respondentů z Estonska. Jedná se o jednu z nejnižších hodnot v rámci EU (nejvyšší míru obav – kolem 90 % respondentů – vyjádřili obyvatelé Bulharska, Maďarska, Itálie a Kypru), nižší úroveň obav o prezentování reality v online médiích projevili pouze respondenti z Belgie. V otázce obecnější roviny pouze 27 % respondentů z Estonska považuje dezinformace a misinterpretaci reality za závažnou hrozbu pro demokracii, což je vůbec nejnižší hodnota v celé Unii.⁴²

Dle slov narátora z Tallinnu: *Rusko se snaží získat vliv v zemi, ale řekl bych, že není příliš úspěšné. Asi dva roky zpět jsem dostal pracovní nabídku od jedné mediální skupiny. Když jsem zjistil, že jde o agenturu, která zprostředkovává provoz Baltnews.ee, tak jsem s díky odmítnul, nechci podporovat Rusko, i když mi slibovali dost peněz.*“

Koncept estonské národní bezpečnosti z roku 2017 prezentuje bezpečnostní hrozby ve spojitosti se vztahy euroatlantického regionu a jeho sousedy. Bezpečnost Evropy je ovlivňována zejména zvýšenou aktivitou Ruské federace v otázkách politických, diplomatických, ekonomických a informačních. Dále v kapitole o současném prostředí hovoří o proměně sociálních interakcí způsobené rozvojem kyberprostoru, a s tím spojenými hrozbami. Zejména se jedná o situace, kdy dochází ke zkreslování prezentovaných informací v rámci informačního prostoru. Manipulace a šíření falešných informací je široce využíváno na úrovni jedince i k eskalaci státních konfliktů. V kontextu hrozeb výše zmíněných je prezentována snaha o zvyšování odolnosti a soudržnosti estonské společnosti. Rozvoj psychologické obrany v rámci občanské společnosti umožňuje účinnější boj s manipulacemi a dezinformacemi na státní úrovni.⁴³

⁴² *Flash Eurobarometer 464: Fake News and Disinformation Online*. [online] European Commission: PublicOpinion, 2018. [cit. 26. 3. 2020]. Dostupné z:

<https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinionmobile/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/surveyKy/2183>

⁴³ *National Security Concept 2017*. [online] Republic of Estonia Government Office. [cit. 6. 3. 2020]. Dostupné z: https://www.riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/Failid/national_security_concept_2017.pdf

Narátorka z estonského Tartu mluví o důležitosti soudržné společnosti v boji s dezinformacemi: „Nemyslím si, že dezinformace jsou v Estonsku problém, díky naší soudržnosti. V kontextu s tím, co jsme museli vytrpět v době okupace, jsme dobře připraveni na potenciální hrozby. Nejde jen o nás „Estonce“, ale i Rusy, co se už integrovali do společnosti. Za zbytek nemohu hovořit, protože s těmito lidmi nepřicházím do styku, ale myslím si, že právě oni jsou cílovou skupinou Ruska ve snaze získat moc nad Estonskem.“

Aktivita zaměřená na boj s dezinformacemi v zemi

Součinnost ze strany obyvatelstva je v případě Estonska vnímaná jako jeden z klíčových prvků obrany proti hrozbám spojeným s vlivem na informační prostor Estonska.

Tato skutečnost vedla například k založení Národního centra povědomí o obraně a bezpečnosti (v originále: Riigikaitse ja julgeoleku teadmiskeskus). Cílem organizace je především zvyšování povědomí o bezpečnostních hrozbách v Estonsku. K realizaci tohoto cíle dochází zejména prostřednictvím pořádání workshopů či tvorbou návodných publikací určených pro mladistvé obyvatele Estonska. Program je zaměřen jak na estonsky hovořící, tak i ruskojazyčné obyvatele, což by mělo vést ke zlepšení integrace mladých etnických Rusů do estonské společnosti.⁴⁴

Na celostátní úrovni rovněž dochází k výuce Národní obrany (v originále: Riigikaitseõpetus). V rámci kurzu trvajícího 140 hodin jsou studentům představeny základy první pomoci či fungování armády, několik hodin věnováno i otázce hybridních hrozeb v podobě misinformací a dezinformací.⁴⁵

Na otázku, zda se narátor z estonské Narvy účastnil nějaké podobné akce, odpovídá následovně: „Přednášek jsem se účastnil v rámci Riigikaitseõpetus, protože jsme to měli na škole povinně. Víím, že to bylo pro některé rodiče z méně integrovaných rodin kontroverzní a nechtěli, aby tam jejich děti chodily. Nám se to ale zdálo velmi zajímavé, náš učitel ukazoval řadu příkladů vyvrácených mýtů, třeba ten o vraždícím vojákovi NATO ve Vilniusu v Litvě, ale i různé typy bojových vozidel, co má naše armáda.“

Občanská iniciativa s názvem Propastop je další z řady projektů zaměřených na odhalování dezinformací šířených v estonském mediálním prostoru. Propastop je tvořen

⁴⁴ NCDSA Activities. National Centre of Defence & Security Awareness [online]. [cit. 7. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.kaitesen.ee/ncdsa-eng/>

⁴⁵ Riigikaitseõpetuse Ainekavast. Kaitseressursside Amet [online]. [cit. 7. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.kra.ee/riigikaitseopetus/riigikaitseopetuse-ainekavast/>

výhradně dobrovolníky, řada z nich patří mezi členy Kaitseliit⁴⁶, kteří se snaží zůstat v anonymitě. Investigativní články v některých případech přejímají i noviny Postimees patřící mezi nejpopulárnější v zemi.⁴⁷

Situace zpravodajského serveru Sputnik v zemi

Zpravodajský web Sputnik zahájil fungování na mezinárodní scéně v listopadu 2014 jako odnož státního média Rusko dnes (Россия сегодня), přičemž jeho kancelář v Estonsku byla zřízena v únoru 2016.⁴⁸

Na zřízení redakce Sputnik v Tallinnu vzpomíná jeden z estonských narátorů účastnící se výzkumu: *„Nebylo kolem toho žádné velké haló, ale když jsem se o tom bavil s kamarády, ihned věděli, o co jde. Sputnik už v té době působil v Lotyšsku, kde se ho dokonce snažili zakázat. I když by se dalo polemizovat o jeho významu, protože ho mnoho lidí nečte, boj proti médiím tohoto typu má symbolický význam.“*

Činnost Sputniku v Estonsku se brzy dostala do hledáčku místních autorit. Během druhé poloviny roku 2017, kdy Estonsko předsedalo Evropské unii, například nebyla udělena akreditace novinářům agentury Sputnik. Důvodem podobného rozhodnutí byla skutečnost navazující na zprávu Evropského parlamentu, kdy byl Sputnik označen za domnělou mediální agenturu, která neoperuje na bázi nezávislosti. Ministerstvo zahraničí Ruské federace vyjádřilo nad tímto přístupem velké překvapení.⁴⁹

Narátor z Estonska komentuje přístup autorit k fungování Sputniku v Estonsku: *„Na počátku fungování kolem roku 2016 byla snaha podpořit nezávislost médií za každou cenu, Sputnik nikdo nechtěl regulovat, protože se vědělo, že to bude dráždit Rusy. S postupem času se to stalo neudržitelné. Zvlášť, když prostřednictvím Sputniku probíhaly útoky na ústavní činitele jako třeba na tehdejší ministryni školství.“*

Situace eskaluje až do současné podoby, kdy je Sputniku znemožněna publikační činnost v Estonsku. Opatření toho typu je důsledkem vlastnické struktury média. Patří do skupiny ovládané osobou Dimitrije Kyseljova, na jehož osobu jsou uvaleny sankce Evropskou

⁴⁶ Estonské uskupení armádních dobrovolníků

⁴⁷ *What is Propastop?* [online] Propastop. [cit. 7. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.propastop.org/eng/2017/03/06/what-is-propastop/>

⁴⁸ *Russia's Sputnik launches news portal in Estonia.* [online] ERR News, 25. 2. 2016 [cit. 8. 3. 2020]. Dostupné z: <https://news.err.ee/117694/russia-s-sputnik-launches-news-portal-in-estonia>

⁴⁹ *Estonia denies entry to journalists of Russian state news agency.* [online] ERR News, 30. 8. 2017 [cit. 8. 3. 2020]. Dostupné z: <https://news.err.ee/615663/estonia-denies-entry-to-journalists-of-russian-state-news-agency>

unií z důvodu snah o destabilizaci Ukrajiny. Na základě sankcí není možné, aby Sputnik hradil faktury v Estonsku, což nevyhnutelně vede k zastavení činnosti domnělého média, které trvá od 1. ledna 2020. Opatření tohoto druhu vyvolávají reakce i mezi respondenty.

Narátor č. 13: „V Narvě se to řeší trochu víc, protože komunita Rusů kouká na ruskou televizi, kde jsou často probírána témata soustředící se na to, že Baltské státy utlačují svobodu slova.“

Narátor č. 14: „Ruští politici to využívají k dramatizaci situace, aby ukázali, jak moc je tu menšina Rusů utlačována. Ve skutečnosti je to ale celkem bezvýznamná událost, protože Sputnik stejně skoro nikdo nečetl, horší je to s televizemi.“

Závěr

Problematika šíření dezinformací a misinformací Ruskou federací naplno proniká do odborného diskurzu po událostech na Ukrajině v roce 2014. V kontextu Baltských států lze konflikt na Ukrajině považovat za pomyslný odrazový můstek v boji proti dezinformacím na úrovni Evropské unie. Právě Lotyšsko stálo u vzniku krizových štábů v rámci NATO a EU, jejichž činnost vedla k institucionalizaci Akčního plánu pro boj s dezinformacemi, který je závazný pro všechny členské státy EU. Běžní občané se však zpravidla nedokáží v těchto snahách orientovat a často ani netuší, že jejich země je lídrem v oblasti boji proti dezinformacím v rámci celé Unie.

Boj proti dezinformacím na národní úrovni má v rámci Baltských států různé podoby. V Litvě je kladen velký důraz na spolupráci odborníků z jednotlivých odvětví, ať se jedná o jednotlivá významná média, skupiny strategické komunikace, odborníky z oblasti IT či dobrovolníky sdružené pod společným označením Litevští elfové. Právě dobrovolnické snahy by se daly označit často jako efektivnější způsob boje než vládní nařízení, kdy může u obyvatel vyvstat pocit, že je proti propagandě bojováno prostřednictvím propagandy jiné. Boj dobrovolníků je však náročný, navíc může ohrozit bezpečnost jednotlivců, jak vypráví jeden z narátorů. Ne všichni však vnímají podobné aktivity pozitivně, a považují je spíše za námět pro článek do západních médií než efektivní řešení problému. Jako vhodný nástroj boje s dezinformacemi je naopak shledávána výuka mediální gramotnosti na školách.

Signifikantní vlastností manipulativních snah šířených prostřednictvím je prezentování etnické menšiny Rusů v Baltských státech jako homogenního celku. Danou menšinu však není však možné interpretovat jako jednolitý celek a vztahovat vliv pouze na ní. V Litvě označujeme jako nejohroženější skupinu obyvatel menšiny Rusů a Poláků, jak ale vyplývá

z rozhovorů s narátory, není možné tyto menšiny považovat za zcela homogenní. Naopak je nutné se zaměřit i na radikální hnutí v rámci existence pravicového extremismu v zemi. Hnutí jako je Právo a spravedlnost sdílí postoje k některým tématům šířeným prokremelskými informačními kampaněmi. Například lze zmínit v podobě postoje k sexuálním menšinám.

V Lotyšsku a Estonsku žijící menšiny Rusů je možné rozdělit do několika skupin na základě míry integrování do společenského života v zemi. Nejzásadnější skupinou, na kterou se dezinformační kampaně v Lotyšsku soustředí, jsou neutrální Rusové, tedy osoby žijící na lotyšském území, které jsou nespokojené se státní politikou a vlastní ekonomickou situací. Při konfrontaci s jinými etnickými skupinami však tyto preference spíše skrývají, a jimi využívané informační zdroje jsou v neformálním rozhovoru tabuizovány. Ačkoliv existuje snaha o zobecňování situace menšin v Pobaltí ze strany Ruské federace, je možné se setkat i s různými postoji v rámci rodiny. Někteří zástupci nejmladší generace v rodině jsou plně integrováni do lotyšské společnosti, zatímco jejich rodiče a prarodiče tíhnou k nostalgii po Sovětském svazu a využívají informační zdroje poskytované Ruskou federací, protože lépe zapadají do jejich světového názoru.

Témata dezinformací vytvářených agenturami přímo či nepřímo napojenými na Ruskou federaci jsou velmi flexibilní a přizpůsobují se aktuálnímu dění, aby byla zajištěna jejich větší věrohodnost. I přes tyto skutečnosti je možné identifikovat často se objevující narativy v rámci publikační činnosti tzv. domnělých médií.

Mezi časté narativy prokremelských dezinformačních webů působících v Pobaltí patří podhrývání důvěry obyvatelstva v nadnárodní organizace jako je NATO a Evropská unie. Obě organizace jsou propagandistickými snahami vykreslovány způsobem, který má v obyvatelích jednotlivých států vzbudit strach o budoucnost jejich země v případě válečného konfliktu. Ačkoliv jsou všechny státy plnohodnotnými členy EU a NATO, propagandistické články se nevyhýbají tvrzení, kdy označují problémy Evropské unie jako vzdálené běžným občanům Baltských států. V podobném duchu je pojednáváno i o účasti států v NATO, kde je organizace označována jako agresor připravující válečný konflikt v regionu, jehož cílem je útok na Ruskou federaci.

Opomenout nelze téma nacionalismu obyvatel Baltských států. Ti jsou označováni za extrémisty se sklony k nacionalismu prostřednictvím vykonstruovaných narativů jako je tvrzení o větší popularitě knihy Adolfa Hitlera *Mein Kampf* než fantasy knih ze série o kouzelníkovi Harrym Potterovi. Kromě podobných útoků zaměřených na kulturu je

používáno označení stupňujícího se nacionalismu v zemi v kontextu ruskojazyčné menšiny v regionu či ve spojitosti s oslavami obnovy nezávislosti na Sovětském svazu.

Šířitele klamavých zpráv a misinformací je možné zařadit do více kategorií, mezi nejzjevnější patří dezinformační weby jako je web Sputnik, Baltnews či Baltijas Balss. První jmenovaný je jako domnělá tisková agentura označován i v oficiální komunikaci Evropské unie k tomuto tématu. Šíření dezinformací lze zaznamenat i prostřednictvím oficiálních kanálů Ruské federace, jako je třeba agentura RIA Novosti, která patří mezi nejpopulárnější internetové zdroje v regionu. Samostatným oddílem je šíření tendenčních informací prostřednictvím televizního vysílání, které probíhá zejména v rámci vysílání zpravodajských bloků, které jsou ve velké míře přejímány z vysílání ruských televizí.

Pohled obyvatel na dezinformační kampaně nelze jednoduše generalizovat, avšak je možné jej vnímat v kontextu cílových skupin. Jako ukázka může sloužit postavení generace rodičů a prarodičů nejmladších narátorů, kteří sice nejsou přímo spjati s Ruskou federací, ale zároveň se u nich mohou projevovat tendence k nostalgii po období Sovětského svazu, které vedou k vyšší míře důvěry k informačním zdrojům pocházejícím z Ruské federace. Důležitou roli ve vnímání dezinformačních kampaní obyvateli hraje i práce se zdroji informací, kdy dezinformační média pracují s důvěryhodnými značkami jako je například magazín Forbes. Tato skutečnost v kombinaci s relativně vysokou mírou obyvatel, kteří přiznávají sdílení obsahu bez uvedeného zdroje, vytváří prostor pro zakořenění narativů šířených dezinformačními médii.

Seznam použitých zdrojů

- About Debunk: Debunking disinformation together* [online]. [cit. 28. 2. 2020]. Dostupné z: <https://debunk.eu/about-debunk/>
- Action Plan against Disinformation*. [online] European Commission. [cit. 26. 2. 2020]. Dostupné z: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/action_plan_against_disinformation.pdf
- Around the Bloc: Lithuanian Elves Do Battle With Russian Trolls. *Transitions Online*, 2016, 03/29: 41-42.
- Definice dezinformací a propagandy*. [online] Ministerstvo vnitra České republiky. [cit. 1. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/cthh/clanek/definice-dezinformaci-a-propagandy.aspx>
- Disinformation*. [online] OED online. December 2019 [cit. 1. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.oed.com/view/Entry/54579?redirectedFrom=disinformation>
- Do Latvians really read more Hitler than Harry Potter?* [online]. BBC News 9. 10. 2019 [cit. 5. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/av/world-europe-49973668/do-latvians-really-read-more-hitler-than-harry-potter>
- Estonia denies entry to journalists of Russian state news agency*. [online]. ERR News 30. 8. 2017 [cit. 8. 3. 2020]. Dostupné z: <https://news.err.ee/615663/estonia-denies-entry-to-journalists-of-russian-state-news-agency>
- ĒVALDE, Ieva. *Vietējie nevar konkurēt ar Lietuvas milžiem: ordeņus joprojām izgatavos kaimiņos*. [online]. LA.lv 5. 2. 2020 [cit. 5. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.la.lv/ordenus-joprojam-izgatavos-lietuva>
- EVROPSKÝ PARLAMENT. *Zpráva o strategické komunikaci EU s cílem bojovat proti propagandě, kterou proti ní vedou třetí strany (2016/2030(INI))* [online]. [cit. 8. 3. 2020].
- FELLOWS, Erwin W. 'Propaganda': History of a Word. *American Speech*, 1959, 34.3: 182–189. DOI: 10.2307/454039.
- FLANDEROVÁ, Linda. Soft power: mít či nemít. *Mezinárodní politika*, 2013. [online] Ústav mezinárodních vztahů Praha. [cit. 19. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.iir.cz/article/soft-power-mit-ci-nemit>
- Flash Eurobarometer 464: Fake News and Disinformation Online*. [online] European Commission: PublicOpinion, 2018. [cit. 26. 3. 2020]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinionmobile/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/surveyKy/2183>
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.
- Hitler's 'Mein Kampf' More Popular Than Harry Potter on Latvian Book Site*. [online] Sputnik International, 2. 4. 2018 [cit. 5. 3. 2020]. Dostupné z: <https://sputniknews.com/viral/201804021063142332-hitler-book-popular-harry-potter-latvia/>
- Indicators characterising languages used by the population of Latvia*. [online] Centralas statistikas parvaldes datubazes. [cit. 1. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.csb.gov.lv/en/statistics/statistics-by-theme/population/characteristics/key-indicator/indicators-characterising-languages-used>
- KUDORS, Andis. Latvia. In: *Disinformation Resilience in Central and Eastern Europe*. [online] [cit. 22. 3. 2020]. Dostupné z: http://prismua.org/wp-content/uploads/2018/06/DRI_CEE_2018.pdf

- Latvijas Avīze pechalitsja: gordost' Latvii proizvodjat v Litve.* [Latvijas Avīze печалится: гордость Латвии производят в Литве]. [online]. Baltijas Balss, 4. 3. 2020 [cit. 5. 3. 2020]. Dostupné z: <https://bb.lv/statja/nasha-latvija/2020/03/04/latvijas-avze-pechalitsya-gordost-latvii-proizvodyat-v-litve>
- Lithuania National Threat Assessment 2019.* Vilnius: Lithuanian Ministry of Defence, 2019 ISBN 978-609-412-162-3. Další dostupnost: <https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2019/02/2019-Gresmes-internetui-EN.pdf>
- Lithuania's decision to suspend broadcast of the Russian language channel "RTR Planeta" complies with EU rules.* [online] European Commission, 8. 5. 2018. [cit. 3. 3. 2020]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/lithuanias-decision-suspend-broadcast-russian-language-channel-rtr-planeta-complies-eu-rules>
- LT MFA. New year, same old pro-#Kremlin fakes:. In: *Twitter* [online]. 7. 1. 2019 [cit. 1. 3. 2020]. Dostupné z: https://twitter.com/LT_MFA_Stratcom/status/1082255481761087489?s=20
- LYSICIN, Anton. "Krupnějšaja perebroška vojsk." *Čto dělajut u granic Belorussii tanki SŠA.* [online] RIA Novosti, 24. 10. 2019 [cit. 1. 3. 2020]. Dostupné z: <https://ria.ru/20191024/1560131856.html>
- Media and information literacy education project in Lithuania.* [online] . Nordic Council of Ministers Office in Lithuania. [cit. 29. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.norden.lt/en/projects/media-and-information-literacy-education-project-in-lithuania-2/>
- National Security Concept 2017.* [online] Republic of Estonia Government Office. [cit. 6. 3. 2020]. Dostupné z: https://www.riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/Failid/national_security_concept_2017.pdf
- National Security Concept of the Republic of Latvia (2016 -).* [online] Aizsardzības ministrija, s. 17-18 [cit. 2. 3. 2020]. Dostupné z: https://www.mod.gov.lv/sites/mod/files/document/NDK_ENG_final.pdf
- NATO Exercises. Supreme Headquarters Allied Powers Europe* [online]. 19. 2. 2020 [cit. 1. 3. 2020]. Dostupné z: <https://shape.nato.int/nato-exercises>
- NCDSA Activities. National Centre of Defence & Security Awareness* [online]. [cit. 7. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.kaitsen.ee/ncdsa-eng/>
- NOSOVICH, Alexander. *The Americans are Considering Excluding the Baltics from NATO* [online] 12. 1. 2016. [cit. 29. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.rubaltic.ru/articles/baltics-go-home-12012016/>
- NYE, Joseph. *Soft Power the Means to Success in World Politics.* New York: PublicAffairs, 2004. ISBN 1-58648-306-4.
- OATES, Sarah a Sean STEINER. Projecting Power: Understanding Russian Strategic Narrative. *Russian Analytical Digest* [online]. 2018, (229), 2–5 [cit. 11. 3. 2020]. DOI: 10.3929/ethz-b-000311091. ISSN 18630421.
- Patikrinta 15min: Apie projektą.* 15min.lt [online]. [cit. 29. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.15min.lt/patikrinta-15min/apie>
- PETRUSEK, Miloslav, Hana MAŘÍKOVÁ a Alena VODÁKOVÁ. *Velký sociologický slovník.* Praha: Karolinum, 1996, 539 s. ISBN 80-718-4164-1.
- Questions and Answers about the East StratCom Task Force. *EEAS* [online]. [cit. 26. 2. 2020]. Dostupné z: <https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/2116/questions-and-answers-about-the-east>
- Riigikaitseõpetuse Ainekavast. Kaitseressursside Amet* [online]. [cit. 7. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.kra.ee/riigikaitseopetus/riigikaitseopetuse-ainekavast/>
- ROSTOKS, Toms a Nora VANAGA. Latvia's Security and Defence Post-2014. *Journal on Baltic Security* [online]. Vol. 2. 2016, 2(2), 71–108 [cit. 2. 3. 2020]. DOI: 10.1515/jobs-

- 2016-0045. ISSN 2382-9230. Dostupné z:
<http://content.sciendo.com/view/journals/jobs/2/2/article-p71.xml>
- RTR Planeta suspended in Lithuania for a year over incitement to war and hatred.* [online] Delfi.lt 14. 2. 2018. [cit. 3. 3. 2020]. Dostupné z: <https://en.delfi.lt/culture/rtr-planeta-suspended-in-lithuania-for-a-year-over-incitement-to-war-and-hatred.d?id=77174217>
- Russia's Sputnik launches news portal in Estonia.* [online] ERR News, 25. 2. 2016 [cit. 8. 3. 2020]. Dostupné z: <https://news.err.ee/117694/russia-s-sputnik-launches-news-portal-in-estonia>
- The EU approved action plan against disinformation. *President of The Republic of Lithuania* [online]. [cit. 28. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.lrp.lt/en/press-centre/press-releases/the-eu-approved-action-plan-against-disinformation/31559>
- What is Propastop?* [online] Propastop. [cit. 7. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.propastop.org/eng/2017/03/06/what-is-propastop/>
- Zasedání Evropské rady (19. a 20. března 2015) – závěry* [online]. In: . s. 5 [cit. 26. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/media/21868/st00011cs15.pdf>
- Žiniasklaida: JAV kariai nuplėšė Lietuvos vėliavą nuo Kauno prokuratūros pastato.* [online] Sputniknews.lt, 6. 1. 2019 [cit. 1. 3. 2020]. Dostupné z: https://sputniknews.lt/society/20190106/8002357/ziniasklaida-usa-kariai-nuplese-lithuania-veliava-nuo-kauno-prokuraturos-pastato.html?fbclid=IwAR2rbbEE5NjTaXCCZRsSja_2DH80UEumoD-_AHWT8_cjbboXvvgO2VFxeU

Alsasko a Alsasané – vliv státních zásahů na identitu a kulturu hraniční oblasti

Alsace and the Alsatians - the impact of state interventions on the identity and culture of the border area

Aneta Rosenhoferová, Nikola Veverková

Československá obchodní banka, Radlická 333, Praha
Email: aneta.ros@seznam.cz, nikolakocianova@seznam.cz

DOI: <http://dx.doi.org/10.7160/KS.2020.140104>

Abstract

This paper presents a study on the Alsatian ethnic group living in the former region of France. Alsace is predominantly a historic territory that has been the subject of numerous clashes over the preceding centuries, and both France and neighbouring Germany have been fighting for domination. The main aim of the paper is to determine the impacts state interventions have had on the identity and culture of the Alsatians, what the main elements of the Alsatian identity are, and what habits and traditions Alsatians consider to be the most important in distinguishing them from their surroundings. The work also addresses the influence of state interventions on the change in ethnic identity. The research shows that state power was significantly reflected both in the suppression of ethnic identity and in its consolidation.

Keywords

Alsace, Alsatians, ethnic identity, border areas, government intervention

Klíčová slova

Alsasko, Alsasané, etnická identita, hraniční oblasti, státní zásahy

Úvod

Historické události, jež se udály na území Evropy v minulých staletích, dodnes ovlivňují životy Evropanů a mají zcela jednoznačně vliv na jejich sebeuvědomění a identitu. Jen ve 20. století probíhalo na tomto území několik konfliktů. K největším válečným konfliktům všech dob se řadí obě dvě světové války, které vedly k drastickým politickým, společenským a kulturním změnám. Vznikaly nové státy, dřívější naopak zanikaly, některá území byla připojena k dominantnějším státům a místní obyvatelé tak častokrát měnili během krátkého časového období svou státní příslušnost.

Jedním z těchto případů jsou obyvatelé bývalého historického území Alsaska, které se stalo častým předmětem střetů a bojů o jeho nadvládu. Alsasané jen během období let 1850–1950 měnili celkem čtyřikrát státní příslušnost. Tento fakt umožňuje ukázat, jak se alsaská identita postupně proměňovala od německé přes francouzskou až po alsaskou. Mísení francouzské a německé kultury má na alsaskou identitu patrný vliv, ať už se jedná o kulturní prvky, zvyky a tradice, národní kuchyni, náboženství nebo architekturu.

Oblast Alsaska (Alsaska-Lotrinska) zdaleka není jen geografickým pojmem. Před tím, než bude pozornost věnovaná historickému pozadí, je nutné vymezit, co se vlastně pojmem „Alsasko-Lotrinsko“ rozumí. V současné době existují dva francouzské regiony: Alsasko a Lotrinsko, zahrnující dva, resp. čtyři departmenty. Území, o kterém bude v tomto článku řeč, se však se současným teritoriem neshoduje.

Historie Alsaska

V roce 1871 Francie ztratila oba alsaské departmenty Bas-Rhin a Haut-Rhin, ke kterým Německo ze strategických důvodů připojilo ještě další dvě oblasti. Francie rovněž ztratila tři čtvrtiny departmentu Mosela (Moselle). Francouzské „zbytky“ Meurthe a Mosely vytvořily společný department Meurthe-et-Moselle, zatímco anektovaná oblast byla označovaná jako Lotrinsko (Lotharingen). V roce 1918 se z ní stal department Mosela a v odborné literatuře se o tomto území souhrnně pojednává jako o Alsasko-Lotrinsku, znamenající právě jen ony tři departmenty.¹

Existuje však ještě další rozměr označení „Alsasko-Lotrinsko“. Z hlediska historie se sice Alsasko a Lotrinsko (Mosela) příliš nelišily, ale rovnítka mezi ně klást nelze. Liší se totiž nejen jazykově, ale i vnímáním své příslušnosti či identity. Zatímco u Alsaska lze hovořit o celku přinejmenším z toho důvodu, že pojednávané území zahrnuje oba alsaské departmenty, a tím částečně odvodit silnější tendence k autonomismu, v případě Lotrinska se jedná pouze o Moselu, tedy jeden ze čtyř lotrinských departmentů. Lze říci, že větší odlišností oproti Francii se vyznačuje Alsasko než Lotrinsko.

Hraniční oblast Alsaska byla v minulých stoletích častým předmětem sporů mezi dvěma velmocemi, Francií a Německem a dá se říci, že se pro obě dvě země stala symbolem. Tento fakt lze pozorovat průřezem dějin až do nedávné doby. Zlomový bod v dějinách Alsaska znamenala Třicetiletá válka (1618–1648), kdy byla jižní část Alsaska postoupena Francii a

¹ SEDLÁKOVÁ, Martina. Alsasko-Lotrinsko – Proměny „Sladké Francie“. *Otázky francouzských dějin 30. a 40. let 20. století*. [Praha]: CeFReS, 2004.

postupem času byl připojen zbytek území včetně Štrasburku. Od této doby se na území začínají výrazně promítat státní zásahy.

Jak již bylo uvedeno, alsaské obyvatelstvo měnilo jen v období let 1850 až 1950 státní příslušnost hned čtyřikrát. Držba tohoto území byla pro každou zemi věcí prestiže a samotná ztráta pak posilovala negativní vztah k druhé zemi ještě více. Nestálost a náhodnost státní příslušnosti probouzely v obyvatelích nejistotu, kvůli které hledali ukotvení v jiných hodnotách, a to spíše v kulturních než politických. Pro většinu z nich se jimi stalo převážně náboženství a rodina.

Po připojení k Německu koncem 19. století měli Alsasané možnost zvolit si německé či francouzské občanství. Kvůli rozhodnutí pro občanství francouzské muselo přes 50 000 lidí emigrovat. V roce 1872 byla ve Štrasburku založena první německá univerzita, poté v roce 1874 vznikla alsasko-lotrinská regionální rada a v roce 1911 území získává vlastní ústavu (aniž by bylo rovnocenné ostatním částem císařství). Na začátku 1. světové války tedy Alsasko spadalo pod nadvládu Německé říše, což přineslo velmi silnou germanizaci. Nejdříve se tolerovalo používání francouzského i německého jazyka, ale postupem času začala němčina čím dál více posilovat a stala se jediným oficiálním jazykem. Francouzština pak byla úplně zakázána. Po skončení války došlo k vyhlášení nezávislosti Alsaské republiky rad, avšak tato samostatnost trvala pouze jedenáct dní do doby, kdy do Štrasburku dorazila francouzská vojska a území bylo připojeno k Francii. Připojením k Francii začal v použití jazyka opačný proces, francouzština se stala jediným úředním jazykem a byla upřednostňována na všech frontách. Veškeré ukazatelé (místní jména, názvy ulic, vývěsky apod.) musely být nově ve francouzštině. Na školách probíhala výuka jedinečně ve francouzštině (němčina mohla být až od čtvrtého ročníku).

V průběhu 2. světové války, kdy došlo k porážce Francie, byly v roce 1940 podepsány dohody o příměří, Alsasko však bylo zabráno Němci a stalo se opět součástí Říše. Nacistické Německo si území postupně podřídl svým zákonem, obyvatelé byli vystaveni tvrdému tlaku a důsledné germanizaci. Alsasané nebyli říšskými Němci, ale stále francouzskými občany, a tak nemohli být povoláni do německé armády. Proto byl v roce 1942 vydán „*Výnos o státní příslušnosti v Alsasku, Lotrinsku a Lucembursku*“, což mělo za následek udělení německého občanství všem mužům, jejich manželkám a nezletilým dětem. Alsasané tedy byli naverbováni do wehrmachtu a do branné služby. Nejdříve byly povolány ročníky 1920 až 1924, později však i ročníky 1914 až 1918, což vedlo k velkým protestům, protože ti, jichž se to týkalo, sloužili již ve francouzské armádě. Neuposlechnutí bylo tvrdě trestáno a týkalo se i

rodinných příslušníků, kteří mohli být vystěhováni do jiných částí Říše. „*Prováděcí předpis určení občanství říšského ministerstva vnitra stanovoval, že za národnostní Němce lze považovat pouze ty obyvatele, jejichž alespoň jeden prarodič se narodil na uvedených územích nebo v Říši*“.²

Obrázek 1, 2. Plakát nacistické propagandy. Připravení vojáci čekají na vítězství ve válce³

Od podzimu 1944 zde probíhaly boje, úplného osvobození se celá oblast dočkala v březnu 1945, a tak se stala opět součástí Francie. Alsasko však nebylo jediné území, které Francie po válce získala, vznášela si nárok např. na město Kehl, nebo Sársko. Na nátlak spojenců se však těchto území musela později vzdát.⁴

Na konci druhé světové války nebyla situace francouzštiny moc příznivá. Její znalost deklarovalo roku 1946 v Alsasku 66,4 % oproti 84,6% obyvatel, kteří mluvili německy. K alsaskému dialektu se hlásilo 91 % Alsasanů. Němčina už byla ale považována za „jazyk nepřítel“⁵ a byla i jazykem „válečných zločinců“⁶. Bilingvismus a autonomismus tehdy neměly šanci se prosadit.

Po skončení 2. světové se stala francouzština jediným úředním jazykem a německá výuka na školách byla zrušena. V 50. letech minulého století došlo ve Francii k částečnému uvolnění používání jazyků, jakými byla např. baskičtina, bretonština a katalánština. Alsaska se však toto uvolnění netýkalo, jelikož alsastina byla stále považována za pouhý dialekt.

V 80. letech 20. století došlo na území k vytvoření určité autonomie. Od roku 1982 do roku 2016 mělo Alsasko vlastní regionální radu, což ho tvořilo nejmenším správním regionem ve Francii. Od roku 2016 byl s regiony Champagne-Ardenne a Lotrinskem sloučen do nového

² PEŠEK, Jiří, ed. *Německé menšiny v právních normách 1938-1948: Československo ve srovnání s vybranými evropskými zeměmi*. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-201-8.

³ Vlastní zdroj. Terénní výzkum v Alsasku, 2018.

⁴ KOKAISL, Petr; HAMOUZOVÁ, Kateřina; HROMÁDKOVÁ, Michaela, JAROLÍMKOVÁ, Tereza. „Německá“ kultura ve Francii – Alsasko a Alsasané. *Kulturní studia* 1/2013.

⁵ MAUGUÉ, Pierre. *Le particularisme alsacien, 1918-1967*. Paris: Presses d'Europe, [1970].

⁶ STREICHER, Jean Claude, Georges FISCHER a Pierre BLÈZE. *Histoire des Alsaciens*. Paris: F. Nathan, c1979.

regionu Grand Est. Od 90. let se čím dál více prosazuje dvojjazyčná výuka na nižších stupních škol.⁷

Geografické rozmístění Alsasanů

Alsasko. Pokud má být vymezeno území Alsaska, je důležité částečně nastínit i vedlejší region Lotrinska, jelikož spolu tyto oblasti souvisí jak historicky, tak geograficky. Tyto dva regiony hraničí se Švýcarskem a Německem a přírodní hranici vytváří řeka Rýn. Alsasko je část rýnské roviny a je charakterizováno výbornými podmínkami k pěstování obilnin a vinné révy. Kromě rozlehlých plání se zde vyskytují kopcovité oblasti, jež leží severozápadně od Štrasburku. Nejvyšší horou je Ballon de Guebwiller (1426 m). Klima v těchto oblastech je polokontinentální, tedy jsou zde horká léta a studené zimy.

Svou rozlohou 8 283 km² se řadí k nejmenším regionům Francie. Tato oblast se pak dále dělí na další dva departmenty: Na severu je to Bas-Rhin (Dolní Rýn) a na jihu Haut-Rhin (Horní Rýn). Od roku 2016 byl spolu s regiony Champagne-Ardenne a Lotrinsko sloučen do nového regionu Grand Est.

Štrasburk. Štrasburk je hlavní město regionu Grand Est na území Alsaska a k roku 2016 sčítalo 280 000 obyvatel. Vzhled tohoto města byl ovlivněn střídáním nadvlád mezi Francií a Německem. Typickou alsaskou architekturu zde představují městské domy ze 17. století, které mají hrázděné vnější fasády.

Město bylo původně keltskou vesnicí a s příchodem Římanů se stalo pevností nazývanou Argentoratum. Po boji o moc mezi svými občany se Štrasburk stal svobodným městem v rámci Svaté říše římské. Štrasburská populace byla po reformaci hlavně protestantská, ale opatrně se vyhnula náboženským konfliktům třicetileté války (1618–1648). Smlouvou z Rijswijku, (1697) kdy musela Francie později vydat Říši římské Freiburg, Breisach a Philippsburg, si však Štrasburk ponechala a město si tak zachovalo své výsady až do francouzské revoluce (1787–1799). Po francouzsko-německé válce, kdy bylo město těžce poškozeno německým dělostřelectvem, jež zničilo mnoho památek, bylo s celým Alsaskem připojeno k Německu. Většina obyvatel anexi odmítala, s postupem industrializace a rostoucí prosperitou se však obyvatelé s německým panstvím smířilo. Po první světové válce byl Štrasburk i Alsasko roku 1919 připojen k Francii. Během 2. světové války jej znovu obsadilo Německo. V listopadu roku 1944 osvobodily Štrasburk jednotky francouzské armády a celá

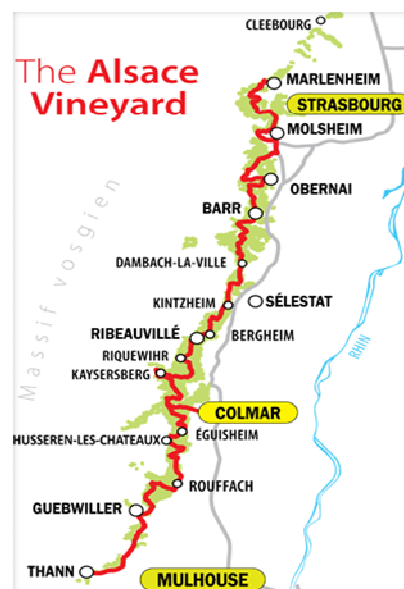
⁷ KOKAISL, Petr; HAMOUZOVÁ, Kateřina... c. d.

oblast se vrátila k Francii. Od roku 1949 zde vznikaly hlavní evropské instituce a v roce 1979 město získalo mezinárodní statut otevřením Evropského parlamentu. Ve Štrasburku nyní sídlí Rada Evropy, Evropský parlament a Evropský soud pro lidská práva.

V roce 2016 žilo ve Štrasburku 279 284 obyvatel. Tato lokalita se vyznačuje vysokou hustotou obyvatelstva, což je 78,26 obyvatel na km². Štrasburk je město mladých, jelikož osoby mladší 20 let představují 25,1 % populace. 46,2 % lidí ve Štrasburku spadá pod věkovou hranici 30 let.⁸ Tím, že mluvčí alsaského dialektu jsou převážně starší generace, situace ohledně udržení jazyka v hlavním městě Alsaska tedy není dobrá a hrozí zánik alsastiny, jelikož z výpovědí respondentů vyplývá, že studenti a obyvatelé do 40 let dialekt znají, ale aktivně ho nevyužívají. Díky zjištěným informacím je však nutno podotknout, že alsastina je populární spíše na vesnicích než v samotných městech.

Další příčinou zániku dialektu je národnostní složení města. Štrasburk je totiž velmi kosmopolitní, multikulturní a heterogenní. V roce 2008 činil počet imigrantů 51 625, což je 19 % celkové populace města. Svým složením se tak Štrasburk stal druhým městem s největším průměrem imigrantů hned po Paříži. Od roku 2000 se do města stěhuje nejvíce Turků, Němců a Maročanů.

Colmar. Dalším typickým alsaským městem je bezesporu Colmar ležící jihozápadně od Štrasburku. Město se nachází na Alsaské vinné stezce a považuje se hlavní město alsaského vína. Poloha města uprostřed vinic v a tamější klima je ideální kombinací k pěstování vinné révy. Colmarem prochází slavná vinařská stezka, která je 170 km dlouhá a vede napříč celým územím Alsaska. Protíná 70 hrázdných městeček a vesnic. Místní bílá vína se řadí k nejlepším na světě. Kvůli tomu se o Alsasanech říká, že vyrábí nejlepší německá vína francouzským způsobem. Toto tvrzení lze vysvětlit tak, že francouzská vína dělají zdejší vinaři z tradičních německých odrůd, jako je třeba ryzlink. Colmar je také znám svým zachovalým starým městem a množstvím

Obrázek 3. Alsaská vinná stezka

Převzato z: <https://www.alsace-wine-route.com/>

⁸ *Comparteur de territoire. Commune de Strasbourg.* [online] Insee, statistiques locales de Strasbourg. [23. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.insee.fr/fr/statistiques/1405599?geo=COM-67482>.

architektonických památek. Colmar tvoří směsice německých a francouzských vlivů a patří k nejmalebnějším městům v Alsasku. Množství hrázděných domů v centru města dodává Colmaru tradičnost alsaské architektury. Svatomartinský kostel postavený v letech 1235 až 1365 v gotickém stylu je považovaný za největší gotickou stavbu v Horním Porýní. Charakteristickým symbolem nejen Colmaru, ale celého Alsaska je čáp, který zdobí střechy domů a katedrál.

V roce 2015 zde žilo 69 899 lidí a hustota obyvatel činila 1050 osob na km². Colmar je svou populací 3. největším městem Alsaska (1. Štrasburk, 2. Mylhúzy).

Mylhúzy. Mylhúzy jsou alsaským městem ležícím na řece Ill mezi pohořím Vogéz a Jura. Toto město je tzv. vstupní bránou do území Alsaska v jeho jižním kraji, jelikož je geograficky umístěn na okraji trojúhelníku Francie, Německa a Švýcarska. Mylhúzy jsou prvním alsaským městem, které toto označení obdrželo.⁹

Po prusko-francouzské válce byly Mylhúzy společně s celým Alsaskem začleněny do Alsaska-Lotrinska, kdy se celé území stalo součástí Německého císařství. Dne 9. srpna 1914 město obsadila francouzská armáda a po několika dnech se poblíž odehrála bitva u Mylhúz. Pod správou Francie se město dostalo v roce 1918, avšak 19. června 1940 bylo obsazeno německým vojskem, čímž bylo opět připojeno k německé Třetí říši. Od konce 2. světové války je město součástí Francie.

Obrázek 4. Dvojazyčné pojmenování názvu ulic v Mylhúzách

Převzato z:
de.wikipedia.org/wiki/M%C3%BClhausen

V roce 2016 se počet obyvatel vyšplhal na 108 999, což vytváří hustotu 4 914 obyvatel na km².

Na otázku, zdali se místní obyvatelé cítí být Němci či Francouzi, a jakým způsobem je zasáhly státní zásahy na tomto území, bylo ve všech případech dosaženo stejného výsledku. Byť město Mylhúzy leží několik kilometrů od Švýcarska a Německa, očekávalo by se, že lidé budou ovlivněni několika kulturami a jazykem, nicméně Mylhúzané jsou si ostatně jako většina Alsasanů pevně vědomi své alsaské identity, na kterou jsou velice hrdí.

⁹ Mulhouse. [online]. [cit. 24. 2. 2019]. Dostupné z: <http://ee.france.fr/cs/discover/mulhouse-mylhuzy-dynamicke-mesto>.

Alsasko vs. Sársko – země na rozhraní dějin

Saarbrücken. Saarbrücken je hlavním městem a regionálním centrem Sárška, ve kterém žije 180 000 obyvatel. Město je velmi ovlivněno Francií i díky německo-francouzské historii.

Sársko bylo od roku 1871–1918 součástí Německé říše. Během první světové války byl Saarbrücken několikrát bombardován Královskou námořní leteckou službou. Po kapitulaci Německa bylo Sársko obsazeno vojsky vítězné Francie. V roce 1920 se stalo na základě Versailleské smlouvy hlavním městem Sárského teritoria, jež bylo v letech 1920–1935 spravováno Společností národů. Ve skutečnosti bylo Sársko 15 let pod kontrolou Francie. V roce 1935 hlasovalo více než 90 % voličů pro znovusjednocení s Německem (ne však za moci nacistů). Ještě tento rok se tedy Sárské teritorium vrátilo k Německu a vytvořilo okres pod jménem Saarland (Sársko).

Saarbrücken byl těžce bombardován i v průběhu druhé světové války. Při bombardovacích nájezdech bylo zabito 1234 lidí, 11 000 domů bylo zničeno a 75 % zbylo v ruinách. V roce 1945 se město stalo dočasně součástí francouzské okupační zóny. Francie vytvořila z území v roce 1947 politicky nezávislý sárský protektorát, jež tyto dvě oblasti ekonomicky spojil. Důvodem bylo využití rozsáhlých ložisek uhlí.

Dne 23. října 1955 proběhlo referendum, kdy více než dvě třetiny voličů odmítli nezávislý stát Sárška. Odmítnutí návrhu bylo vyloženo jako souhlas ke vstupu do SRN, čímž se oblast od 1. ledna 1957 stala součástí Německa. Saarbrücken se tak stal hlavním městem desátou federální zemí Spolkové republiky Německo.

V současné době je město hlavním hospodářským, akademickým a kulturním centrem Sárška a okolí. Lidé v Sársku mluví rýnsko-franským dialektem, který je podobný např. dialektu mluvenému ve Falci, dialektu používanému podél řeky Mosel anebo dialektu na území Lucemburska.¹⁰ Zahrnuje německé dialekty mluvené napříč západními oblastmi zemí Sársko, Porýní-Falc, severozápadní Bádensko-Württembersko a Hesensko v Německu.

Mimo území Sárška se tento dialekt považuje obecně za sárský dialekt. Dialekt je rozdělen do dvou oblastí, přičemž v severozápadní části státu se standardní *das* vyslovuje s konečným *t* namísto *s*. Oba dva dialekty sdílejí mnoho charakteristických rysů, jedním z nich je např. nahrazení samohlásek *ö*, *ü* a *eu* na *e*, *i* a *ei*, druhým příkladem je pojmenování žen a dívek, jež bývají označovány *Ähs*.

¹⁰ STEDJE, Astrid. *Deutsche Sprache gestern und heute: Einführung in Sprachgeschichte und Sprachkunde*. 5., unveränd. Aufl. München: Wilhelm Fink Verlag, 2001. Uni-Taschenbücher, 1499. ISBN 3-7705-2514-0.

Francouzský jazyk má v Sársku zvláštní postavení díky své těsné blízkosti s Francií. Obecně platí, že oba dialekty jsou nedílnou součástí identity sárských obyvatel a jsou silným zdrojem místního vlastenectví. Dnes je velká část obyvatelstva schopna mluvit francouzsky – francouzština je dokonce povinná na mnoha školách. V Saarbrückenu se nachází i německo-francouzská střední škola.¹¹ V roce 2014 sárská vláda oznámila, že cílem je, aby se do roku 2043 tento region stal zcela dvojjazyčným v němčině a francouzštině.¹²

Na otázku týkající se identity a vnímání státní zásahů, jež probíhaly na tomto území, se všichni respondenti vyjádřili jednoznačně. Způsob komunikace mezi výzkumníky a dotazovanými však probíhal za úplně jiné atmosféry než v sousedním Alsasku. Němečtí respondenti se během rozhovoru necítili komfortně a bylo vidět, že je to pro ně dost choulostivé téma. Chvilkami to vypadalo, jako by se za svou minulost styděli, oproti Alsasanům, kteří se k historickým událostem staví kladně a berou je jako jakési ponaučení.

Specifika Alsaska

Alsasko patří k nejprůmyslovějším regionům Francie. Jak už bylo zmíněno, Alsasko patří díky polokontinentálnímu klimatu a mírně zvlněnému terénu ke kraji, který se pyšní ideálními podmínkami pro pěstování vína. Jedná se o nejsušší oblast v celé Francii.

V zemědělském sektoru Francie je produkce vína na čtvrtém místě (1. mléko, 2. obilí, 3. hovězí maso). Samotná Francie je v produkci vína v celosvětovém srovnání na 2. místě, prvenství si udržuje Itálie (r. 2018).¹³ V Alsasku je na prvním místě v hlavních průmyslových aktivitách produkce vína, poté následuje vaření piva, textilní a oděvní průmysl a strojírenství. Díky tomu, že se jedná o hraniční region, ovlivněný francouzskou i německou kulturou, jsou vína velmi specifická a výrazně se odlišují od ostatních vín produkovaných na území Francie.

V celofrancouzském měřítku zastává Alsasko prvenství ve výrobě a produkci piva. Za tento fakt lze opět poděkovat německému vlivu. Paradoxem je, že nikde jinde se nevypije tolik piva, než v tomto „vinařském“ regionu. Před industrializací se většina piv vařila v malých venkovských pivovarech, které zajišťovaly potřeby místních obyvatel. Na začátku 20. století bylo ve Francii více než tisíc pivovarů. Úbytkem venkovského obyvatelstva tyto pivovary téměř vymizely a spolu s nimi i tradice a rozmanitost regionálních piv, které začaly

¹¹ Kernlehrpläne – Gesamtschule. Saarland. [online]. [28. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.saarland.de/27247.htm>.

¹² German region of Saarland moves towards bilingualism. [online]. [28. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-europe-25834960>.

¹³ TOP FIFTEEN WINE – PRODUCING COUNTRIES. World wine population. 2018. [online]. [1. 3. 2019]. Dostupné z: <https://italianwinecentral.com/top-fifteen-wine-producing-countries/>.

být nahrazovány většími městskými pivy. Důvodem mizení venkovských pivovarů nebyla jen již zmíněná industrializace, ale i obě světové války, které velmi zasáhly francouzskou krajinu, anebo také pokles uhelného průmyslu, který zaměstnával velké množství lidí v severní Francii a poskytoval tak významný trh pro místní pivo.

V posledních desetiletích byl však zájem o pivo obnoven a objevilo se mnoho nových pivovarů, zejména minipivovarů. Největší koncentrace pivovarů je poblíž Štrasburku a mezi hlavní pivovary se řadí Karlsbräu, Kronenbourg, l'Espérance (Heineken International) a Meteor.¹⁴ Chmel se pěstuje v Kochersbergu a severním Alsasku. Za typický alsaský aperitiv je považována sklenice piva s jemně nahořklou chutí s aroma z pomerančových slupek.

Alsasko patří k nejbohatším regionům Francie. V roce 2015 činil hrubý domácí produkt v celé Francii 2 194 200 milionů €¹⁵, z toho 56 870,667 mil. € (2,59 % z celofrancouzského HDP) náleželo alsaskému regionu.¹⁶ V případě přepočtu HDP na obyvatele se Alsasko staví na přední příčky celofrancouzského srovnání a prvenství si udržuje dlouhodobě. 68 % zdejší populace pracuje ve službách, 25 % v průmyslu, zbytek působí v obchodu, stavebnictví a zemědělství.

Dalším specifikem oblasti je jednoznačně rozvinutý turismus, což lze opět přisoudit k pestré historické sféře, jež se zde udála. V Alsasku se střetává německá preciznost s francouzskou ležérností, což je pro mnohé turisty velké lákadlo. Vinařská stezka, minipivovary, malebné vesnice a kostely, skvostné hrady, zajímavá muzea, spousta památek, a hlavně typická atmosféra, to jsou důvody, proč Alsasko navštíví tisíce turistů ročně.

Alsaská kultura

Náboženství

Alsasko je považováno za nejvíce náboženský region ve Francii. Na jeho území žijí převážně římskokatolíci a kvůli německému dědictví regionu také významná část protestantů. EPCAAL (Église protestante de la Confession d'Augsbourg d'Alsace et de Lorraine) je druhou největší protestantskou církví na území Francie, jež tvoří správní unii s mnohem menšími kalvinisty EPRAL (Église protestante réformée d'Alsace et de Lorraine). Právní situace vychází

¹⁴ KOKAISL, Petr; HAMOUZOVÁ, Kateřina; HROMÁDKOVÁ, Michaela, JAROLÍMKOVÁ, Tereza.

„Německá“ kultura ve Francii – Alsasko a Alsané. *Kulturní studia* 1/2013.

¹⁵ INSEE. *Statistiques locales. Produit intérieur brut.2015*. [online]. [1. 3. 2019]. Dostupné z: https://www.statistiques-locales.insee.fr/#c=indicator&i=tcr062.pib_brut&s=2015&selcodgeo=44&view=map3.

¹⁶ CEIC. France GDP: *Alsace*. [online]. [1. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.ceicdata.com/en/france/esa-2010-gdp-by-region/gdp-alsace>.

z konkordátu z roku 1801, kde na rozdíl od zbytku Francie území Alsaska čerpá veřejné dotace pro římskokatolickou, luteránskou a kalvinistickou církev, stejně tak jako pro židovské obce. Tato odlišnost vyplývá z toho, že region tvořil součást Německa, když byl ve Francii zaveden zákon o oddělení francouzské církve a státu (1905).

Po protestantské reformaci měli tehdejší majitelé pozemků známí jako „místní panovníci“ právo rozhodnout, které náboženství povolí na jejich půdě. Jelikož nediskriminovali katolíky, luterány, kalvinisty, ani židy, staly se z těchto míst multikulturní vesnice. Alsasko se stalo jedním z francouzských regionů, které se pyšní prosperující židovskou komunitou a jediným regionem s výraznou populací anabaptistů.

Náboženství se postupem času dostalo i do školních osnov a po 2. světové válce se tak v Alsasku stalo součástí povinné výuky, jež zásadně probíhala ve francouzštině. Náboženství se vyučovalo tři hodiny týdně. Žáci alsaských škol měli ve srovnání se svými vrstevníky z jiných částí Francie o tři vyučovací hodiny méně a na již zmíněný dialekt či němčinu na úkor náboženství nezbyl prostor. Pozdější úpravy braly v úvahu mezigenerační vazby, a tak se děti mohly učit některé modlitby a zpěvy v němčině, aby se mohly modlit společně s dospělými.¹⁷ Církev projevovala zájem o to, aby se děti učily náboženství v živém jazyce, který nezapomenou. V tomto ohledu se zdála perspektivnější francouzština, což mělo výhledově více zatlačovat němčinu.

Poměrně odlišná situace byla v případě bohoslužeb, kázání a jiných náboženských obřadů, při nichž kněží často kombinovali oba jazyky. Dá se říci, že pozice byly poměrně vyrovnané, ve městech převážela francouzština a na venkově měla převahu němčina. Nejvíce upřednostňovali němčinu protestanti, ale i u nich se vyskytoval bilingvismus. Zde opět platila převaha francouzštiny ve městech vyrovnaná převahou němčiny na venkově.¹⁸

Určit přesné počty věřících je nemožné, v oficiálním sčítání se totiž tento údaj nesmí zjišťovat. Údaje z konce 19. století uvádí, že katolíků jsou dvě třetiny a protestantů jedna třetina, ale právě díky této třetině se Alsasko stává regionem s největším podílem protestantů.

Folklor

Kombinace německého a francouzského vlivu, jež se nejvíce objevovala ve 20. století, vedla v této oblasti ke kulturní kombinaci. Německé rysy zůstávají spíše v tradičních venkovských částech kultury, jako je např. kuchyně či architektura, oproti tomu moderní instituce jsou

¹⁷ MAUGUÉ, Pierre. *Le particularisme alsacien, 1918-1967*. Paris: Presses d'Europe, [1970].

¹⁸ Tamtéž.

zcela ovlivněny kulturou francouzskou. Alsaský folklor nabízí pestrou podívanou co se týče hudební, taneční či dramatické scény.

Významnou roli v alsaské kultuře hraje čáp, který se stal neodmyslitelným symbolem Alsaska. Důvod, proč ho Alsasané nesmírně váží tohoto je, že v 70. letech minulého století tento symbol plodnosti málem vyhynul. Stalo se tak kvůli každoroční migraci do Afriky. Nepřítomnost čápů vzbudila pozornost, zejména když jinde se jejich populace výrazně neměnila. Úbytek vyvolal v lidech pozdvižení, řada obyvatel byla touto skutečností zděšena a chtěli ji začít řešit. V 80. letech se tedy zahájil program na znovuoobrození populace čápů. Mladí čápi byli uzavřeni do velké voliéry a po několika letech ztratili instinkt k migraci. Tento program na záchranu se ukázal jako velmi úspěšný, jelikož pomohl obnovit množství ptáků v Alsasku i v sousedním Lotrinsku. V současné době lze snadno zahlédnout, jak čápi hnízda i velká hejna, jež se prohání alsaskou oblohou, tak nespočet artefaktů, které zdobí střechy typických alsaských domů. Čáp je dnes součástí alsaských legend, pohádek či vyprávění.

Dalším typickým prvkem alsaské kultury je lidová hudba, která má orchestrální charakter a je velmi spjata s hudbou německou, švýcarskou a rakouskou.

V současné době se v sezóně od května do září v Colmaru konají jednou týdně typické alsaské lidové večery podle tradice z 18. století. Hudební soubor je většinou složen z patnácti až třiceti hudebníků. Při slavnostech lze také zaslechnout autentickou hudbu „oumpapa“, která je doprovázena tanečnicí oblečených v tradičních alsaských kostýmech.

Kroje

To, co se dnes nazývá tradiční alsaský kraj, se pomalu rozvíjelo v průběhu 18. století. Oblečení bylo přizpůsobeno místním podmínkám, které se lišily od jedné oblasti k druhé, a i dokonce od města k městu. Jsou charakteristické pro období, ve kterém vznikaly, zároveň odráží náboženské a politické přesvědčení a v neposlední řadě duši venkovského světa.

Alsaské kroje určuje materiál, barvy a střih, který je řezaný do obdélníkového tvaru, jež charakterizuje dobu, kdy se šaty vyráběly doma, a to z plátna či konopí. Dbalo se také na to, aby se neplýtvalo žádným materiálem. Později se od výroby doma postupně přešlo k nákupu materiálu, přičemž byly vybírány jasné barvy jako je bílá, zářivě červená, modrá, zelená, fialová či černá.

Ženský kroj se skládá z velké bavlněné blůzy s dlouhými rukávy, dlouhé sukně, jež pokrývá lýtko až ke kotníkům, korzetu připevněném na sukni a dlouhé zástěry zavázané přes sukni utažené kolem pasu. Důležitým prvkem je šál, který je v barvě zástěry (původně byl nošen na hlavě, v současnosti se však váže kolem krku přes ramena).

Mužský kroj, který se nosil ve všední den, se skládal z bavlněné košile s modrobílým proužkem, v neděli bývala navíc nošena pestrobarevná vesta se zlatým knoflíkem (ke slavnostním příležitostem slouží tmavě hnědá či černá vesta společně s manšestrovými kalhoty). Trojúhelníkový červený šátek se nosí kolem krku. Černobílý klobouk zdobený černým hedvábím je stažen hedvábnou stuhou. Kalhoty byly buď háčkované nebo pletené, vyrobené z husté vlny. Dřeváky byly vyrobeny z kaštanového dřeva (stejně jako u žen).

Obrázek 5. Ženský alsaský kroj.

Zdroj. Terénní výzkum v Alsasku, 2018

Tradice a svátky

Dodržování tradic a oslavy svátků je u etnických menšin velmi důležitý nástroj k udržování identity. Předávají se z generace na generaci, aby se zachovala původní kultura, což je pro mnohé skupiny v dnešní době zásadní. Je však důležité zmínit, že je obtížné říct, co je právě tradicí či zvykem dané skupiny, jelikož některé zvyklosti mohou být ovlivněny např. geografickým prostředím, politickou situací či vnímáním samotné etnické menšiny majoritní společností.

Le Mariage de l'Ami Fritz. Svatba přítele Fritze je jedním z největších folklorních alsaských festivalů. Tento svátek se slaví od roku 1973 ve městě Marlenheim, ale ještě v 60. letech se pořádá ve městě Obernai. Předlohu tohoto svátku je stejnojmenný více než 100 let starý román dvou spisovatelů Emila Erckmanna a Alexandra Chatriana pocházejících z francouzského regionu

Obrázek 6. Oslavy při svatbě přítele Fritze.

Převzato z: : <https://www.tourisme-alsace.com/fr/255003204-Mariage-de-lAmi-Fritz.html>

Moselle. Příběh, jež je velmi oblíbený mezi alsaským obyvatelstvem, vypráví o hlavním hrdinovi jménem Fritz Kobus. Starý mládenec, který tráví veškerý volný čas se svými přáteli, si užívá bohémského života, který nechce v žádném případě měnit. Až jeden den k němu přijde jeho velmi dobrý přítel rabín David Sichel a vsadí se s ním, že se Fritz přece jen zamiluje a ožení. Fritz tomuto tvrzení nevěří, ale pak podlehně šarmu krásné Suzel, dcery statkáře, a rozhodne se vzít si ji za ženu. Suzel jeho žádost s radostí přijme a příběh končí velkou událostí, tedy svatbou.

Alsané si tento sňatek připomínají každoroční dvoudenní oslavou vždy v průběhu srpna, kdy se ulice promění do kouzelné alsaské atmosféry plné místního folkloru, gastronomických a kulturních zážitků. Zajímavostí je, jak se tento román uchytil u místního obyvatelstva a stal se tak pravidelnou oslavou, která Alsanany velmi spojuje. První den oslav lze přirovnat k Fritzově „rozlučce se svobodou“, kdy městem září ohňostroje a zní místní tradiční písně. Jde o výzvu, aby si místní užívali poslední okamžiky jeho svobody a udělali pomyslnou tečku za jeho bohémským životem. Během druhého dne svátku začíná tradiční veselka, kdy se slaví již samotná svatba. V průběhu obou dnů se sejdou všichni místní vinaři, pivaři, restaurátoři, aby umožnili ochutnávku veškerých regionálních specialit, a především nejlepších vín z oblasti. Při těchto slavnostech si tedy přijdou na své jak jedinci milující klasický folklor, tak i příznivci lokálních pochutin a vína.

Vánoce. Hovoříme-li o alsaských Vánocích, je nutné vymezit, že se poněkud liší od těch německých i francouzských. Pokud jde o předvánoční čas – alsaský advent se více podobá tomu německému. Pro Alsanany (ale také i Němce) nejde jen o předvánočně vyzdobené ulice a obchody, ale především o vnímání rodinných záležitostí, jelikož se právě v tomto období rodiny navštěvují pravidelněji než po zbytek roku.

Oblast Alsaska se v době Vánoce transformuje do světa legend, tradic, mýtů, vůní a chutí. Města a vesnice jsou vždy osvětlena tisíci světly a vyzdobeny často ručně vyráběnými ozdobami. Celý region má sváteční atmosféru, která začíná vždy v den svaté Kateřiny, tedy 25. listopadu a končí 6. ledna, v den Epifanie (Zjevení Páně).

Ve středověku byla v kostele 24. prosince umístěna jedle, která symbolizovala strom života z příběhu Adama a Evy o přijetí zakázaného ovoce. Úplně první zmínka o zdobení stromku se datuje od roku 1509 z německého území, z Alsaska pak od roku 1521. Na počátku 16. století si farníci umístili stromy zdobené stejným způsobem ve svých domovech, avšak první stromy visely ze stropu. Stromky byly zdobené barevným papírem, oplátkami,

cukrovinkami a ovocem. V roce 1858 došlo v Alsasku k velkému suchu a stromy nebyly zdaleka tak okouzující jako předešlá léta, jelikož nebylo ovoce, které je mělo zdobit. Sklári z alsaského města Goetzenbrucku se inspirovali a vytvořili tak první skleněné vánoční ozdoby. Tato tradice se dostalo do mnoho kultur a je stále známá po celém světě.

Zdobení stromků bylo často odsuzováno s argumenty, že tato tradice nemá s Vánoci příliš společného. Přesto, že tento svátek a jeho oslavy podpořil během reformace i Martin Luther, byl tento zvyk omezen jen na bohaté aristokratické rodiny. K jeho rozšíření došlo v západní Evropě až na začátku 19. století. Zajímavostí je, že v katolických vesnicích v Alsasku byl vánoční stromeček ještě v roce 1870 zcela neznámý.

Tradiční zdobení a stavění vánočních jesliček přišlo z Itálie na území Francie poněkud později (ve srovnání např. s Německem), nicméně jejich stavení bylo během Francouzské revoluce zrušeno. První zmínka o stavbě jesliček v kostelích se datuje k roku 1651. Podle alsaské tradice dnes nesmí být strom ozdoben dříve než 24. prosince.

Dnešní slavení Vánoc v Alsasku je bližší německé tradici, jelikož hlavní vánoční svátek připadá na štědrovečerní noc, zatímco ve zbytku Francie se slaví pouze 25. prosinec. Zajímavostí je, že 26. prosinec nepatří ve Francii mezi svátky, tudíž je klasickým pracovním dnem. Na druhou stranu, slavnostní vánoční jídlo je v Alsasku zcela podle francouzských receptů. Typickým jídlem pro vánoční hostinu je krocan nadívaný kaštany, paštika z husích jater – foie gras, sýry, místní vína, zákusky, vánoční štola a také vánoční koláč zvaný bûche de Noël (u nás spíše známý jako čokoládová roláda).

V současnosti patří k oslavám proslulé vánoční trhy, především známý trh ve Štrasburku, který je skutečnou přehlídkou původních řemesel. Lidé zde prodávají ručně vyráběné adventní kalendáře, vyšívání ubrusy, slaměné hvězdy vyrobené z jedlových větví a skládané papírové hvězdy a řetězy, jež zdobí okna téměř všech alsaských domů.

Květinový průvod. Tento festival je velkolepou přehlídkou zdobených květinových lodí, jež Alsasané vyrábí, aby se každoročně mohli projet městem Sélestat. Téma průvodu jsou pečlivě vybírána několik měsíců dopředu a musí se odlišovat od předešlých ročníků. Festival má původ ve 20. letech 20. století, kdy místní uspořádali květinový průvod,

Obrázek 7. Květinové oslavy v ulicích Sélestatu.

který měl propagovat vytváření malých zahrad, kde se pěstovalo ovoce a zelenina. Město se

tak stalo kvalitou i množstvím květin tradiční zahradnickou oblastí, což si zachovalo až dodnes. Festival se pořádá od roku 1954 a započal tématem pohádek, kdy Alsasané zdobili lodě v podobě pohádkových postav. Zajímavostí je, že v roce 1955 a další dva roky poté si místní obyvatelé zvolili téma spojené s Francií, byly to francouzské písně, historie a francouzský folklor. Ve spojitosti s německou kulturou neproběhl zatím ani jeden ročník.

Připravit květinovou loď trvá Alsasanům zhruba 4 měsíce, což přináší pečlivou tvorbu různých postav, zvířat či jakýkoliv motivů. Celková příprava a samotný průvod je symbolizován jako vděk a ocenění každému člověku, jež pěstuje květiny a vytváří tak neuvěřitelnou atmosféru po celém Alsasku. Oslavy probíhají vždy v září a jsou provázeny hudebním průvodem, gastronomickými pokrmy od místních a večer jsou zakončeny velkým ohňostrojem.

Kuchyně. Byť by si možná někdo představil, že bude alsaská kuchyně podobná té francouzské – plná tradičních pokrmů jako jsou žabí stehýnka, šneci, croissanty či nejlepší odrůdy šampaňského, realita je úplně jiná. Alsaská kuchyně se spíše podobá německým kulinářským specialitám. Nejvíce se zde lze setkat s pokrmy z vepřového masa a na každém rohu lze ucítit vůni všudypřítomného zelí. Jídlo bývá ve většině případů servírované ve velkých porcích, čímž se snaží poukázat na jedinečnost regionální kuchyně.

Jak už bylo řečeno, symbolem místní kuchyně je jednoznačně „choucroute“, což je v překladu známé kyselé zelí. Alsasané ho používají na mnoho způsobu, např. jako přílohu k drůbežímu a vepřovému, nebo dokonce k rybám. Zelí vytváří základ tradičního alsaského pokrmu „charcuterie“, který lze přirovnat ke známé klobáse.

Druhým významným pokrmem je „baeckeoffe“, což z alsaského dialektu lze přeložit jako „pekařská trouba“. Jedná se o směs nakrájených brambor, cibule, skopového, hovězího a vepřového masa, jež bývá přes noc naloženo v bílém víně a bobulích jalovce. Všechny tyto ingredience se pomalu pečou v keramické misce. Dále se na ochucení přidává pórek, tymián, petržel, česnek, mrkev a majoránka. Alsasané vaří tuto specialitu při zvláštních příležitostech, jako jsou např. Vánoce.

Velmi populární se jak pro místní, tak i pro turisty stal „flammequeche“ – ohnivý koláč. Někdy je nazýván jako alsaská pizza, jelikož jeho těsto ji připomíná. Do kvásku bývá často přidáván měkký sýr, smetana, cibule a slanina, to vše je pak upečeno v kamenné peci.

Legenda praví, že tvůrcem tohoto pokrmu byli farmáři ze sousedního Německa, a že když si ho doma připravovali, použili na otestování tepla v peci flambovaný talíř, aby zjistili, při jaké teplotě se chléb opeče. Kraje otlačili, aby bylo teplo soustředěno do středu těsta, a výsledkem byl právě tento koláč, jinak zvaný „tarte flambée“.

Obrázek 8. Flammekueche.

Převzato z: https://www.hautes-vosges-alsace.fr/fr/decouvrir/vins-et-gastronomie/gastronomie/les-producteurs-locaux/F402000156_tarte-flambee-flammekueche-alsace.html

Mezi nejoblíbenější sladké speciality se řadí „kougelhopf“, což lze přiřadit k české bábovce s tím rozdílem, že Alsané do ní přidávají rozinky, mandle a třešňový likér, dále pak „torche aux marrons“ – dezert z kaštanového pyré a ořechů pokrytý smetanovou šlehačkou, který připomíná zasněženou horu a často je nazýván jako Mont Blanc. Oslavy Vánoc a konce roku s sebou přináší výrobu velkého množství sušenek a malých koláčků zvaných „bredala“. Místní je pečou a zdobí s nimi sváteční tabuli, či si je mezi sebou v rámci rodinných oslav vyměňují. V poslední řadě nesmí být opomenuty alsaské perníčky „pain d'épices“, které místní pečou v den svatého Mikuláše (většinou ve tvaru malého chlapce).

Obrázek 9., 10. Alsaský pokrm *charcuterie*¹⁹ a *baeckeoffe*²⁰

Alsasko je rovněž známé svou ovocnou šťávou, minerálními vodami, víny a pivy. Jak už bylo řečeno, místní vína a piva jsou specifiky oblasti. Na začátku srpna se ve městě Schiltigheim poblíž Štrasburku slaví svátek piva. Tyto čtyřdenní oslavy přitahují každoročně

¹⁹ *Charcuterie*. [online]. [cit. 2019–03–10]. Dostupné z: <https://www.alsacesaveurs.com/>.

²⁰ *Baeckeoffe*. [online]. [cit. 2019–03–10]. Dostupné z: <https://www.marieclaire.fr/cuisine/baeckeoffe-d-adrienne,1191975.asp>.

stovky návštěvníků, kteří mohou ochutnat nejlepší piva místního pivovaru a poslechnout si tradičních písní spojené s tanci.

O alsaských pokrmech i nápojích lze říci, že na ně působí německý vliv, který se postupem času mísil s francouzskými prvky. Alsasané mají tradiční kuchyni, na kterou jsou náležitě pyšní, avšak nutno zmínit, že osobité pokrmy připravují spíše při slavnostech, festivalech či svátcích jako jsou např. Vánoce. Jinak místní vaří jídla, které se nijak neliší od majority. V Alsasku se lze setkat s mezinárodními pokrmy známými po celém světě – i kvůli množství přistěhovalců, kteří se nachází převážně ve větších městech.

Architektura. Při pohledu na alsaské vesnice a menší města se nabízí otázka, zda jsou to doopravdy stále francouzská místa, či se smísily s vedlejším Německem. Alsaská architektura se velmi podobá té německé, ať už je řeč o hrázděných domech, barevných okenicích, převýslými muškáty z květináčů či ozdoby, které zdobí místní obydlí. Alsasané mají rádi nazdobené fasády všemožnými znaky, často to bývají srdíčka či jakékoliv dřevěné motivy. Na střechu pak umísťují keramické čápy, které považují za symbol celého regionu.

Hrázděné domy se objevovaly na začátku 13. století v oblasti Německa, Rakouska, Švýcarska, ale i v Nizozemí, v Belgii, či právě ve Francii. Velký rozmach zažily v 18. a 19. století, kdy se stavěly nejen na vesnicích, ale i na území dnešních měst.

Prvotní záměr uspořit stavební materiál vnesl do architektury estetický prvek, který po staletí ještě nevyšel z módy. Cílem stavby bylo omezit spotřebu kvalitního stavebního dřeva. Výplň mezi dřevěnými trámy tvoří kámen, cihly, či slabší dřevěné trámy zpevněné maltou. Jde o velmi náročné stavby, které vyžadovaly vynikající tesařské dovednosti. Hrázděné prvky jsou stále vyhledávanou záležitostí. Na území Alsaska se nachází několik firem, které se specializují na stavbu těchto domů.

Obrázek 11. Typický hrázděný dům v Colmaru.

Terénní výzkum v Alsasku, 2018

Alsasko patří k oblasti, kde lze najít největší koncentraci hrázděných domů v Evropě. Ve zdejších vesnicích, menších městech, i v hlavním městě Štrasburku tvoří kontrast

k velkým historickým stavbám, včetně gotické katedrály či k moderní architektuře.²¹ Typickým alsaským městem, který si udržel osobitou architekturu, je Colmar.

Alsaskou architekturu považují místní za velmi významnou součást regionální identity. U prvků, které dělají Alsasany výjimečné, bývá zmiňována hned za dialektem a alsaskými tradicemi.

Státní příslušnost. Státní příslušnost udává příslušnost osoby k určitému státnímu útvaru. Získání (a ztrátu) státní příslušnosti upravuje zákonodárství jednotlivých států velmi odlišně – většinou ale bývá podmíněné určitou dobou pobytu v příslušné zemi. V některých zemích se státní občanství získává automaticky s narozením na území daného státu, další státy umožňují získat občanství těm, kteří do země přinesou kapitál a za občanství „zaplatí“.²²

Změna státní příslušnosti se značně dotýkala i Alsasanů, a to z důvodu častého posunu státních hranic. *„Od roku 1870 až do sledovaných let změnili obyvatelé těchto provincií čtyřikrát státní příslušnost. K oblíbeným stereotypům patří uvádět počet uniforem, v nichž titíž lidé za uplynulou dobu bojovali nebo teoreticky mohli bojovat (v případě samotné druhé světové války lze dojít k neuvěřitelnému číslu pět). Přitom se toto bouřlivé období vejde do délky jednoho lidského života. Nestálost a náhodnost momentální státní příslušnosti její význam postupně poněkud upozadily. Tato nejistota přiměla obyvatele hledat ukotvení v jiných hodnotách, spíše v kulturních (v širším smyslu slova) než politických. Pro většinu se jimi stalo především náboženské vyznání a s ním i rodina. Fungovaly coby identity de substitution.“*²³

Stát se také vyznačuje atributy státnosti, kterými ukazuje svou nadvládu nad daným územím. Pod tyto znaky můžeme zařadit státní hranice, měnu, poštovní známky a mnoho dalšího. A právě na alsaských poštovních známkách lze spatřit, jak historické události, které v Alsasku probíhaly, měly vliv na tento symbol státnosti a jakých proměn se v průběhu desítek let dočkal. Na následujících obrázcích je tedy možné vidět, jak byly známky pozměňovány podle toho, jestli v té chvíli Alsasko patřilo Francii nebo Německu.

Po poměrně krátké době německé nadvlády po prusko-francouzské válce (1871) a před koncem první světové války, kdy bylo Alsasko součástí Německa, se začaly objevovat známky v němčině. Na další známce, která vyšla po roce 1918, kdy Alsasko patřilo pod

²¹ *Po stopách hrázděných domů.* [online]. [cit. 2019–03–10]. Dostupné z: <https://www.bydleni.cz/clanek/Po-stopach-hrazdenych-domu>.

²² KOKAISL, P. *Etnické minority v Evropě*. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, 2014. ISBN 978- 80-213-2524-1.

²³ SEDLÁKOVÁ, Martina. *Alsasko-Lotrinsko – Proměny „Sladké Francie“*. Otázky francouzských dějin 30. a 40. let 20. století. [Praha] : CeFReS, 2004 s. 73–95.

nadvládu Francie, je možné spatřit dosud vyobrazeného německého císaře, ale už s francouzským přetiskem „8 cent“. Krátce po okupaci v roce 1940 bylo šestnáct německých známek s vyobrazením barona von Hindenburga přetištěno německým názvem Alsaska (Elsaß) a znakem hákového kříže. Po skončení druhé světové války, kdy bylo Alsasko opět navraceno Francii, byly známky znovu tištěné ve francouzštině s francouzskými znaky a významnými osobnostmi. I přesto se ale po roce 1945 vyskytovaly společné německé a francouzské známky na jedné jediné obálce.

Alsasko součástí Německa – známka po roce 1871, Alsasko součástí Francie – známka po roce 1918, Alsasko součástí Německa – známka v období 2. světové války, Alsasko součástí Francie – společné německé a francouzské známky na jediné obálce po roce 1944–1945.²⁴

Etnická identita Alsasanů. Na otázku „Cítíte se více jako Alsasan, Francouz či Němec?“ dotazovaní respondenti jednomyslně odpovídali, že se cítí jako Alsasané. Za nejdůležitější prvek etnické identity Alsasanů můžeme podle respondentů považovat jazyk. Tento jazyk je pro Alsasany velice ojedinělý a jsou na něj hrdí.

Jeden z respondentů, pocházející z francouzského města Štrasburk, uvedl: „Hlavním prvkem, který nás Alsasany nejvíce charakterizuje a odlišuje od ostatních, je rozhodně jazyk. Náš vlastní dialekt je velmi specifický a já jsem moc rád, že doposud nezanikl.“²⁵ Další častá odpověď byla společná historie a jejich jedinečná kultura.

Vnímání etnické identity je ovšem velmi ovlivněno věkem – zatímco pro střední a starší generaci Alsasanů je odpověď poměrně jednoznačná – Alsasan, pro mladší generace to již nemusí být pravidlem, a často se lze setkat rovněž s jednoznačnou odpovědí – Francouz.

Vztah Alsasanů s Němci a Francouzi

Jak už z historie vyplývá, Alsasko se stalo celkem čtyřikrát součástí jiného státu. Dvakrát bylo součástí Německa a dvakrát součástí Francie, které náleží dodnes. Tyto změny zanechaly na

²⁴ Alsasané. [online]. Pestrá Evropa. [cit. 2020-03-14]. Dostupné z: <http://pestraevropa.hks.re/2018/alsasane/>

²⁵ Respondent Daniel žijící ve Štrasburku, 61 let, důchodce

Alsasku a jeho obyvatelstvu velké stopy, ať už se jedná o jejich kulturu, vývoj a celkový život, či o vztah s Němci a Francouzi.

První anexe trvala téměř padesát let, tedy dost dlouho na to, aby dospěla generace, která si už na Francii nepamatovala a nanejvýš mohla sdílet nostalgii svých rodičů. Místní obyvatelé si na německé správě, která neměla nic společného s brutalitou nacistů, cenili řady věcí, jako byl například pověstný německý smysl pro pořádek, píle a výkonnost německých úředníků. Sociální systém předstihoval ten francouzský; francouzské přídělky byly menší než ty německé a pro obyvatele Alsaska znamenal návrat do Francie jisté zhoršení podmínek. Ke konci této okupace se však představa o Německu značně zhoršila, a to především kvůli nastolené vojenské diktatuře. Situace se obrátila, a podle volebních výsledků v meziválečném období chtěla většina Alsasanů zůstat součástí Francie.²⁶

Neustálá rivalita mezi Němci a Francouzi byla ale zcela pochopitelná. Během 2. světové války narostla nenávist do takových rozměrů, že pro Alsasany vzniklo nové pojmenování. Francouzi začali Alsasanům říkat *Bosch*. Tento výraz byl velmi hanlivý, ale protože jsou v současné době vztahy mnohem poklidnější, toto označení se již nepoužívá. Termín vychází z německého *boshafft*, což v překladu znamená zlovolný či zlomyslný. Za vznikem tohoto pojmenování byla situace, kdy Alsasané byli nuceni bojovat za Německou říši a válčit tak proti své vlasti a přátelům a zradit svou rodinu. Pokud tedy někdo někoho nazval *Bosch*, představovalo to hlubokou urážku.

I po válce byly ale vztahy značně chladné, někdy až nepřátelské. Pro Alsasany bylo například těžké jet samotné Německo pouze navštívit. Takové pocity a smýšlení ale už přetrvávají jen u starší generace a u té mladší jsou vztahy na zcela odlišné úrovni. Vesnice společně pořádají různé festivaly a kulturní akce a jsou tak v neustálém kontaktu.²⁷

V rámci výzkumu byla snaha zjistit, jaký vztah s Němci a Francouzi mají respondenti v současné době a jestli jsou spokojeni, že jsou součástí právě Francie. Převážná většina respondentů odpověděla, že jejich vztah je nadmíru poklidný a že jsou rádi, že patří k Francii. Žádný z respondentů by v současné době neměnil, ale přesto v rozhovorech padla myšlenka o případném autonomizmu. Bylo také zřejmé, že pro respondenty ze starší generace bylo toto téma citlivější, ale jejich odpovědi nebyly jiné.

²⁶ SEDLÁKOVÁ, Martina. *Alsasko-Lotrinsko - Proměny „Sladké Francie“*. Otázky francouzských dějin 30. a 40. let 20. století. [Praha] : CeFReS, 2004 s. 73-95.

²⁷ KOKAISL, Petr; HAMOUZOVÁ, Kateřina; HROMÁDKOVÁ, Michaela, JAROLÍMKOVÁ, Tereza. „Německá“ kultura ve Francii – Alsasko a Alsasané. *Kulturní studia* 1/2013, s. 20–44. ISSN 2336- 2766.

„S majoritou nemám já ani mí blízcí žádný problém. Vycházíme společně dobře, účastníme se spolu různých kulturních akcí a jsme už zvyklí, že jsme denně v kontaktu jak s Francouzi, tak i s Němci.“²⁸

Vliv státních zásahů na Alsasany

V minulosti měly na toto území i na alsaské etnikum velký vliv státní zásahy, které probíhaly v mnoha podobách. Odehrávala se jak germanizace, tak snaha o pofrancouzštění, zákazy výuky jazyků ve školách a další státem řízené šíření německé či francouzské kultury na ovládaném alsaském území.

Pofrancouzštění během druhého císařství, poněmčování během první anexe, poté opět šíření francouzských idejí a kulturních prvků, nedávné druhé německé obsazení a už konečné připojení k Francii. Po uzavření vestfálského míru, kdy se většina území Alsaska stala součástí Francie, a po období Velké francouzské revoluce a napoleonských válek, byla zavedena francouzská legislativa a Alsasané se s Francií začali cítit spojení více než dříve. Roku 1871 připadlo území Alsaska Německé říši a stát vybudoval obranné linie na důkaz toho, že Alsasko již zůstane jeho součástí, a začal se podílet na vzniku německé univerzity. První světová válka zapříčinila, že se Alsasko stalo opět součástí Francie. Stát postupně rušil prvky autonomie, ale výuka německého jazyka byla stále povolena, byť v omezeném rozsahu, a ti, kteří byli proti, byli obžalováni za činnosti proti vládě a státní autoritě.

Obrázek 12 - Vítězný oblouk v Paříži – Alsasko a Lotrinsko jsou po 1. světové válce opět součástí Francie²⁹

²⁸ Respondentka Julie žijící ve Štrasburku, 25 let, průvodkyně

²⁹ Alsasané. [online]. Pestrá Evropa. [cit. 2020-03-14]. Dostupné z: <http://pestraevropa.hks.re/2018/alsasane/>

Když se roku 1940 Alsasko opět připojilo k Německu, probíhala na tomto území nelítostná germanizace, při které byl uvězněn každý, kdo byl dopaden, jak mluví francouzsky či alsaským dialektem. Francouzský stát prosazoval koncepci národa založenou mimo jiné na společné minulosti a vůli k sounáležitosti. Němci naopak používali zákon krve a argument jazykové a kulturní příslušnosti, a jejich propaganda tak zdůvodňovala i anexi z roku 1940. A právě jazyk lze považovat za zjevný znak příslušnosti Alsaska k německému kulturnímu prostoru³⁰, což je i jeden z důvodů, proč patřil k ožehavým problémům poválečného uspořádání. Po skončení druhé světové války roku 1945 připadlo Alsasko už naposledy Francii. Francouzština byla zavedena jako jediný úřední jazyk a výuka německého jazyka byla zrušena. Ve školách byl zakázán i alsaský dialekt, a to především kvůli jeho německým kořenům.

Státní zásahy se tedy projevíly jak na používání jazyků, tak i ve sdělovacích prostředcích, na kulturních prvcích a ve vnímání alsaského obyvatelstva.

Alsaský dialekt

Tradiční jazyk alsaského obyvatelstva se nazývá alsaština. V podstatě se jedná o německý neboli alemánský dialekt a lze ho zařadit na úroveň například švýcarské němčiny. Ačkoli alsaština nemá status úředního jazyka, je zařazena mezi oficiální (ovšem ne úřední) jazyky Francie, neboť je hned za provensálštinou druhou nejrozšířenější.

Alsaština nemá kodifikovanou psanou podobu a výslovnost se v jednotlivých oblastech výrazně liší. Navzdory řadě pokusů, jak ze strany Francouzů, tak Němců, o nahrazení alsaštiny francouzštinou, resp. němčinou, jí běžně hovoří všechny věkové i sociální skupiny.

V minulosti se na území Alsaska neustále střídaly dvě formy jazyka: francouzština a němčina. Alsaský dialekt je tedy ovlivněný francouzským přízvukem, a přesto je velmi podobný německému jazyku. V současnosti tímto tradičním jazykem hovoří pouze 600 tisíc obyvatel, především z venkova, z celkových 1,8 milionu. Ve větších městech, jako je například Štrasburk, je alsaština k zaslechnutí opravdu výjimečně. Dodnes se ale vyskytují dvojjazyčné názvy ulic, a to jak ve vesnicích, tak i ve městech.

Počet obyvatel, kteří aktivně používají alsaštinu, poměrně klesá. Jak je možné vidět v následující tabulce, na začátku 20. století alsaštinou hovořila téměř většina obyvatel a na

³⁰ SCHAEFFER, Patrick J. *L'Alsace et l'Allemagne de 1945 à 1949*. Metz: Centre de recherches Relations internationales de l'Université de Metz, 1976. ISBN 2-85730-008-5.

začátku 21. století už méně než dvě třetiny. Do tohoto shrnutí jsou také započítáni ti, kteří alsasky mluvit umí, ale při běžné komunikaci raději upřednostňují francouzštinu.

Jako hovořící alsaštinou se označilo	2001	1997	1946	1900
% obyvatel	61 %	63 %	90,8 %	95 %

Tabulka 1: Podíl osob v Alsasku hovořících alsaštinou (1900–2001).³¹

Výzkum také zjišťoval, kdy Alsasané dialekt využívají a s kým jím hovoří. Respondenti uvedli, že dialekt nejčastěji používají v rodině, pak s blízkými přáteli a v neposlední řadě v práci. *„Dialektem mluvím doma se svou ženou, když však přijedou vnoučata, automaticky přepínáme na francouzštinu. Moc slov bychom s nimi totiž neprohodili.“*³²

Pro budoucí vývoj a zachování nemá alsaština příliš dobrou věkovou strukturu svých mluvčích. V současné době dialekt používá převážně starší generace a kvůli tomu dialekt postupně zaniká. Předávání alsaštiny z generace na generaci je čím dál méně časté a pokud například jeden z manželů jazyk neovládá vůbec, je téměř nulová.

Používání dialektu ve městech je mnohem menší než na venkově. A i v tomto případě hraje roli věková hranice obyvatel. Zatímco na venkově žije především starší generace, do měst se stěhují ti mladší. Ve třech největších městech, kde byl výzkum prováděn (Štrasburk, Colmar, Mylhúzy), se alsaština používá velmi málo v porovnání s Dolním Alsaskem na severu, převážně ve spádové oblasti obcí Saverne-Sarre-Union, Wissembourg a Haguenau-Niederbronn, kde je alsaština poměrně rozšířená.

Respondentka žijící ve Štrasburku uvedla: *„Přiznám se, že alsasky tedy vůbec neumím. Ve škole jsme se to neučili a rodiče to podle mě už dávno zapomněli. Ale babička, která žije mimo město, ta alsaštinou mluví se svými kamarádkami.“*³³

Alsaský dialekt ve školách

Alsasko mělo ve své historii nejednu zkušenost s úpravou jazyka výuky ve školách. Dialekt byl ve školách zakázán, což bylo jen těžko udržitelné opatření, jelikož nejmenší děti mluvily jen tímto dialektem. Výuka tohoto dialektu byla ovlivněna celou řadou událostí a bojem mezi rozhodnutím o francouzské a německé výuce.

³¹ KOKAISL, Petr; HAMOUZOVÁ, Kateřina... c. d.

³² Respondent Daniel žijící ve Štrasburku, 61 let, důchodce

³³ Respondentka Claire žijící ve Štrasburku, 28 let, pokojská

Situace, které ji nejvíce ovlivnily, byly: pofrancouzšťování během druhého císařství, germanizace během první anexe, poté znovu francouzské období a nedávná druhá německá okupace. V současné době je pokles používání alsaského jazyka rychlý, a někteří Alsasané se tomu snaží pochopitelně zabránit. Usilují o to, aby nepřišli o hlavní prvek své kulturní identity, který je dělá tak specifickými a ojedinělými. Jeho zánik by také znamenal konec místního folkloru, ke kterému jazyk neodmyslitelně patří. Snahy o přežití tohoto dialektu se projevily převážně ve školství. V současné době mohou studenti alsaštinu studovat jako volitelný jazyk, zatímco francouzština zůstává jazykem hlavním. Tuto možnost nicméně nevyužívá dostatek studentů, jelikož si většina raději vybere studium německého jazyka, u kterého je mnohem širší možnost využití.

Dnes se lze také setkat s dvojjazyčnou výukou, kdy je vyučování rozděleno na výklad ve francouzštině a v němčině. Toto ustanovení vzniklo dohodou mezi státem a místními orgány v oblasti alsaského systému jazykového vzdělávání pro období let 2007–2013.³⁴ Díky tomuto vzdělávání je možnost výuky regionálního jazyka už od nejnižšího věku.

Sdělovací prostředky

I tisk a další sdělovací prostředky byly ovlivněny historickými událostmi, které se odehrály na tomto území. Střídání německých a francouzských státních zásahů mělo vliv jak na změnu úředních jazyků, tak také na používání místního alsaského dialektu.

V současné době existuje v literatuře mnoho výtisků různých žánrů v alsaském dialektu, které napomáhají k revitalizaci tohoto specifického prvku alsaských obyvatel. Převážně díky dětské literatuře přeložené do alsaského jazyka je šance na udržení mnohem větší, protože právě tím největším problémem u revitalizace tohoto dialektu je méně časté používání mladší generací. Jednou ze známých dětských knih, která je přeložena do alsaštiny, je například *Pipi Dlouhá punčocha* nebo i dětský obrázkový slovník, obsahující více než tisíc alsaských slov.

Závěr

Alsasko bylo čtyřikrát součástí jiné země, což ovlivnilo jak identitu Alsasanů, tak i prvky, které tuto identitu utvářejí. A přestože většina Alsasanů má předky německého původu a s německou historií toho má mnoho společného, s Němci se neidentifikuje. Stejně tak se necítí být Francouzi, a to i přesto, že Alsasko je v současné době součástí Francie. Každý se

³⁴ KOKAISL, Petr; HAMOUZOVÁ, Kateřina... c. d.

zkrátka cítí být Alsasanem a je na to patřičně hrdý. V minulosti byly mezi Němci a Francouzi jistě nepokoje, ale v současné době je mezi nimi situace více než poklidná a vzájemný kontakt udržují nejen na společných festivalech a kulturních akcích.

Při zjišťování, jaký vliv mají státní zásahy na alsaskou identitu, se ukázalo, že se státní moc značně odrazila jak v jejím potlačování, tak i v upevňování. Po francouzštění během druhého císařství, poněmčování během první anexe, poté opět šíření francouzských idejí a kulturních prvků, nedávné druhé německé obsazení a následná germanizace a konečné připojení k Francii spojené s dalšími státními zásahy.

Poté, co Alsasko připadlo Německé říši, začaly vznikat obranné linie, německé univerzity a celkové šíření německých koncepcí. Během 1. světové války, kdy bylo Alsasko součástí Francie, byla výuka německého jazyka stále povolena, ale jen v určitém rozsahu. V době, kdy probíhala druhá světová válka a Alsasko tak opět připadlo Německu, probíhala na tomto území opravdu nelítostná germanizace a byl potrestán každý, kdo byl přistižen, že mluví francouzsky nebo alsaským dialektem. Po skončení této války byla už naposled změněna státní příslušnost obyvatel a Alsasko se tak až do současnosti stává součástí Francie. Francouzský stát byl úspěšný v odstraňování německé identity a napomohla tomu i situace během 2. světové války, která měla vliv na potlačování původní identity alsaské. Francouzský jazyk se stal jediným úředním jazykem a němčina i alsaština byla zakázána. Státní zásahy se tedy projevíly jak na používání jazyků, tak i ve sdělovacích prostředcích, na kulturních prvcích a ve vnímání alsaského obyvatelstva.

Hlavními znaky, které podle respondentů působí na zvýrazňování jejich odlišnosti, je již zmíněná společná historie, a především pak jejich dialekt spolu s kulturou, která je v jejich každodenních životech zakotvena dodnes. Následně se práce zabývala kulturními prvky, jež dělají tuto identitu jedinečnou. Tradiční kroje, které jsou specifické ozdobnými pokrývkami hlavy, architektura, typická hrázděným zdivem a malebnými domky s květinami a dřevěnými okenicemi, náboženství, organizace a pravidelná setkání představují Alsasany jakožto osobité obyvatelstvo. Na vytváření a udržování této identity se podílí i tradice, které Alsasané dodržují dodnes. Lidový alsaský festival Le Mariage de l'Ami Fritz, kde je připomínána kouzelná atmosféra svatby z 19. století, Svatojánská noc a Vánoce, u kterých je možné nalézt německé podobnosti i francouzské zvyky slavnostní vánoční večeře.

Alsaské bilingvní obyvatelstvo hovoří dvěma jazyky – již zmiňovaným alsaským dialektem (při znalosti němčiny) a francouzsky, jazykem většinové společnosti. Jedná se o německý neboli alemánský dialekt a lze ho zařadit na úroveň švýcarské němčiny. Ačkoli

alsáština nemá status úředního jazyka, je zařazena mezi oficiální jazyky Francie, neboť je hned za provensálštinou druhou nejrozšířenější. Tento alsaský dialekt je ovlivněný francouzským přízvukem, a přesto je velmi podobný německému jazyku.

V současnosti tímto tradičním jazykem hovoří pouze 600 tisíc obyvatel, poněvadž dialekt postupem času zaniká. Jedním z důvodů je jeho používání převážně starší generací a menší zájem té mladší, která ho považuje za nemoderní a neužitečný. Právě proto začaly vznikat různé projekty, které mají napomáhat k revitalizaci. Obnovením alsaského jazyka a kultury se věnuje například Úřad pro jazyk a kulturu Alsaska a Moselle (*OLCA*), zabývající se zviditelňováním alsaského dialektu a jeho praktického využívání v běžném životě nebo Federace Alsaských divadel (*FTA*), která v současné době zřizuje již osm alsaských divadel. Situace se zlepšila i ve školách, ve kterých francouzská vláda umožnila bilingvní vyučování, a dialektu napomáhá i vznik kurzů alsaštiny, který je zprostředkován pro všechny generace.

Alsasané jsou ojedinělé etnikum, které si i v současné době udržuje svůj jazyk a své specifické kulturní tradice, díky kterým se odlišuje od ostatních obyvatel. A i přes veškeré odlišnosti a historické události a tím spojené státní zásahy a změny státní příslušnosti žije toto etnikum v poklidné pospolitosti s většinovou společností.

Seznam použitých zdrojů

- Alsasané*. [online]. Pestrá Evropa. [cit. 2020-03-14]. Dostupné z: <http://pestraevropa.hks.re/2018/alsasane/>
- CEIC. France GDP: *Alsace*. [online]. [1. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.ceicdata.com/en/france/esa-2010-gdp-by-region/gdp-alsace>.
- Compareur de territoire. Commune de Strasbourg*. [online] Insee, statistiques locales de Strasbourg. [23. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.insee.fr/fr/statistiques/1405599?geo=COM-67482>.
- German region of Saarland moves towards bilingualism*. [online]. [28. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-europe-25834960>.
- INSEE. *Statistiques locales. Produit intérieur brut.2015*. [online]. [1. 3. 2019]. Dostupné z: https://www.statistiques-locales.insee.fr/#c=indicator&i=trc062.pib_brut&s=2015&selcogeo=44&view=map3.
- Kernlehrpläne – Gesamtschule. Saarland*. [online]. [28. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.saarland.de/27247.htm>.
- KOKAISL, Petr; HAMOUZOVÁ, Kateřina; HROMÁDKOVÁ, Michaela, JAROLÍMKOVÁ, Tereza. „Německá“ kultura ve Francii – Alsasko a Alsasané. *Kulturní studia* 1/2013.
- KOKAISL, Petr. *Etnické minority v Evropě*. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, 2014. ISBN 978- 80-213-2524-1.
- MAUGUÉ, Pierre. *Le particularisme alsacien, 1918–1967*. Paris: Presses d'Europe, [1970].
- Mulhouse*. [online]. [cit. 24. 2. 2019]. Dostupné z: <http://ee.france.fr/cs/discover/mulhouse-mylhuzy-dynamicke-mesto>.
- PEŠEK, Jiří, ed. *Německé menšiny v právních normách 1938–1948: Československo ve srovnání s vybranými evropskými zeměmi*. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-201-8.
- Po stopách hrázdných domů*. [online]. [cit. 10. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.bydleni.cz/clanek/Po-stopach-hrazdenych-domu>.
- SCHAEFFER, Patrick J. *L'Alsace et l'Allemagne de 1945 à 1949*. Metz: Centre de recherches Relations internationales de l'Université de Metz, 1976. ISBN 2-85730-008-5.
- SEDLÁKOVÁ, Martina. *Alsasko-Lotrinsko – Proměny „Sladké Francie“*. Otázky francouzských dějin 30. a 40. let 20. století. [Praha]: CeFReS, 2004.
- STEDJE, Astrid. *Deutsche Sprache gestern und heute: Einführung in Sprachgeschichte und Sprachkunde*. 5., unveränd. Aufl. München: Wilhelm Fink Verlag, 2001. Uni-Taschenbücher, 1499. ISBN 3-7705-2514-0.
- STREICHER, Jean Claude, Georges FISCHER a Pierre BLÈZE. *Histoire des Alsaciens*. Paris: F. Nathan, c1979.
- TOP FIFTEEN WINE – PRODUCING COUNTRIES. World wine population*. 2018. [online]. [1. 3. 2019]. Dostupné z: <https://italianwinecentral.com/top-fifteen-wine-producing-countries/>.

Transformace korejské výchovy

Changes in child rearing in Korea

Kateřina Kolářová

Chungnam National University, Yuseong, Daejeon, 305-764, Korea
Email: kolarkaca@gmail.com

DOI: <http://dx.doi.org/10.7160/KS.2020.140105>

Abstract

This paper discusses child rearing in the Republic of Korea. Koreans believe that parenting begins in the prenatal period, when the foetus is first exposed to the influences that shape it. The Korean education system is a vital part of the lives of children and youths, as well as adults, because through educational attainment people can access dream jobs and acquire social status. At the same time, there has been a shift in the perception of rituals related to education and family life in the context of societal changes and the effects of multiculturalism. The paper also explores the current low birth rate in Korea. Readers are presented with an overview of the history of Korean families along with rituals related to development from the prenatal period to adolescence. Narrators retrospectively describe their childhood experiences and reflect on raising their own children.

Keywords

adolescence, birth rate, childbirth, children and youth, family, gender, parenting, Republic of Korea

Klíčová slova

děti a mládež, dospívání, gender, Korejská republika, porod, porodnost, rodina, výchova

Úvod

Rodina je jednou z nejdůležitějších institucí v životě jedince. Rodina nás seznamuje s pravidly světa, jak se v něm máme pohybovat a co od něj čekat. Ovlivňuje naše myšlení a vtahuje nás do tajů kultury a kulturních vzorců. Rodinná výchova je tím pádem jedna z formujících sil, která vytváří člověka.

Jiné kultury se od sebe v mnohém liší a tím se liší i jejich pojetí rodiny. Už jenom samotný pojem rodina, a koho za rodinu považujeme, je rozdílný v každém kulturním prostředí. Jinak to není ani s výchovou, která je také ovlivňována kulturou, náboženstvím, morálními hodnotami nebo multikulturalismem.

Práce se zabývá výchovou dětí a mládeže u konkrétní etnické skupiny. A jaká výchova by mohla být zajímavější než výchova v zemi s nejnižší hodnotou plodnosti na světě.

Korejská republika prošla za svoji historii neuvěřitelnou transformací. Zničená Korejská republika po válce v padesátých letech 20. století nabrala neuvěřitelného obratu, (o kterém se dokonce referuje jako o „zázraku na řece Han“) a se svojí ekonomikou nyní světového významu se dokázala vyšplhat mezi asijské tygry.

Korejská výchova

Na území Korejského poloostrova se praktikovalo mnoho obřadů a tradic, a některé jsou v různých formách vykonávány doteď. Korejci jsou velmi pověřiví, obzvlášť v případech týkajících se dětí. Účelem tradic bývá ochrana dítěte, protože v minulosti byla velmi vysoká dětská úmrtnost, ale i zajištění toho, aby dítě dobře vyrostlo a bylo v životě úspěšné, dobře vzdělané a bohaté.

Těhotenství

Korejská výchova začíná již v těhotenství. Těhotenství nastávající maminka tradičně nejprve oznámí tchýni, manželovi a pak až vlastní matce. V Koreji je spojení mezi maminkou a jejím dítětem velmi důležité. Mluví se o tzv. *tchägjo* (태교). První slabika v tomto slově znamená plod a druhá značí vzdělávání. Učení *tchägjo* je jakási sbírka prenatálních praktik, které by měly maminku i dítě ochránit od všeho špatného během těhotenství a porodu. Dokonce se věří, že jednání budoucí maminky v těhotenství ovlivní i celý život dítěte.¹

Tchägjo. *Tchägjo* se dostalo do Koreje z Číny během dynastie Korjo, ale svoji největší popularitu si získalo až v dynastii Čoson. S učením *Tchägjo* přichází mnoho pravidel. Některá pravidla jsou v západní kultuře většinou brána jako samozřejmost, naopak jiná jsou pro náš „západní svět“ velmi zvláštní. Samozřejmě by těhotná žena neměla kouřit a pít alkohol. Tato pravidla ale i říkají, že ženu ovlivňuje její prostředí, co cítí, jaké jídlo jí a na jaké věci se dívá.²

Těhotná žena měla být v příjemném a klidném prostředí. Tradičně by se neměla dívat na ošklivé a mrtvé věci, ale pouze jenom na ty krásné, protože všechno, co cítí nebo vidí, se může odrazit na její ještě nenarozené dítě. Špatné zprávy jí dokonce rodina mohla tajit, aby žena nebyla vystavena stresu. Rodina by se samozřejmě měla o maminku dobře starat.

¹ LEE, Yuna; LEE, Jiyoung; TULO, N. Korean Traditional Taegyo Prenatal Education based on Sajudang Lee's 'Taegyo singi'. *International Journal of Childbirth Education*, 2016, 31.2: 34–39.

² NEWMAN, Barbara M.; NEWMAN, Philip R. *Development through life: A psychosocial approach*. Cengage Learning, 2017.

Maminky by měly plodům zpívat, vyprávět příběhy nebo číst pohádky. Po přečtení pohádky by se rodina měla sejít a o pohádce si dále povídat.³

V dnešní době trvají na striktní dodržování *tchägjo* hlavně starší generace. Ženě, často víc než vlastní matka, radí tchýně. Prenatální výuka je ale populární i u mladých. Ženy se snaží být v klidném a krásném prostředí. Dívají se na krásné předměty, aby jejich dítě bylo krásné. Poslouchají vážnou hudbu a zvuky přírody. Zpívají a čtou příběhy a pohádky, při nichž by se měly zdůrazňovat emoce.⁴

U *tchägjo* došlo i k zajímavému propojení s křesťanstvím. Matky v dnešní době často vyprávějí plodu příběhy z Bible a někdy i zpívají chvalozpěvy. Velmi populárním cvičením se stala jóga, která se doporučuje cvičit od pátého měsíce těhotenství. Další moderní novinkou jsou i kurzy, které čekající maminky mohou navštěvovat.⁵

Oblíbenou praxí je dávání přezdívk/jména ještě nenarozenému dítěti neboli *tchämjong* (태명). Jména jako *Štístko* nebo jména spojovaná se zdravím jsou velmi častá. Lidé věří, že přezdívka přinese nenarozenému dítěti štěstí a porod proběhne v pořádku. Objevují se ale i přezdívky, které souvisí s místem početí nebo oblíbeným zvířetem. Dítě počaté v Evropě může mít prenatální přezdívku např. Euro.

Korejské počítání věku. S vírou v důležitost prenatálního vývoje souvisí i korejské měření věku. Korejci automaticky započítávají do věku i prenatální období, jelikož plod v břiše je už zárodkem lidské bytosti.

S věkem se u Korejců objevuje i další zvláštnost. Korejci si nepřičítají další rok v den narození, ale na Nový lunární rok. Tento systém pochází původně z Číny a později se rozšířil např. do Koreje a Japonska. Může se tak stát, že miminku narozenému na konci kalendářního roku jsou po dvou měsících života 2 roky. Proto při setkání s Korejci nebývá pokládána otázka „Kolik ti je let?“, ale „Kdy jsi se narodil?“. Při první otázce by totiž mohlo dojít mezi Korejcem a cizincem k nedorozumění.⁶

Neznamená to ovšem, že by Korejci neslavili narozeniny. V den narození se koná oslava, ale 1 rok bývá přičítán až Novým lunárním rokem.

³ KIM, Young Hee. Factors associated with the practice of traditional prenatal education (Taegyo) among pregnant Korean women. *Korean Journal of Women Health Nursing*, 2011, 17.5: 491–498.

⁴ SIMPSON, K. R.; CREEHAN, P. A. *Perinatal nursing* (3rd edition). Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins (LWW), 2008.

⁵ SELINE, Helaine (ed.) STONE, Pamela Kendall (co-ed.). *Childbirth across cultures: Ideas and practices of pregnancy, childbirth and the postpartum*. New York: Springer, 2009.

⁶ LÖWENSTEINOVÁ, Miriam; POPA, Markéta. *Made in Korea*. Praha: Nová vlna, 2019. ISBN 978-80-85845-85-3.

Stravování v těhotenství. Nastávající maminka nesměla jíst kachnu, protože by se dítě mohlo narodit s blánami mezi prsty, a nebo tofu, protože tofu je moc křehké a pro přežití dítěte je důležité, aby dítě bylo co nejsilnější. Stejně, jako že požitím kachního masa se mohou objevit u dětí kachní blány mezi prsty, se věřilo, že častým požitím vajec se dítě narodí bez páteře nebo s vřídky, po požití králíčího masa by se dítě narodilo s červenýma očima a pokud by maminka snědla oliheň, tak by se její dítě narodilo bez kostí.⁷

Porod. Během porodu se ženám dávala žínka, do které se mohly zakousnout. V porodní místnosti byly ze stropu připevněné provazy, kterých se měla rodička chytit, aby ji to porod usnadnilo. Žena by během porodu měla být potichu, aby se soustředila na předávání energie.⁸

Maminka s dítětem se držela v ústraní až 100 dní, to opět souvisí s dřívější vysokou mortalitou kojenců. To dnes již není pravidlem. Co je ale stále zvykem, je polévka z mořských řas, kterou rodičky konzumují, aby získaly sílu, zotavily se z porodu a zbavily se lochie (tekutiny vytékající z dělohy po porodu) a zvýšily tvorbu mateřského mléka. V extrémních případech tuto polévku jedí i třikrát denně po dobu 4 měsíců.⁹

Polévka z mořských řas může být později použita jako ekvivalent českého „žiješ pod mojí střechou“, kdy korejské maminky říkají „kvůli tobě jsem jedla polévku z mořských řas, tak mě budeš poslouchat“.

První narozeniny. V minulosti byly první narozeniny spojované nejen se samotnou oslavou narozenin, ale také s oslavou toho, že dítě přežilo rizikový první rok od narození.

Kojenecká úmrtnost bývala velmi vysoká a kromě ročních narozenin se slavil i 100. den – *pägil* (doslova 100. den). Na oslavu 100. dne připravila rodina speciální hostinu. Hostina byla věnovaná jedné z bohýň korejského šamanismu – babičce *Samsin*, která v korejské mytologii je bohyní porodu a osudu^{10 11}.

⁷ SIMPSON, K. R.; CREEHAN, P. A. *Perinatal nursing* (3rd edition). Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins (LWW), 2008.

⁸ SELINE, Helaine (ed.) STONE, Pamela Kendall (co-ed.). c. d.

⁹ SIMPSON, K. R.; CREEHAN, P. A. c. d.

¹⁰ *Samsin halmoni* (삼신 할머니) se skládá ze tří slov: *sam* – tři, *sin* – božstvo a *halmoni* – babička. Říká se, že Samsin byla mladá dívka, kterou svedl mnich, dívka otěhotněla a její bratři ji za trest uvěznili. Naštěstí ji ale osvobodila její matka a dívka porodila trojčata – tři syny. Kvůli tomu se stala ochránkyní těhotných žen a novorozenců. (Selin, 2009)

¹¹ SELINE, Helaine (ed.) STONE, Pamela Kendall (co-ed.). c. d.

Pokud je dítě v dobu 100. dne nemocné, oslava se nekoná. V současnosti se zlepšením zdravotnické péče a nižší kojeneckou úmrtností se lidé zaměřují spíše na oslavy *tol*, prvních narozenin.¹²

Tol může být i generické označení pro jakékoliv narozeniny, stačí před *tol* připojit danou číslovku.

Tol jako oslava prvních narozenin má tradičně 4 různé části:

- Modlení a poděkování
- Nošení tradičního oblečení
- Sváteční stůl a *tolžabi*
- Sváteční hostina

Lidé se v první fázi modlí k bohům *Sansin* a *Samsin halmoni*.¹³ První fáze je záležitostí žen, jelikož ženy připravují slavnostní stůl. Na stole nesmí chybět rýže, polévka z mořských řas a čistá voda. Poté se buď matka, nebo babička dítěte modlí spojením dlaní a opakovanými úklonami.¹⁴

Druhá fáze spočívá v obléknutí se do tradičního oblečení *hanbok*. *Hanbok* se obecně nazývá korejské pestrobarevné tradiční oblečení. Oblečení na narozeninovou oslavu se nazývá *tolbok*. *Tolboky* jsou velmi barevné a skládají se z několika částí. Tyto části se liší podle pohlaví, ale každý chlapec i dívka mají pásek, který je kolem dítěte dvakrát obmotán a malou peněženku. Pásek pro dlouhý život a peněženka pro štěstí. Dívky dostávají dlouhé sukýnky a chlapci kalhoty.¹⁵

V třetí fázi rodina připraví sváteční stůl, na kterém jsou rýžové koláčky, polévka z mořských řas a různé druhy ovoce. Rýžových koláčků a ovoce se může připravit mnoho druhů – záleží na ročním období a podmínkách, ve kterých dítě narozeniny slaví. Rodina připravuje i „duhové rýžové koláčky“ *mudžigä ttök* (무지개떡), barevné koláčky, které jsou na stole vyskládány jako duha. Mají symbolizovat vyváženost osobnosti dítěte a harmonii všech prvků, které jsou: oheň, voda, vzduch, kov a země.¹⁶

¹² *Birthday Celebrations*. [online] ASIANINFO: Your complete Resource on Asia, 2000 [cit. 10. 3. 2020] Dostupné z: http://www.asianinfo.org/asianinfo/korea/cel/birthday_celebrations.htm

¹³ *Sansin* (산신) je bůh hor (*san* znamená hora), bývá zobrazován jako starý muž s tygrem po svém boku. (Löwensteinová & Winkelhöferová, Encyklopedie mytologie Japonska a Koreje, 2006)

¹⁴ *Child's First Birthday (Tol)*. [online] Life in Korea, 2001. [cit. 10. 3. 2020] Dostupné z: <http://www.lifeinkorea.com/culture/tol/tol.cfm>

¹⁵ *Child's First Birthday (Tol)*. c. d.

¹⁶ LÖWENSTEINOVÁ, Miriam; POPA, Markéta. *Made in Korea*. Praha: Nová vlna, 2019. ISBN 978-80-85845-85-3.

I při oslavě prvních narozenin se projevuje silná korejská víra v symbolismus. Stůl mohou zdobit květiny, nikdy však nesmějí být řezané, protože by uříznutí a zkrácení květiny znamenalo zkrácení života oslavovaného dítěte. Jídlo by mělo být podávané v bronzových nádobách představujících zářivou budoucnost.

Dítě je následně usazeno za stůl na matraci nebo polštáře, aby na dítě rodina dobře viděla a mohlo se začít s rituálem *tolžabi* (돌잡이). Tento rituál má za úkol určit budoucnost dítěte. Při *tolžabi* se před dítě předloží mísa s několika předměty. Tyto předměty symbolizují jednotlivé životní úspěchy. Věci v miskách jsou variabilní a liší se obřad od obřadu. Většinou se ale týkají stejných oblastí: peníze, studium, úspěchy ve sportu nebo v kariéře. Lze určit mnoho takových příkladů, ale mezi nejčastější patří: mince, rýže – peníze, šíp nebo luk – sport, tužka, kniha, štětec na kaligrafii – studium, kladívko – úředník na vysoké pozici, nudle – dlouhý život nebo rýžový koláček – zdraví. V dnešní době se může objevit i mikrofon, který předpovídá dítěti, že se stane celebritou, stetoskop, že se stane lékařem nebo golfový míček, který nahrazuje luk a šíp, předpovídající úspěchy ve sportu. Sportovní úspěchy jsou ale také poměrně novou záležitostí. V minulosti luk nebo šíp znamenal, že se dítě stane významným bojovníkem.¹⁷

Obrázek 13. Oslava prvních narozenin

Převzato z: <https://www.flickr.com/photos/grossebise/15633970043/>

Po skončení rituálu *tolžabi* je čas na slavnostní hostinu pro celou rodinu a přátele. Je zvykem, že všichni přejí dítěti všechno nejlepší a obdarují ho dárkem jako třeba hračkou nebo

¹⁷ *Child's First Birthday (Tol)*. [online] Life in Korea, 2001. [cit. 10. 3. 2020] Dostupné z: <http://www.lifeinkorea.com/culture/tol/tol.cfm>

zlatým prstenem. Zlatý prsten nebývá pro dítě na nošení, ale aby ho v budoucnu rodiče mohli prodat a dovolit si nákladné vzdělávání.

V současnosti je celé slavení prvních narozenin a *tolžabi* hlavně příležitost pro rodiče udělat svému potomkovi krásné fotky v tradičním oblečení. Rodiny chodí do předpřipravených salónek, které se na obřad specializují. Firmy nabízejí rodičům pro jejich potomky hned několik kostýmů včetně dětských kostýmů krále, generála, ženicha nebo nevěsty.

Forma slavení prvních narozenin se též změnila. Kromě ateliérů, kde mohou rodiče nechat nafotit svoje děti, vypadá následná oslava více západně. Pronajímají se restaurace, kde se sejde rodina se svými blízkými, objedná se dort se svíčkami a po sfouknutí svíček přichází čas na *tolžabi*.¹⁸

Výsledek ceremoniálu *tolžabi* může být připomínán i během života jedince. Mohou se objevovat výčitky rodičů připomínající dítěti to, co si při ceremoniálu vybral. Proč je syn tak špatný ve sportu, když si vybral luk nebo je jasné, že si při obřadu vybral tužku, protože mu to jde dobře ve škole a má vynikající výsledky.

Dětství

Výchova chlapců a dívek byla dříve odlišná. V 6 letech bývali chlapci a dívky striktně rozdělení. Dívky byly vychovávány, aby byly poslušné a pomáhaly doma. Ženy rodily, dokud byly plodné. Dívenky tak musely pomáhat s dětmi a získávaly tak zkušenosti, které mohly zužitkovat u svých budoucích potomků.¹⁹

Chlapci se dříve učili číst a psát korejské a někdy i čínské písmo. Dívky se neučily psát, pravděpodobně kvůli tomu, že v dospělosti po svatbě odcházely do domu manžela a pro rodiče to mohla být zbytečná investice. I kvůli tomuto důvodu (že dívky odcházely po svatbě do domu manžela) měly dcery v rodině nižší pozici než synové.

Tlak na děti v oblasti vzdělání je v Koreji obrovský a začíná často ještě před započtím školní docházky. Pro maminky předškoláků jsou k zakoupení přípravné sešitky, díky nimž mohou svá dítky učit všemožným dovednostem (motorika, tahy písma, angličtina).²⁰

Pravidla v domácnosti. V dřívější společnosti, kdy muž trávil čas mimo domov za účelem vydělání peněz, nezbývalo na matku nic jiného, než se starat o celou domácnost. Chlapci se

¹⁸ *Child's First Birthday (Tol)*. c. d.

¹⁹ LÖWENSTEINOVÁ, Miriam. *V Koreji se Korejcům nevyhneme*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-010-4.

²⁰ LÖWENSTEINOVÁ, Miriam. *V Koreji se Korejcům nevyhneme*. c. d.

učili, jak být silnějšími a dívky zase domácím pracím a pomáhaly s výchovou dětí. Rodinná pravidla nebo pravidla domácnosti byla tedy striktně dána. To se samozřejmě v moderní společnosti mění, i když si můžeme všimnout stávajícího vlivu konfucianismu. Kromě stereotypizace korejských otců (která bude popsána níže) se nejvíce jedná o postavení dcer v rodině. Dalo by se předpokládat, že v ekonomicky vyspělých zemích bude otázka genderové nevyváženosti přežítá (zvláště v takové sociální skupině jako je rodina), ale v Koreji je to bohužel stále přetrvávající problém. Dcery musí v domácnosti dodržovat jiná, přísnější pravidla než jejich bratři.²¹

Asi největším překvapením při druhé návštěvě Korejské republiky bylo neformální večerní setkání se skupinkou studentů z místní univerzity. Kolem 22. hodiny se dívka okolo 25 let zvedla a odešla domů, protože měla od rodičů nakázanou večerku. Tato praxe je běžnější, než by se mohlo zdát. Ze studentů, se kterými byl provedený rozhovor, neměl večerku na vysoké škole už nikdo, ale zmiňovali své přátele a v případě chlapců svoje sestry, kteří stále v tomto věku večerku měli nebo mají.

Role otce. Podle konfucianismu bylo pět hlavních vztahů: mezi vládcem a ministrem, manželem a manželkou, mladšími a staršími bratry, přáteli a mezi otcem a synem. Konfucianismus měl velký vliv na vnímání rolí mužů a žen v běžném životě. V konfucianismu byla kladena důležitost na autoritativní a vážené extrovertní muže a milující submisivní manželky.²²

Konfuciánské metody vyústily ve vybudování psychických i fyzických hranic mezi pohlavími. Ve více pozitivním světle někteří autoři označují dřívější korejské ženy jako asertivní, vysoce ceněné finanční manažery rodiny a ty, které v rodině o všem rozhodují.

V minulosti byla v rámci výchovy nejdůležitější matka, otec přinášel do domácnosti peníze. Na ženu tedy zbylo starání se o domácnost, utrácení rodinného rozpočtu a výchova dětí. Muž představoval vnější sféru rodiny, naopak žena tu vnitřní. Muž byl velmi silně vnímán jako chleboďárce, který tráví čas prací nebo odpočinkem mezi ní. To ve společnosti vyústilo v nedostatečné zapojení otce do výchovy dětí i nedostatečné zapojení do zbytku domácnosti. Tato situace se v současné době mění, ženy už nechtějí být celý život v domácnosti a chodí do práce. Tím se dávné role ženy a muže v rodině proměňují.²³

²¹ JANOŠ, Jiří. *Japonsko a Korea: dramatické sousedství*. Academia, 2007.

²² JANOŠ, Jiří. c. d.

²³ LÖWENSTEINOVÁ, Miriam; POPA, Markéta. *Made in Korea*. Praha: Nová vlna, 2019. ISBN 978-80-85845-85-3.

Měnící se společností a proměnami ve společenských rolích otců a matek se zabývá mnoho výzkumů. V Koreji se údajně mění se rodinné role mužů a žen nejvíce podepisují na mužích, kterým je momentálně 30–40 let. Tito muži ještě zažili generaci silně autoritativních otců a jejich submisivních žen, ale současná společnost na ně tlačí, aby se v takovém chování svých rodičů nevzhlíželi. Vyrostli v době, kdy muži výměnou za vydělané peníze získávali ústupky ve formě možnosti neúčastnit se výchovy svých dětí. Nyní ale žijí ve společnosti, která se začíná soustředit na muže nikoliv jako vůdce rodiny, ale jako člena fungujícího celku.²⁴

Školní docházka

To, že je vzdělání důležité, není překvapením. V Koreji hraje vzdělávání navíc silnou společenskou roli. Započetím první třídy ve škole se začíná projevovat soutěživost korejského edukačního systému, napětí se ale ještě mnohonásobně zvýší na střední škole – jako příprava na absolvování přijímacích zkoušek na vysokou školu a na vysoké škole zase na chvilku poleví.²⁵

Již na základních školách mají děti mnoho kroužků. K nejčastějším patří: sport, angličtina a lekce klavíru. Právě na základních školách kvůli menšímu tlaku, mají děti čas věnovat se aktivitám, kterých se později na středních školách musejí vzdát. Na základní škole tráví děti výukou asi 5-6 hodin, následně na 2. stupni (middle school) děti tráví ve škole asi 7 hodin. Výuka začíná mezi půl devátou až devátou hodinou.

Rodiče na své děti tlačí, aby se učily a je velmi časté, že studenti po škole chodí do studoven, odkud odcházejí domů až ve večerních hodinách.

Rodiče platí svým potomkům studium v tzv. *hagwõnu* (학원). Jedná se o privátní vzdělávací instituce, do kterých po skončení výuky ve škole mohou děti již od školky docházet za účelem dalšího studia a prohloubení poznatků. Studenti obecně *hagwõny* preferují, protože se v nich naučí více než ve školách a jsou při učení více efektivní. *Hagwõny* jsou placené a tomu odpovídají i jejich služby, které jsou orientované na zákazníka. To studenti oceňují, učitelé v nich bývají více oddaní své práci, jsou na výuku lépe připraveni a více respektují názory svých žáků.

Hagwõny se svojí formou liší v závislosti na poplatcích, které musí rodiče za tyto soukromé lekce platit. Nejbohatší rodiny platí svým potomkům soukromé lekce, kde je dítě

²⁴ ROWDEN, D. *A magazine helping to change the role of fathers in South Korea*. [online] Coverage, 2018 [cit. 12. 3. 2020] Dostupné z: <https://subsail.com/blog/a-magazine-helping-to-change-the-role-of-fathers-in-south-korea/>

²⁵ LÖWENSTEINOVÁ, Miriam; POPA, Markéta. c. d.

samo se svým lektorem, ale ostatní děti mívají lekce ve větším počtu studentů. I ty nejchudší rodiny obětují své těžce vydělané peníze do dalšího vzdělání svých dětí, protože věří, že vzdělání je základ a jeden z nejdůležitějších kroků šťastného života jejich dětí. Faktem ale zůstává, že bez soukromých lekcí a hodin učení se po škole navíc nemají děti šanci uspět.²⁶

Přijímací zkoušky na vysokou školu. Největší tlak zažívají studenti středních škol během období přijímacích zkoušek na vysokou školu. Této zkoušce někdy přezdívané jako „korejské SAT“ se v Koreji říká *Tähaksuhaknjöngjihöm* (대학수학능력시험) zkráceně *Sunöng* (수능). Také se používá anglický překlad celým názvem College Scholastic Ability Test zkráceně CSAT.

Den zkoušek je den, kdy se celá země zastaví. Je to nejdůležitější den v životě studenta, právě kvůli tomuto dni děti celý život studují a obětují studiu veškerý svůj volný čas. Proto rodiče platí hrozivé částky za soukromé lekce a děti se učí do půlnoci.

Sunöng není jediný způsob, jak se dostat na vysokou školu, ostatní způsoby zahrnují celkové hodnocení za studium na střední škole, dobrovolnické aktivity nebo aktivity v rámci školy nebo esej. Zkouška *sunöng* se pořádá každý rok v listopadu a trvá přibližně 8 hodin. Skládá se z několika testů z různých okruhů. Okruhy jsou: korejština, matematika, angličtina, korejská historie, sociální vědy nebo odborné předměty a druhý jazyk. Podle výsledků zkoušky mají studenti možnost přihlásit se na různé vysoké školy, na elitní univerzity se mohou přihlásit jen ti s nejlepším výsledkem. Mezi 3 nejprestižnější univerzity patří: Söulská Národní Univerzita, Univerzita Korjö a Univerzita Jönse²⁷. Důvodem, proč lidé chtějí tak moc právě na SKY univerzity, je kromě sociální pozice i vidina dobré práce. Promoce na těchto univerzitách zvyšuje možnost získat práci v jedné z tzv. *čebol společností*.²⁸ Velkých společností, které hýbají korejskou ekonomikou, je mnoho, mezi nejznámější patří např. LG, Hyundai, Lotte nebo Samsung. Pravdou ale je, že místa v těchto firmách jsou limitována a ani SKY univerzity pracovní místo nemohou zaručit.

Dalo by se říct, že v současné době v České republice existuje soutěživost mezi některými vysokými školami, ale tato situace je naprosto nesrovnatelná s elitářstvím vysokých škol v Koreji. Studenti mohou být ve společnosti přehlíženi za to, že studují na vysoké škole, která je v žebříčku vysokých škol umístěná nízko, ale toto shlížení

²⁶ RIPLEY, Amanda. *The smartest kids in the world: And how they got that way*. New York: Simon and Schuster, 2013.

²⁷ Pro tyto univerzity se používá zkratka SKY.

²⁸ Jedná se průmyslový konglomerát řízený určitou rodinou.

na studenty shora kvůli neelitní vysoké škole může pokračovat i v práci nebo při hledání milostných vztahů. Neúspěchem na vysoké škole podle Miriam Löwensteinové trpí i rodiče. V momentě, kdy dítě nenastoupí na univerzitu, je celá rodina zahanbena a neúspěchem dítěte může trpět i kariéra otce. Ti, co neuspějí nebo nejsou spokojeni se svým výsledkem, mohou ale po roce zkoušku opakovat. Až 20 % zkoušku opakuje, někteří hned několikrát, aby dosáhli požadovaných výsledků.²⁹

Během průběhu zkoušky čekají někteří rodiče v kostele nebo v buddhistickém chrámu a modlí se za úspěch svých potomků nebo čekají před branami školy. Některé firmy posunují začátky pracovní doby, aby se snížil provoz na silnicích, studenty, kteří jedou na zkoušku pozdě, může s houkačkou odvézt i policejní hlídka a během poslechové části zkoušky z angličtiny nelétají žádná letadla.

Obrázek 14. Studenti při zkoušce sunŭng

Převzato z: <https://www.flickr.com/photos/65817306@N00/6329055846/in/photostream/>

Ostatní studenti, kterých se zatím zkouška netýká, stojí před branami škol, pokřikují různá hesla, drží v rukou plakáty a bannery a rozdávají studentům skládajícím zkoušku karamelky *jŏt* (엿). *Jŏt* je tradiční cukroví nejčastěji připravované z rýže, kukuřice nebo sladkých brambor. Má hodně lepivou konzistenci a v přeneseném významu se říká, že se pozřením karamelky *jŏt* na člověka přilepí štěstí nebo se studentům budou v hlavě lépe držet vědomosti. Některé studenti tyto karamelky před zkouškou konzumují i doma a naopak se vyhýbají tradiční polévce z mořských řas. Řasy jsou konzistencí kluzké a znalosti by tak mohly z hlavy vyklouznout. Jedná se o další případ sympatetického pozitivního rituálu

²⁹ LÖWENSTEINOVÁ, Miriam. V Koreji se Korejcům nevyhne. c. d.

v Koreji. Věří se, že působením stejného na stejné (lepkavého koláčku na přilepení štěstí) vyvoláme nějaký efekt.³⁰

Někteří studenti uvádějí, že jejich učitelé museli ten den přijít do školy v teniskách, aby zvuk klapajících podpatků nemohl studenty rušit při skládání zkoušky.

Vysoká škola

Po nastoupení na vysokou školu pociťuje většina studentů velkou úlevu. V prvních ročnících se tlak uvolňuje a studenti se nemusí tolik stresovat. I přes množství zadaných úkolů a povinné četby je tlak pořád menší než na středních školách. Na vysoké škole už nemusí docházet do hodin v uniformách, studenti si mohou barvit vlasy a tím, že se za vysokou školou často stěhují do jiných měst, nebývají pod tak velkým dohledem rodičů.³¹

Korejské kampusy bývají obrovské. To, že vysoké školy mají vlastní koleje, menzy, tělocvičny a knihovny není překvapením, korejské kampusy ale mívají i svoje vlastní restaurace, obchody, fontány a parky. Korejské kampusy bývají tak velké, že na některých v době semestru funguje autobusová doprava, která převáží studenty z jednoho konce kampusu na druhý.

V blízkém okolí se nachází studentská městečka s velkým množstvím obchodů, barů, restaurací a karaoke barů, kde studenti mohou trávit volný čas. Karaoke bary v korejštině *norebang*³² (노래방, *nore* – zpěv, *bang* – místnost) jsou populární večerní zábavou.

Na rozdíl od České republiky jsou studentské koleje v Koreji genderově rozdělené. Pro vstup do kolejních budov se využívají pokročilé bezpečnostní prvky jako otisk prstu nebo kůstek na ruce ve spojení s osobním kódem. Klíče od jednotlivých pokojů jsou též *passé*. Korejské domy i pokoje na kolejích nebo v hotelu mívají na dveřích krabičku pro zadání kódu.

Kromě kolejí bydlí vysokoškoláci i v *hasukdžib* (하숙집). Jsou to byty pro studenty nebo pracující se sdílenou koupelnou a kuchyní s domovnicí *adžuma* (아줌마)³³. *Adžuma*

³⁰ LADNER, M. *10 Superstitions that Koreans Still Believe Today*. [online] Culture Trip, 2018 [cit. 12. 3. 2020] Dostupné z: <https://theculturetrip.com/asia/south-korea/articles/10-superstitions-that-koreans-still-believe-today/>

³¹ LÖWENSTEINOVÁ, Miriam; POPA, Markéta. c. d.

³² Jedná se o prostor s několika místnostmi s televizí, obrovským šanonem s nabízenými písničkami, několika mikrofony a nejčastěji tamburínou pro zpestření představení. Objevují se ve dvou formách, klasická s recepcí, kde se se zaměstnancem skupina zpívajících domluví na ceně a následně zaplatí a druhá automatizovaná, kde pro vstup do dané místnosti musí člověk vhodit danou částku peněz do automatu. *Norebang* je jednou z forem jednodušší zábavy, kdy Korejci mohou vypustit svůj stres. (Löwensteinová a kol., 2019)

³³ Slovo *adžuma* je v Koreji hojně používané slovo referující o vdané ženě či ženě věku, kdy předpokládáme, že je žena vdaná. Obecně se tak nazývají tedy starší dámy. Slovo bývá překládáno jako teta, ale v tomto případě se nejedná o příbuzenský vztah.

bydlí ve stejné budově jako nájemce nebo v její blízkosti. Byt spravuje, připravuje svým nájemcům dvakrát denně jídlo a někdy jim i pere. Největší nevýhodou *hasukdžibu* je hlavně to, že domovnice bývají starší ženy a nezveřejňují své nabídky na internetu.

Ještě levnější možností ubytování jsou *gosiwōny* (고시원), ty jsou velmi podobné *hasukdžibu*. Také se jedná o soukromé pokoje převážně se sdílenou koupelnou a kuchyní, ale v závislosti na ceně nájmu existují *gosiwōny* i se soukromou koupelnou a kuchyní. Rozdílem je domovnice *adžuma*, která je v *hasukdžibu*, ale v *gosiwōnu* nikoliv. *Gosiwōny* ale poskytují zdarma rýži, kimči³⁴, řasy a někdy i instantní nudle.

Korejci nejčastěji ukončují studium bakalářským titulem. Pokud touží po dalším vzdělání, volí možnosti získání certifikátů nebo absolvování kurzů, které jim později nejvíce pomohou při hledání zaměstnání. Velmi důležitou zkouškou na vysoké škole je zkouška z angličtiny, i během léta zůstávají někteří studenti v areálu kampusu a dochází na letní jazykové kurzy. Magisterské obory se týkají těch, kteří se věnují akademické činnosti, medicíně nebo právu.³⁵

Mladí dospělí

Předmanželské vztahy. Popis předmanželských vztahů nelze samozřejmě generalizovat, ale průměrně získávají Korejci v tomto ohledu první zkušenost okolo střední školy. Školy bývají rozdělené na chlapecké a dívčí, také tím děti a dospívající nezískávají zkušenosti v komunikaci s opačným pohlavím a mohou při ní být velice stydliví. Z toho důvodu jsou v Koreji velmi rozšířené skupinové schůzky. Populární jsou i schůzky naslepo, které mohou domluvit rodiče, ale i kamarádi.³⁶

V čem se Korejci velmi vyžívají, jsou projevy náklonnosti. Tyto projevy nemají ale se sexuálními projevy nic společného, stále platí to, že i přes modernizaci současné Koreje, je korejská společnost velmi konzervativní a fyzické dotyky by se měly na veřejnosti omezit na minimum. Dokonce se můžeme při letní návštěvě Korejské republiky setkat se zlými pohledy starší generace za obnažená ramena v tílku.

Posedlost svátky zamilovaných. Mezi oblíbené projevy náklonnosti současných korejských párů patří časté slavení různých mezníků společně stráveného života nebo pořizování si stejného oblečení či doplňků. Korejské páry nejenom že slaví každý společně strávený rok,

³⁴ Kimči je asi nejtýpější korejský pokrm. Jedná se o pikantní kvašené zelí a Korejci ho podávají téměř ke každému jídlu včetně snídaně.

³⁵ LÖWENSTEINOVÁ, Miriam; POPA, Markéta. c. d.

³⁶ JANOŠ, Jiří. *Japonsko a Korea: dramatické sousedství*. Academia, 2007.

ale i např. 100., 200. nebo 1000. den chození. Studenti středních škol s oblibou slaví i 22. den, jeho důležitost vysvětlují tím, že datum obsahuje dvakrát číslici 2, což v přeneseném významu znamená, že už nejsou jednotlivci, ale stali se dvojicí. V realitě ale bývá důvodem to, že vztahy studentů střední školy bývají velmi krátké a vytváří si taková „výročí“, které by mohli se svým krátkodobým partnerem před rozchodem stihnout.³⁷

Na oblibu korejských párů oslavovat svoji lásku zareagoval i komerční sektor a dal vzniknout např. Rose Day, Wine Day nebo Kiss day. Data těchto dnů jsou odvozována od slavení dne sv. Valentýna, který zamilovaní slaví 14. února, všechny ostatní zmíněné svátky zamilovaných jsou rovněž 14. den v daných měsících. Tyto dny jsou: Diary Day (leden), Valentýn (únor), White Day (březen), Black Day (duben), Rose Day (květen), Kiss Day (červen), Silver Day (červenec), Green Day (srpen), Photo Day (září), Wine Day (říjen), Movie Day (listopad), Hug Day (prosinec).

Asi nejpopulárnějším po 14. únoru je 14. březen, kdy se slaví White day. Na sv. Valentýna dávají korejské ženy svým milovaným čokoládu, na White day očekávají něco na oplátku od svých mužských protějšků. V podstatě se ale jedná o velmi komerční svátek, který iniciovaly japonské společnosti ke zvýšení prodeje marshmallows a později bílé čokolády.³⁸

Svátek zamilovaných s datem, které není 14. den v měsíci, je Pepero Day. Společně se sv. Valentýnem a White Day uzavírá pomyslnou trojici nejčastěji slavených svátků zamilovaných v Koreji. Datum Pepero Day připadá na 11. listopadu. Pepero je sušenka ve formě tyčinky, která je namočená do čokolády. Jedná se v podstatě o kopii japonských Pocky, které se na trhu objevily skoro o 20 let dříve než korejská verze. Pepero i Pocky jsou původně namočené do mléčné čokolády, ale rozvojem trhu se objevují různé ovocné příchutě, ale i poleva s příměsí jiných sušenek nebo poleva ze zeleného čaje matcha. Proč tedy datum 11. listopadu? Je to právě tvar sušenek, jelikož datum 11.11. má symbolizovat 4 sušenky Pepero. Žádný potvrzený počátek tohoto svátku není, ale říká se, že ho započaly dívky v městě Pusan. Dívky si vyměňovaly Pepero, aby vypadaly stejně hubeně jako úzké tyčinky Pepera sušenek. Pro nejlepší efekt je třeba tyčinku sníst 11. 11. v 11:11. Údajně si firma

³⁷ JANG, S. *Korean Couple Culture: How Korean couples date*. [online] Hanyang University, 2017 [cit. 12. 3. 2020] Dostupné z: <http://www.hanyang.ac.kr/surl/B6hJ>

³⁸ JANG, S. c. d.

vyrábějící Pepero Lotte všimla zvýšeného prodeje v Pusanu kolem 11. listopadu a začala ho marketingově propagovat. Po roce 1996 byl Pepero Day všeobecně známý.³⁹

Obrázek 15. Pepero Day.

Manželství

Aranžovaná manželství bez souhlasu budoucích manželů byla dříve běžnou praxí. Rodiče vyhledávali pro své děti ty partnery, které sami považovali za nejlepší. Dohodnutá manželství byla traumatická zejména pro ženy, jelikož tradičně by se žena měla přestěhovat do domu svého manžela a tam se starat o jeho stárnoucí rodiče.⁴⁰

Manželky se snažily potěšit své manžely, ale hlavně se musely zalíbit svojí tchyni. Tchyně určovala, jakou práci bude nová žena v domě zastávat a mohla ji i vyhodit z domu a poslat zpět k ženiným rodičům, když žena svou tchyni neuposlechla. Toto vyhoštění se považovalo za velkou hanbu. Korejské přísloví říká, že korejská novomanželka by měla být tři roky hloupá, tři roky slepá a tři roky hluchá. Měla by být klidná, když jí tchyně uráží a dělat, že je hluchá. Nesmí říct něco, čeho by později mohla litovat a dělat, že je hloupá a neměla by urazit nic, co je v domě, takže by měla dělat, že nic nevidí. Své místo v nové rodině si novomanželka zajistila až přivedením dalšího syna do domu. Teprve tak si zajistila respekt.⁴¹

Současní Korejci se chtějí vymanit z těchto starých zvyků a žít více samostatný život s rovností manžela i manželky.

³⁹ LEE, J. Pepero Day: Eight things you should know: *빼빼로 데이 '쥔고 넘어갈만한 8가지 팩트'*. [online] The Korea Times, 11. 11. 2014 [cit. 12. 3. 2020] Dostupné z: https://www.koreatimes.co.kr/www/news/nation/2014/11/511_167943.html

⁴⁰ JANOŠ, Jiří. *Japonsko a Korea: dramatické sousedství*. Academia, 2007.

⁴¹ SORENSON, Clark W. The value and meaning of the Korean family. *Asia Society*, 1986.

Krizе natality. V současné době bývá nejen Jižní Korea spojována s velmi nízkou natalitou a odmítáním hledání si partnera. Čím dál více Korejců si nechce najít partnera a dobrovolně zůstávají single a neplánuje děti. Této generaci vyhýbající se randění, manželství a dětem se přezdívá „*sampo*“ generace nebo „generace vzdávání se tří“ *sampo sedä* (삼포세대). Ještě extrémnější je „*opo*“ generace, *opo sedä* (오포세대) neboli „generace vzdávání se pěti“, kde kromě opuštění od tří výše zmíněných aspektů života přibývají ještě vzdávání se představy zaměstnání a vlastnění nemovitosti. Problém nejnižší natality na celém světě se může zdát jednoduchý, ale jedná se o komplexní problematiku.

Vládní program na snížení porodnosti. Začátky tohoto problému se datují vládním programem ze 70. let. Po skončení korejské války, která na Korejském poloostrově probíhala mezi roky 1950 a 1953 byla společnost Jižní Koreje zaměřená na zemědělství. Natalita v té době dosahovala až 6 dětí na jednu ženu (trend klesající plodnosti můžeme ale sledovat za posledních 70 let celosvětově, pro srovnání v roce 1950 v České republice bylo 2,77 dětí na ženu, v roce 2018 1,7).⁴²

Korejský poloostrov byl válkou vyčerpan nejen emocionálně, ale také finančně. Korejská republika se proto rozhodla posílit svoji ekonomiku a přesvědčovala své občany, aby svůj život více věnovali práci. Vláda proto zahájila program, který přesvědčoval ženy, aby neměly více než 2 děti. Veřejnost reagovala pozitivně, myšlenka menší, ale prosperující rodiny se brzo uchytila a už v 70. letech klesla fertilita na 4,5 dětí na jednu ženu.

V Koreji se začaly objevovat plakáty s hesly jako „Synové nebo dcery. Mějme jen dvě děti a dobře je vychovejme!“. Tyto plakáty se pozměnily v 80. letech, kdy vláda vyžadovala ještě vyšší oddanost práci svých občanů a prosazovala politiku jednoho dítěte. Na ulicích se začaly objevovat plakáty s heslem: „I dvě děti jsou moc pro naší přelidněnou zemi.“ I tato hesla slavila velký úspěch a už v roce 1984 byl index fertility 1,74 dítěte na jednu ženu.⁴³

Tyto státní programy sice zlepšily korejskou ekonomiku, která raketově vzrostla, ale dalo by se říct, že programy pro snížení porodnosti fungovaly až příliš razantně, a v současné době čelí Jižní Korea opačnému problému a vláda se naopak snaží rodinu prosazovat.

⁴² *Fertility rate, total (births per woman)*. [online] World Bank, 2020. [cit. 12. 3. 2020]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN>

⁴³ HAUB, Carl. *Did South Korea's population policy work too well?* [online] Population Reference Bureau, 2010. [cit. 12. 3. 2020, Dostupné z: <https://www.prb.org/koreafertility/>

Obrázek 16 – Plakáty podněcující k menším rodinám.⁴⁴

Studium. Podle některých problém s klesající fertilitou začíná už právě vysokou soutěživostí a velkým stresem ze studia. Oba problémy byly již zmíněné výše. Korejci jsou vystaveni velkému tlaku při studiu na přijímací zkoušky na vysokou školu. Podle některých ale na vysoké škole společenský tlak zcela nemizí, jelikož přichází čas se začít stresovat hledáním si práce, docházet do akademií pro získání certifikátu.

Po ukončení vysoké školy stres z hledání si práce ještě roste. Otázka, zda si člověk našel práci, je velmi častá, protože i svojí pracovní pozicí se Korejci umisťují do pomyslného sociálního žebříčku. Korejci se cítí silně zavázáni svým rodičům, soukromé lekce jsou velmi drahé a mají pocit, že při selhání nezklamou jenom sebe, ale hlavně své rodiče, kteří se často zadluží, aby mohli poskytnout svým dětem dobré vzdělání.

Právě kvůli problému soutěživosti na korejských školách a přemíře kroužků, akademií a doučování, které rodiče musí svým dětem platit, aby uspěli, je tento finanční aspekt další příčinou toho, proč nyní mladí Korejci nechtějí mít děti. Uvědomují si, kolik do nich rodiče investovali peněz a obávají se, že stejný luxus nebudou moci svým budoucím dětem poskytnout.

Neschopnost si najít práci jenom přispívá k nechuti najít si partnera, mladí Korejci tvrdí, že na chození nemají čas, peníze ani mentální a emocionální kapacitu. Mnoho mladých považuje za nezbytně důležité disponovat peněžními prostředky, aby si mohli najít partnera. Objevují se i takové pojmy jako „nemít dostatek financí na chození na schůzky“ nebo „investice do partnera“.

⁴⁴ HAUB, Carl. *Did South Korea's population policy work too well?* [online] Population Reference Bureau, 2010. [cit. 12. 3. 2020, Dostupné z: <https://www.prb.org/korea-fertility/>]

Feminismus. Dalším důvodem nízké natality v Koreji jsou stále rostoucí feministická hnutí. Podle výzkumů bývá velký rozdíl mezi počtem dětí, které by žena chtěla mít a počtem dětí, které žena opravdu má. Důvodem může být to, že si žena chce užívat co nejvíc nezávazně svého života, to, že nemá partnera, nedostatek financí nebo kariéra. V Koreji je přímá korelace mezi pracovním životem a rodinou. Ženy cítí, že je velký rozdíl mezi tím, co v pracovním životě dokážou, když mají děti a když je nemají. Korejské ženy věří, že děti a kariéra se navzájem vylučují. Některé členky feministického hnutí říkají, že korejské ženy jsou otroky společnosti a svých mužů.⁴⁵

Mnoho korejských firem se vyhýbá zaměstnávat ženy s dětmi. Zpochybňují jejich loajalitu vůči zaměstnavateli a také se obávají, že nebudou pracovat přesčasy, které jsou v Koreji běžnou praxí. V případě, že žena projeví zájem odejít v nejbližší době na mateřskou, se mohou objevit i případy šikany přímo na pracovišti, kterou chtějí zaměstnavatelé přinutit své zaměstnankyně, aby daly výpověď.⁴⁶

Preference chlapců. Dalším aspektem nízké porodnosti je preference chlapců. Ta znovu souvisí s konfuciánskou tradicí. Již výše bylo zmíněno, že již od dávných dob je korejská společnost čistě patrilineární a patriarchální. Po linii mužů se dědí jméno a majetek, muži jsou ti, kdo nosí do domu peníze a jsou to manželky mužů, které se tradičně měly po svatbě přestěhovat do příbytku jeho rodičů a starat se o ně. Historicky preference chlapců souvisí i s tehdejší zemědělskou společností, která preferovala silné syny, kteří mohli pomáhat rodině s těžkou prací na farmách. Bylo časté, že se rodina styděla za ženu, která nedokázala porodit svému manželovi syna, nedokázala tím naplnit účel manželky a manžel se s ní mohl rozvést.⁴⁷

Snaha zachovat linii synů byla tak velká, že v případě, že žena neporodila žádného syna a manžel se s ní nechtěl rozvést, mohla rodina adoptovat chlapce z jiné rodiny. Nejčastěji synovce, aby mohl pokračovat v rodinném jméně. Ve výjimečných případech to byl manžel dcery, který se musel vzdát jména své rodiny. Autor Jiří Janoš adoptování chlapců z jiných rodin považuje čistě za japonskou záležitost a je takřka nemožné, aby se Korejec

⁴⁵ BRODIE-HALL, Greer. *The Sampo Generation: Why We Are Seeing the Lowest Fertility Rate of All Time?* [online] The Observer, 23 August, 2018 [cit. 12. 3. 2020], Dostupné z: <https://www.theobserver-qiaa.org/the-sampo-generation-why-we-are-seeing-the-lowest-fertility-rate-of-all-time/>

⁴⁶ 'No place for a mother': South Korea battles to raise birth rate. [online] The Strait Times, 2018. [cit. 12. 3. 2020] Dostupné z: <https://www.straitstimes.com/asia/east-asia/no-place-for-a-mother-south-korea-battles-to-raise-birth-rate>

⁴⁷ RENSHAW, Jean R. *Korean women managers and corporate culture: Challenging tradition, choosing empowerment, creating change*. New York: Routledge, 2012.

vzdal svého jména. Považuje adopci v Koreji za možnou pouze v případě, že se jedná o synovce nebo bratrance.⁴⁸

Kvůli výše zmíněným důvodům se stávalo, že v momentě, kdy se očekávající rodiče dozvěděli, že čekají holčičku, šli na potrat. Lidé měli pocit, že dcery, které se provdají a odejdou do domu rodičů manžela, už nejsou součástí rodiny, do které se narodily. Navíc potomci dcer nenesou jméno své ženiny rodiny, ale jméno rodiny manžela, a tudíž nemá kdo pokračovat v rodinné linii.

To vedlo ke změně demografické křivky. Vláda na to reagovala hesly jako: „jedna dcera se rovná deseti chlapcům“ a také uvedením v platnost zákon z roku 1988, kdy bylo lékařům zakázáno říct pohlaví dítěte nastávajícím rodičům. Situace se obrací k lepšímu a podle výzkumu z roku 2006 agenturou KIHSA (Korean Institute for Health and Social Affairs) jenom 10 % žen věřilo, že je nutností porodit syna, což se dá považovat za velký úspěch, jelikož 15 let předtím v roce 1995 těchto žen bylo 40 %.⁴⁹

Závěr

Cílem práce bylo ukázat, jak se změnila korejská výchova, tedy jak se změnil přístup Korejců ke svým dětem. Co chtějí rodiče svým potomkům předat, k čemu je motivují, jaké nastavují v domácnosti pravidla, jak moc zasahují do života svých dětí a nakolik je nechávají se svobodně rozhodovat o své budoucnosti.

Korejská společnost zcela jistě vychází z konfucianismu, ale od dob minulých století došlo k výrazným změnám. K nejvýznamnějším pilířům korejské výchovy patří stále důraz na vzdělávání a úcta ke starším.

S rozvojem feministického hnutí v Koreji, ale i díky globálním vlivům a multikulturalismu získávají ženy stále lepší místo ve společnosti. Dalším důvodem, proč korejské ženy mají nyní lepší sociální postavení než v minulosti, je vzdělávání, které taktéž mají nyní na starost ženy. Matky hrají hlavní roli ve vybírání škol, ale hlavně sehrávají důležitou roli ve vzdělávání dětí, které začíná již v těhotenství. I přes to všechno nejde ale říci, že by korejští muži a ženy byli sobě rovni. Ženy se stále mohou setkávat s diskriminací na pracovištích kvůli možnému odchodu na mateřskou dovolenou.

I v rodinách se ale můžeme stále setkat s nerovným zacházením mužů a žen, kromě tradiční role manželky, kdy žena je podřízena svému manželovi je nejčastější forma stávající

⁴⁸ JANOS, Jiří. *Japonsko a Korea: dramatické sousedství*. Academia, 2007.

⁴⁹ RENSHAW, Jean R. *Korean women managers and corporate culture: Challenging tradition, choosing empowerment, creating change*. New York: Routledge, 2012.

nerovnosti přístup k dcerám a synům. Dcery na rozdíl od synů bývají více kontrolovány svými rodiči a není ani výjimkou, aby i na vysokých školách měli rodiči určenou hodinu, ve kterou musí být dívky doma.

Faktor, který v dnešní době ovlivňuje korejské rodiny nejvíce, je velmi nízká porodnost. Korejci mluví o nízké finanční podpoře pro rodiny a děti ze strany státu, nedostatku práce, která se odráží na sociální stratifikaci při hledání si partnera nebo o pracovní diskriminaci žen při odchodu na mateřskou. Korejské ženy dokonce mluví o obětování svého ženství rodině a dětem.

Velký vliv na nízkou porodnost a plodnost měla samotná vláda Korejské republiky po skončení korejské války v 50. letech 19. století, kdy stát podporoval ideu menších rodin. Vláda chtěla docílit toho, aby obyvatelstvo začalo být více zaměřené na práci a vyrukovala s hesly jako „mějme jen dvě děti“. Tato politika se stala více než úspěšnou a hodnota plodnosti ze skoro za 70 let snížila o přibližně pět dětí na jednu ženu.

Pro Korejce je současný školský systém zdrojem velkého stresu. Bohužel se ale i náročnost vzdělávání podepisuje na nízké porodnosti, jelikož většina korejských studentů musí docházet kromě školy do dalších vzdělávacích institucí a tam se učit do pozdních hodin. Tyto vzdělávací instituce jsou finančně náročné a mladí Korejci si to uvědomují. Při výzkumu mnoho z nich uvedlo, že obava z nedostatečného vzdělání svých potomků je odrazuje mít více dětí.

Seznam použitých zdrojů

- Birthday Celebrations*. [online] ASIANINFO: Your complete Resource on Asia, 2000 [cit. 10. 3. 2020] Dostupné z:
http://www.asianinfo.org/asianinfo/korea/cel/birthday_celebrations.htm
- BRODIE-HALL, Greer. *The Sampo Generation: Why We Are Seeing the Lowest Fertility Rate of All Time?* [online] The Observer, 23 August, 2018 [cit. 12. 3. 2020], Dostupné z: <https://www.theobserver-qiaa.org/the-sampo-generation-why-we-are-seeing-the-lowest-fertility-rate-of-all-time/>
- Fertility rate, total (births per woman)*. [online] World Bank, 2020. [cit. 12. 3. 2020] Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN>
- Fertility rate, total (births per woman)*. [online] World Bank, 2020. [cit. 12. 3. 2020]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN>
- HAUB, Carl. *Did South Korea's population policy work too well?* [online] Population Reference Bureau, 2010. [cit. 12. 3. 2020, Dostupné z: <https://www.prb.org/koreafertility/>
- HOSSEIN, Shariff. *Suneung: The day silence falls over South Korea*. [online] BBC News, 2018. [cit. 12. 3. 2020] Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-asia-46181240>
- Child's First Birthday (Tol)*. [online] Life in Korea, 2001. [cit. 10. 3. 2020] Dostupné z: <http://www.lifeinkorea.com/culture/tol/tol.cfm>
- JANG, S. *Korean Couple Culture: How Korean couples date*. [online] Hanyang University, 2017 [cit. 12. 3. 2020] Dostupné z: <http://www.hanyang.ac.kr/surl/B6hJ>
- JANOŠ, Jiří. *Japonsko a Korea: dramatické susedství*. Academia, 2007.
- Jung, KyungJoo, 2015. 2015.01 YK 돌. In: Flickr [online]. Korea [cit. 24. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.flickr.com/photos/grossebise/15633970043/>
- KIM, Young Hee. Factors associated with the practice of traditional prenatal education (Taegyo) among pregnant Korean women. *Korean Journal of Women Health Nursing*, 2011, 17.5: 491–498. DOI:10.4069/kjwhn.2011.17.5.491
- LADNER, M. *10 Superstitions that Koreans Still Believe Today*. [online] Culture Trip, 2018 [cit. 12. 3. 2020] Dostupné z: <https://theculturetrip.com/asia/south-korea/articles/10-superstitions-that-koreans-still-believe-today/>
- LEE, J. *Pepero Day: Eight things you should know: 떡볶이로 데이 '쥔고 넘어갈만한 8가지 팩트'*. [online] The Korea Times, 11. 11. 2014 [cit. 12. 3. 2020] Dostupné z: https://www.koreatimes.co.kr/www/news/nation/2014/11/511_167943.html
- LEE, Yuna; LEE, Jiyoung; TULO, N. Korean Traditional Taegyo Prenatal Education based on Sajudang Lee's 'Taegyo singi'. *International Journal of Childbirth Education*, 2016, 31.2: 34–39.
- LÖWENSTEINOVÁ, Miriam. *V Koreji se Korejčům nevyhneme*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-010-4.
- LÖWENSTEINOVÁ, Miriam; POPA, Markéta. *Made in Korea*. Praha: Nová vlna, 2019. ISBN 978-80-85845-85-3.
- NEWMAN, Barbara M.; NEWMAN, Philip R. *Development through life: A psychosocial approach*. Cengage Learning, 2017.
- 'No place for a mother': South Korea battles to raise birth rate. [online] The Strait Times, 2018. [cit. 12. 3. 2020] Dostupné z: <https://www.straitstimes.com/asia/east-asia/no-place-for-a-mother-south-korea-battles-to-raise-birth-rate>
- RENSHAW, Jean R. *Korean women managers and corporate culture: Challenging tradition, choosing empowerment, creating change*. New York: Routledge, 2012.

- RIPLEY, Amanda. *The smartest kids in the world: And how they got that way*. New York: Simon and Schuster, 2013.
- ROWDEN, D. *A magazine helping to change the role of fathers in South Korea*. [online] Coverage, 2018 [cit. 12. 3. 2020] Dostupné z: <https://subsail.com/blog/a-magazine-helping-to-change-the-role-of-fathers-in-south-korea/>
- SANCHEZ, Jordi. *Pepero Day in Buy the way*. [online] Flickr [cit. 24. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.flickr.com/photos/sunxez/4095116730>
- SELINE, Helaine (ed.) STONE, Pamela Kendall (co-ed.). *Childbirth across cultures: Ideas and practices of pregnancy, childbirth and the postpartum*. New York: Springer, 2009.
- SIMPSON, K. R.; CREEHAN, P. A. *Perinatal nursing* (3rd edition). Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins (LWW), 2008.
- SORENSEN, Clark W. The value and meaning of the Korean family. *Asia Society*, 1986.
- WINKELHÖFEROVÁ, Vlasta; LÖWENSTEINOVÁ, Miriam. *Encyklopedie mytologie Japonska a Koreje*. Praha: Libri, 2006. ISBN 80-7277-265-1.

Studentská sekce

Medailonek absolventů oboru Hospodářská a kulturní studia (HKS)

Ivan Nikl

ředitel zahraniční kanceláře CzechTrade v Ho Či Minově Městě

V roce 2016 jsem absolvoval Bc. studium na oboru Hospodářská a kulturní studia na PEF ČZU v Praze. Tento obor mi dal velmi široký rozhled jak o ekonomických, tak o humanitních vědách. Po získání diplomu jsem nastoupil do české státní agentury na podporu exportu CzechTrade na pozici exportního konzultanta. Uplatnění vystudovaného oboru v praxi bylo okamžité. Z povahy práce v mezinárodním prostředí mi znalosti ohledně jednotlivých náboženství a celkového rozhledu geografie ušetřily mnoho „faux pas“ při jednáních s klienty z celého světa. Ať už se jednalo o náboženské praktiky či kulturní zvyklosti, získané vědomosti se staly součástí každého pracovního dne. Obor HKS také posloužil jako skvělý vstup do mého Mgr. studia, které jsem studoval dálkově na VŠMVV obor Mezinárodní a diplomatická studia. Díky znalostem z Bc. studia bylo možné skloubit práci i školu bez větších potíží. Mgr. obor byl dobrým rozšířením již pevného základu v oblasti mezinárodního dění. Vše přišlo velmi vhod, neboť jsem během studia nastoupil na pozici vedoucího zahraniční kanceláře CzechTrade ve Vietnamu v Ho Či Minovo Městě. Na této pozici uplatňuji a samozřejmě i prohlubuji již získané vědomosti v oblasti nejen kulturních zvyklostí, které jsou nezbytné pro vytvoření dobrých osobních vztahů, ale i rozvoje vzájemného obchodu mezi Vietnamem a Českou republikou.

Obsah

Recenzované články:

K POČÁTKŮM VINAŘSTVÍ V ČECHÁCH

Jiří Sláma DOI: <https://dx.doi.org/10.7160/ks.2020.140101> 3

УЙГУРЫ В КЫРГЫЗСТАНЕ – ДВЕ РАЗНЫЕ ЧАСТИ ОДНОГО НАРОДА?

Petr Kokaisl, Temir A. Žorobekov, Tursun T. Subanov DOI: <https://dx.doi.org/10.7160/ks.2020.140102> 14

POLITICKÉ OVLIVŇOVÁNÍ RUSKOU FEDERACÍ V KONTEXTU BALTSKÝCH STÁTŮ

Michael Řehák DOI: <https://dx.doi.org/10.7160/ks.2020.140103> 35

ALSASKO A ALSASANÉ – VLIV STÁTNÍCH ZÁSAHŮ NA IDENTITU A KULTURU HRANIČNÍ OBLASTI

Aneta Rosenhoferová, Nikola Veverková DOI: <https://dx.doi.org/10.7160/ks.2020.140104> 62

TRANSFORMACE KOREJSKÉ VÝCHOVY

Kateřina Kolářová DOI: <https://dx.doi.org/10.7160/ks.2020.140105> 90

Studentská sekce:

MEDAILONEK ABSOLVENTŮ OBORU HOSPODÁŘSKÁ A KULTURNÍ STUDIA (HKS)

Ivan Nikl 113